

numărul 450

LUCIAN GIURCHESCU
Exil, Diasporă, Refugiu.
Mituri, realități, supărări.
pag. 12-13

Reformă în învățămînt
Interviu cu **MIHAI KORKA**
secretar de stat în
Ministerul Educației Naționale pag. 7

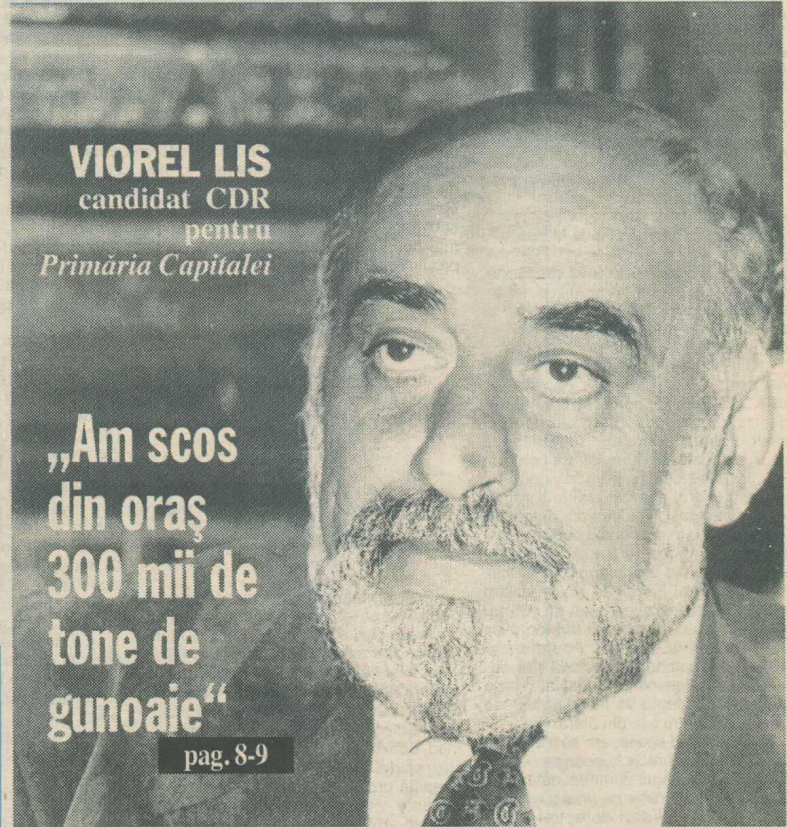
LITERAR

Jurnale:
MONICA LOVINESCU
VIRGIL IERUNCA

VIOREL LIS
candidat CDR
pentru
Primăria Capitalei

„Am scos
din oraș
300 mii de
tone de
gunoaie“
pag. 8-9

La începutul anului 1990, între multe psihoze induse societății, și așa bolnave, cea a apolitismului a avut urmări grave, minind profund, de la început, refacerea vieții democratice în România. „*Noi nu facem politică*“ puteai auzi la acea vreme și în reuniunile furtunoase ale GDS, dar și în stradă, unde, nemulțumită de cursul evenimentelor, mulțimea protesta. De altfel, veniți pentru prima oară la București, în 29 ianuarie 1990, ca detașamente populare de șoc, minerii clamau „*Noi nu vrem partide!*“. Iar în lunie al aceluiași an, tîrnăcoapele lor s-au abătut cu furie, în primul rînd asupra sediilor de partide, altele decît FSN. Politicul era arătat cu degetul, echivalat cu dezgustătoarea propagandă PCR și evitat programatic, tocmai atunci cînd devenea element fundamental în instituirea jocului democratic. De politic au rămas să se ocupe alții: Iliescu et comp., care nu reprezentau decît un eșalon doi al Partidului Comunist, dorind să instituie o democrație *originală*, în fond, doar un defazat socialism cu față umană.

Lichelele au pătruns și ele cu rapiditate în scenă, fără să se fi păsat de *Apelul* lansat către ele în epocă de Gabriel Liiceanu, schimbînd senin tribuna PCR cu oricare altă tribună aducătoare de avantaje personale, chiar și cu aceea a apărării drepturilor omului.

În politică și-au mai făcut apariția atunci, în 1990, dar numai în trena FSN-ului, și un fel de flori rare, „*unicate*“, după expresia lui Silviu Brucan: tineri specialiști în diferite domenii, ca economia de piață, drept internațional ș.a., despre care nu-ți puteai da seama unde și cum se formaseră într-o țară ca România, transformată de Ceaușescu în închisoare. Secretul acestor specialiști este dezvăluit, poate cel mai bine, de Françoise Thom în

Sfîrșiturile comunismului. Pe baza arhivelor studiate, ea a descoperit că, începînd cu anii '60, *organele* de la Moscova și ale sateliților ei au început să se intelectualizeze. S-au creat institute speciale de economie mondială, de relații internaționale etc., unde intelectuali capabili au fost recrutați de către serviciile secrete externe, spre a fi pregătiți să ia cu asalt Occidentul. Pentru credibilitate, preparativele vizau pînă și ținuta exterioară: blugi, sandale, plepe și barbă. (Recuzita românească a inclus, după cum am înțeles ulterior, și puloverul.)

RODICA PALADE

Din nou soluția individuală de salvare

O neprevăzută a intervenit, însă, tulburînd tabloul „democrației originale“: partidele istorice. Cu eforturi uriașe, acestea s-au reformate, în climatul sumbru al anului 1990, încapătîndu-se să intre în arena politică. Membrii lor, supraviețuitori ai închisorilor comuniste și obiective predilecte ale *Securității*, s-au lovit atît de adversitatea FSN-ului ca partid și stat, cît și de cea a intelectualilor, adepții, din varii motive, ai doctrinei „apolitismului“. Li s-a *indicat*, în schimb, o zonă eroică și, totodată, elegantă, cea a societății civile ca o rezer-

vație-debușeu, tocmai bună pentru energiile lor sofisticate. Ca într-un consens, partidele istorice erau văzute ca demodate, cu fața întoarsă spre trecut, în dorința lor de a reinvia o societate de acum o jumătate de secol. Însă, oricîte critici s-ar fi putut formula la adresa liderilor bătrîni (Corneliu Coposu ajunsese, la un moment dat, să-și ceară scuze că încă nu murise) și a strategiilor politice promovate de partidele istorice – infiltrate metodic de fosta *Securitate* – prea puțini au recunoscut că tocmai tenacității acestor bătrîni, care păstraseră în memorie o țară normală, i s-a datorat apariția unor partide democratice ca PNȚCD, PNL, PSDR, singurele care s-au încăpătînat să contracareze politica neocomunistă dusă de regimul Iliescu. Înțelegînd, într-un tîrziu, importanța jocului politic, dar neregăsindu-se în partidele istorice, intelectualii au creat și ei un partid, PAC-ul, ce s-a vrut modern și eficient, dar care a eșuat înainte de a fi lăsat vreo urmă notabilă.

Această scurtă și lacunară trecere în revistă a începuturilor noastre democratice, de după 1990, ne ajută să înțelegem de ce, în prezent, după aproape 10 ani, și după ce democrații au preluat puterea, țesutul politic și social rămîne încă șubred, iar democrația este încă una de față. Fără a scuza cu nimic politicianismul, mediocritatea, arivismul actualilor guvernanti, ar trebui să ne amintim că ei, și nu alții, poate mai inteligenți și mai incoruptibili, și-au asumat viața de partid.

Faptul grav rămîne că, votată de cetățeni ca alternativă, actuala coaliție la putere trezește tot mai multă neîncredere în binefacerile democrației, silindu-i pe oameni să întorcă din nou spatele istoriei, în căutarea unei soluții individuale de salvare.

GABRIEL ANDREESCU

Sentimente imperiale, sentimente colegiale

În decembrie 1989 știam prea puțin despre minorități. Mă interesau științele sociale, mai ales sub aspectele lor epistemologice, dar și pentru mine tema democrației era scufundată în tema libertății individuale. Nici o miză, la nivel comunitar. De atunci au trecut (deși cu greu ne vine să credem) aproape 10 ani. Se întimplă ca astăzi, peste jumătate din ceea ce scriu, să fie dedicat, într-o formă sau alta, temelor ce implică minorități.

Rapida schimbare de perspectivă e legată de evenimentele de la Tirgu Mureș. Atunci a devenit limpede că tema persoanelor individuale și tema comunităților sînt foarte legate una de alta și că acestea privesc nu numai nivelul „micro”, ci logica și interesele societății în ansamblul ei. Iată punctul de vedere prin care aș judeca editorialul lui Horia-R. Patapievici, *Minoritățile imperiale*, din numărul precedent al revistei 22. El ridică, după părerea mea, întrebări ce țin nu numai de informație, ci și de atitudine.

M-aș întreba, mai întâi, ce relevanță are noțiunea de „minoritate imperială”? Conform opiniei lui H.-R. Patapievici, ar fi vorba despre o minoritate care a pierdut dominația politică, urmarea a transformării ei într-o minoritate numerică oarecare. Dar trebuie notat că pînă în 1918 maghiarii nu au fost minoritari, ci *majoritari* în cadrul statului căruia i-au aparținut, adică, Regatul Ungariei, componentă la rîndu-i a Imperiului Austro-Ungar. (Minoritatea este un concept juridic relativizat la teritoriul pe care s-a constituit o autoritate politică.) Dacă maghiarii din România au probleme ale conștiinței de sine, apoi acestea se explică prin pierderea statutului de majoritate (privilegiată politic, are dreptate H.-R.P.) în raport cu statutul actual de minoritate. Asemenea lor au sau au avut probleme rușii din fosta URSS, vorbitorii de limbă germană din Tirolul de Sud, danezii din Germania, românii din Herța și Bucovina.

Dar o tensiune la nivelul identității lor trăiesc și comunitățile care nu au apărut ca efect al mutării frontierelor. Acesta este primul lucru care trebuie înțeles: *statutul de minoritate creează motivații similare tuturor minorităților, dincolo de oricare specificitate etno-culturală* (i-aș sugera lui H.-R.P. să facă o comparație între cererile UDMR și cererile Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina.)

Concluzia etichetei pusă de H.-R.P. (nu este însă primul: l-am auzit pe Ion Coja vorbind și el despre sentimentele imperiale ale maghiarilor) ar fi că prin însăși natura genezei minorității maghiare aceasta are o „legătură contorsionată a conștiinței etnice cu modernitatea”. Una care se opune identității etnice moderne! Care ar fi identitatea etnică modernă? După Horia Patapievici, una bazată pe: (1) reformularea politică și civică a tuturor problemelor metafizice (neam etc.); (2) principiul majorității; (3) existența unui bine comun.

Sînt întru totul de acord cu primul criteriu al lui H.-R.P. Numai că eforturile minorităților de a-și afirma identitatea chiar aceasta înseamnă: înlocuirea în termeni civici și politici a vechii apologii metafizice a națiunii. Ce înseamnă politic? Ce înseamnă civic? Existența unor „identități și inte-

rese care preced, delimitează și condiționează” viața statului”. Civicul nu se opune „identităților”, din contră, le permite afirmarea. Politicul nu face abstracție de ele, invers, negociază ponderea lor. Legitimarea identităților presupune, însă, aceasta e drept, aruncarea peste bord a unei viziuni metafizice a popoarelor și a statului (ca împlinire a unui „destin” etno-cultural). Respectarea diversității etnice respinge uniformizarea în numele unei „rațiuni” globale.

În ceea ce privește „principiul democratic al majorității”, sînt profund sceptic față de relevanța unui astfel de criteriu. Desigur, principiul majorității este important, dar exclusiv ca o componentă cu totul particulară a mecanismelor de decizie și reprezentare ce întemeiază autoritățile publice. Altfel, democrația este definită mai ales în sensul legat de numele lui John Rawls – deși, în forme puțin diferite, a fost enunțat de atîția alții –, adică, de realizare a unor instituții capabile să asigure protecția persoanelor individuale și a comunităților. Astăzi, invocarea principiului majorității se face mai ales pentru argumentarea unor obiective conservatoare. Dar despre „dictatura majorității” s-a teoretizat prea mult pentru ca să avem nevoie de alte comentarii.

Îmbrățișez, în schimb, al treilea criteriu al lui H.-R.P., existența unui bine comun. Numai că el este atît de evident încît nu știu dacă merită să îl mai menționăm. Nu avem nici o problemă să recunoaștem principiul. Marile întrebări abia după aceea vin: care este metodologia și care este arhitectura „binelui comun”?

Dacă înțelegem atît de diferit arhitectura democrației, nu este deloc surprinzător că viziunea pe care o am asupra rolului comunității maghiare este complet diferită de cea îmbrățișată de Horia Patapievici. Eu cred în influența considerabilă a acestei comunități pentru realitățile formale și practice ale statului român. Lupta politică pentru afirmarea drepturilor minorităților naționale, dusă de maghiari, a exercitat o extraordinară presiune asupra mentalității societății românești. Țara a fost marcată prea adînc de esențialismul de dreapta, apoi de național-comunism, în particular de mitologia protocronistă. Dacă și partea cea bună a elitei intelectuale se află în continuare sedusă de aventura culturală interbelică, ce proiect poate oferi ea României? Strategia maghiară a alterităților, drepturilor, autonomiilor, autodeterminărilor a fost un torent conceptual năvînd peste obsesia vetustă a statului național unitar. Pentru o societate care are impresia că România a fost proiectată de pe vremea lui Burebista, iar România Mare reprezintă sensul final al istoriei, punerea în discuție, cu atîta dramatism, a problemei Transilvaniei a adus lucrurile oarecum la zi. De altfel, termenii utilizați de Horia Patapievici, cu referire la voința „acelei minorități politice maghiare” – „separare”, „închidere”, „segregare”, termeni invocați cu pasiune de o mare parte a presei românești, de la *Adevărul* pînă la *România Mare* – nu iau act de experiența societăților moderne. Este evident că statele federative au fost cele mai adaptabile la condițiile

vieții contemporane – vezi Germania, Elveția, Belgia – și că restructurările profunde din anii '70, pe aceeași linie, ale Spaniei și Italiei au reprezentat un succes incontestabil. Oriunde în Europa s-a produs pe cale pașnică o distribuție a puterii concentrate în vîrfurile piramidei statului în favoarea diferitelor tipuri de comunități, acest lucru a avut un efect benefic. Fenomenele cărora H.-R.P. preferă să le atașeze etichete acuzatoare/negaționiste (segregare etc.) sînt mult mai adecvat descrise prin „subsidiaritate”, „descentralizare”, „deconcentrare” (distincția este semnificativă mai ales pentru Franța), afirmarea autonomiilor, a statutelor speciale și a ceea ce termenul englezesc descrie mult mai bine decît românescul „administratie locală”: „self-government”. Nu e nimic diabolic și nimic „inactual” în cererea lui László Tökés și a lui Kátóna Adam de a obține autonomie teritorială pentru fostele „Trei Scaune”. Nu expresie a „întîrziatilor” a fost „Forumul Secuiesc” – las la o parte popismele și irentismele, dar cîți le iau în serios? –, ci expresie a imaginarii unui grup incapabil să raționeze în termeni practici, adică, să evalueze contextul politic. Să fie însă limpede: în spatele întîlnirii de la Cernatu de Jos nu se află frustrările Triononului, ci chemarea la o formă de autodeterminare internă care este și tradițională (de unde autenticitatea) și contemporană (de unde eficacitatea). Nu concepțiile maghiarilor sînt rămase în ură, ci societatea românească nu a mers cît trebuie înainte. (Dar de această realitate trebuie să se țină seamă. Românii mai mizează pe un stat unitar. Nu acesta este marele obstacol în calea unei democrații românești efective.)

A trata actuala criză legată de participarea UDMR la guvernare drept „ultimatumul UDMR” înseamnă a face *tabula rasa* din tot ceea ce este necesar pentru a da o șansă coabitării dintre români și maghiari.

Lexicul pe care îl alegem nu este însă numai o problemă de ordin epistemologic, frontieră doar a „spațiului de discurs” în care ne elaborăm concepțiile. El reflectă o atitudine. *Mai ales o atitudine este afirmația „Ochiul filozofului înregistrează cu o curiozitate entomologică supraviețuirea (...)*

Pe marginea altui editorial al lui Horia-R. Patapievici

acestei inactuale conștiințe imperiale”. Aici mă despart cel mai mult de Horia Patapievici. În mintea mea, filozoful nu este cel care privește la alte ființe ca la niște insecte respingătoare. Poate așa se simțea unii filozofi pînă în zorii acestui secol. Mult timp au avut pretenția de a judeca lumea plutind, singurari, deasupra unor bipede profane. Secolul XX a împins filozoful spre condiția ceva mai modestă, de a da seamă de mijloacele cu care el sau lumea gîndește. Filozofia analitică a dominat pînă în penultimul deceniu. (Pe la mijlocul anilor '80 o proporție considerabilă dintre articolele publicate în revistele de filozofie mai erau dedicate limbajelor formale sau naturale.) Dar și acest domeniu a ajuns o pluralitate de științe. Astăzi filozoful pare să se fi refugiat în etic. (Este suficient să deschizi aceleași reviste de filozofie.) Așa și cred că e bine: să se așeze într-unul din acele rare locuri în care mai poate să-și servească semenii.

Notă

1. Din 1867 pînă la prăbușirea Imperiului Habsburgic a fost o monarhie constituțională duală. Austria și Ungaria constituiau formațiuni statale independente în ceea ce privește treburile interne, avînd un aparat comun în domeniul politicii externe și apărare. După dizolvarea Dietei din Cluj (20 iunie 1867), parlamentul și, respectiv, guvernul de la Budapesta au avut (formal) puteri depline în administrarea Transilvaniei.

2. Paralela poate fi găsită în Gabriel Andreescu, *Recomandarea 1201 și o rețea de stabilitate/securitate în Europa Centrală și de Est*, în *Studii Internaționale* nr. 3, 1998, pag. 49-63. Dar, pentru o analiză de adîncime sugerez, studiul lui Renate Weber, *Trei minorități și solicitările lor: românii din Ucraina, ungurii din România, găgăuzii din Moldova*, *Altera* nr. 6, 1997, pp. 142-163.

3. Alberto Mellucci, *Social Movements and the Democratization of Everyday Life*, în John Keane (ed.), *Civil Society and the State*, editura Verso, 1993, p. 247

4. O astfel de lectură este implicată – pînă la a deveni explicită – în toate lucrările lui Rawls, începînd cu *A Theory of Justice*. Ea constituie, desigur, un loc comun al noului liberalism dezvoltat începînd cu anii '70 (Van Dyke, Baubock, Buchanan, Spinner, Tamir, Taylor, Tully, Kymlicka, Miller, Walzer etc.).

ASCULTĂ

B B C

PROGRAMUL INTEGRAL

ÎN BUCUREȘTI LA

UNIPLUS Radio

69.8

Virgil Ierunca

Monica Lovinescu

Jurnalul unui jurnal Jurnal. Paris '50

După ce a urmărit măturile scriitorilor smulși de la masa de scris și aruncați în închisori, **22 Literar** se va consacra jurnalelor și memoriilor postbelice.

De ce această opțiune? La acest sfârșit de mileniu, viața continuă să eclipseze ficțiunea, iar prezentul re-inventează, mai mult ca oricând, trecutul. În vechea Românie, însemnările zilnice erau o specie foarte cultivată. Retipărirea de după 1989 ne redau prin intermediul memoriilor istoria noastră necunoscută. Unele au fost scrise în exil, altele s-au salvat, trecând aventuros granița, și au așteptat decenii ca să se reîntoarcă în țară. În această situație sînt deopotrivă memoriile ale politicienilor – I.G. Duca – ori jurnale ale scriitorilor – Mircea Eliade, Mihail Sebastian. Jurnalele scriitorilor concurează, uneori cu succes, opera lor de ficțiune.

În timpul comunismului, jurnalul a devenit o specie periculoasă. Nu doar în perioada Dej, cînd închisorile erau pline, ci și în anii ultimi, cînd pentru un jurnal a murit Gheorghe Ursu.

Interesul pentru jurnal al cititorilor dovedește cît de viu este genul la această oră. Descoperim ca personaje, luminate fragmentar, personalități celebre, transformate din mituri în oameni. Descoperim istoria metamorfozată într-un cotidian miraculos, ce ne încarcă de nostalgie.

Fără să fi făcut o cercetare specială, din pură înțiplare, am aflat că majoritatea scriitorilor – nume ce și-au dobîndit notorietatea – au jurnale, memorii, însemnări etc. inedite. Puține jurnale de scriitori au fost

publicate, dintre ele paradigmatic rămînd cel al lui Mircea Zăciu, care a permis cititorului de azi să re-cunoască atmosfera ceașistă. În sertare sînt și jurnalele unor colegi morți prematur – cum este Dana Dumitriu.

Jurnalele sînt, firește, diferite, ca și autorii lor. Unele sînt scrise sub veninul zilelor și sub impulsul

GABRIELA ADAMEȘTEANU

Jurnal și ficțiune

agresivității interioare, pentru a plăti cît mai repede polite celor apropiați, chiar cu prețul nerespectării adevărului – primul citabil este *Jurnalul* lui Paul Goma. Altele sînt preocupate doar de devenirea interioară a scriitorului și de ochiul cititorului care îl urmărește peste umăr, în timp ce bate la computer. Unele sînt scrise doar pentru sine, din narcisism, din singurătate, altele deschise înafară, cu sentimentul că trăim un timp de excepție din care trebuie păstrată orice urmă. Unele acumulează anecdote și birfe, pe modelul trîncănelii naționale, altele transcriu fișe de temperatură sufle-

tească și documente de vîrstă și situație socială.

Deschidem această serie cu două texte de excepție. Am regretat mai mult ca oricînd puțînătatea spațiului pe care îl avem la dispoziție, ce ne-a silit să tăiem, birocratic, paginile atît de intense. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au renunțat, din păcate, la o parte din însemnările lor de tinerețe. Din fericire, au păstrat altele, sau le vor salva parțial, rescriind, adîncind însemnări salvate.

Prezentăm acum fragmente din două cărți aflate în lucru, foarte diferite una de alta, avînd în comun profunzimea, discreția și severitatea cu care sînt privite personajele aceluia timp pierdut: o adolescentă care înfruntă celebritatea mediului și moartea tatălui și un tînăr scriitor român în exil. În jurul lor, o lume pierdută pe care, datorită lor, o regăsim.

Am adăugat fotografiilor de epocă două foarte recente: placa memorială pusă pe zidul imobilului și ușa apartamentului în care a locuit cel mai mare critic literar român, E. Lovinescu, și unde s-au ținut ședințele cenaclului *Sburătorul*. Din el au fost aruncate cărțile, a fost pîngărit interiorul, soția criticului a fost omorîită în închisoare și trupul ei azvîrlit în groapa comună. În apartament continuă să locuiască, netulburat, unul dintre complicii acestei crime, în loc să se instaleze, cum ar fi firesc, un muzeu E. Lovinescu.

Nu-i această realitate la fel de incredibilă ca o ficțiune neagră?

VIRGIL IERUNCA

Jurnal. Paris 1950

28 august – Mircea Eliade îmi trimite o carte poștală din Elveția unde îl vede tot timpul pe Jung. În plus, spune Eliade – auto-ironizându-se și făcând aluzie la complexul C.V.G. – *Le Mythe de l'Eternel Retour* este „cartea filozofică cea mai cerută la ora actuală”.

– Seară decisivă la *France-Presse*. Am plecat. Nu mai pot suporta toate aceste kafkaisme ce nu mai sfârșesc. Mă uit înapoi și văd rolul important al fugilor în decorul existenței mele: fug din liceu (mă supăra rutina), fug din liceul militar după două săptămâni (cum aș fi putut reacționa altfel la contactul cu acest univers?), fug să dau bacalaureatul la București (mă stîngherea succesul asigurat dinainte la R.-Vâlcea). Să mai notez marea fugă, cea din țară și de ce?

E poate just să notez că și o oarecare demnitate mă aduce în halul de acum. Dacă n-aș fi plecat de atâtea ori, azi aș fi liber să-mi transfer tristețile pe alt portativ. În seara asta, de pildă, ceea ce m-a decis să rup n-a fost nici burta șefului, nici ingratitudinea lui și nici alcoolul din nările lui groase pe care și le afumă la ore precise. Ceea ce m-a îndemnat să trec pragul a fost mila vecinilor. Mila funcționarilor. Pentru mine, pentru situația mea care până și lor li se părea absurdă. Or, e clar că suport mai ușor eșafodul decât mila.

Acum când sunt singur cu mine – eliberat prin sorbirea corectă a paharului – e vremea să mă întreb ce voi deveni. Ca în atâtea nopți doresc nimicitor de tare să nu mă mai deștept dimineața.

29 august – La Cité Universitaire îl cunosc pe poetul N. Caranica. E blând, cumsecade, vorbește de pomi, de cer, de păsări.

– Aflu că Marin Preda scrie romane propagandistice. Sufăr pentru mârșăvia lui țărăneasă.

– L-am întâlnit pe stradă pe Ion Pârvulescu. Nu știu ce devine. Știu însă că băiatul acesta minte cum respiră. Mi-a vândut cărțile pe care îl împutasem (un Brice Parain și un Ezra Pound). Trăiește probabil din astfel de subterfugii.

30 august – O întâlnire extraordinară. Azi după-amiază trecând pe rue des Ecoles, am surprins în fața lui Collège de France două personaje unice în Paris dacă nu chiar în lume. Unul, binecunoscut aici, e un fel de nobil în mizerie, se pare că din familia Bonaparte. Umbra ca în filmele istorice în costum de epocă. E poate un prinț al „clocharilor” cu determinare de a ieși din veac. Mă întreb ce mănâncă, unde doarme și ce gândește strogioul acesta amabil care se plimbă deobicei pe cheiurile Senei. El e infinit mai ireal decât o poveste de demult. Celălalt e un străin, un metec înțelept, un cititor în stele. E de prin Caucaz, are plete albe care-i atarnă pe umeri ca la un Sfânt Petru al Cartierului Latin. Ține totdeauna la subțioasă un dosar murdar cu file îndoite și decorate de ploi pe care sunt înscrise semne cabalistice, zodii și alte citiri. Profesiunea lui e „înțelepciunea”. Ziua iese rareori (azi e o excepție). E certat pesemne cu soarele sau poate că luna îi poartă noroc și noimă. Ei bine, aceste două personaje la încrucișarea vremii cu veșnicia, cărora le-a fost distribuit un destin tăiat în două, treceau azi mândre, pe drumul lor neabătut, fără să bage în seamă umirea trecătorilor. Se întâlniseră parcă să desfidă timpul. Să invite indirect lumea la altceva... În clipa aceea mi-a părut bine că sunt la Paris.

31 august – „Toate negrele morții minuni
Neînceptule, când le vei sfârși?”

V. Voiculescu: *Apocalips*

1 sept. – Bădescu îmi spune că Cioran e îngrijorat de situația mea și vrea să mă recomande lui Paulhan când acesta se va întoarce din vacanță.

2 sept. – De dimineață a trecut să mă vadă Iulian Petrescu. Vizitele acestea gratuite și disperate îmi fac plăcere. Citim poeme.

5 sept. – De dimineață, înainte chiar de orele 9, cum descind din autobuz lângă Palais Royal, doi indivizi mă legitimează. E a doua oară când mi se întâmplă. Li întreb ce are poliția cu mine. Unul îmi răspunde răsând, după ce mi-a verificat actele: – Nimic, dar sunteți îmbrăcat ca un diplomat sovietic.

5 sept. – Cioran mă invită la un restaurant chinezesc unde, în primul rând, nu uită să observe că dacă românii ar exista, cu toții ar mânca pe chinezește. E într-o vervă de zile mari probabil fiindcă pleacă deseară în Spania (i s-a dat viza telegrafic în urma intervenției lui Al. Busuioceanu). S-ar putea să mai existe un motiv: a predat la Gallimard a doua lui carte (asupra „persoanelor obosite”). Ca să nu-și piardă topica galică discutăm numai în franțuzește deși, de cele mai multe ori, istoriile lui implică expresia românească. Să vorbești trei ore în șir despre Nae Ionescu, Șeicaru, Toma Vlădescu, Țuțea în franțuzește între doi români mi se pare ridicol. Din când în când Cioran râde – și Cioran râde ca un liliac (acolo unde „l'humour noir se conjugue avec l'amertume violette”). Curios – constată el – după premiul Rivarol a primit scrisori de la admiratori. Nu uită să precizeze că denigratorii lui sunt admiratorii lui Eliade, ca de pildă Bachelard sau Boris de Schloezer. Scrioarea cea mai interesantă i s-a părut cea a unui prieten de-al lui Gide entuziasmat de măiestria cu care Cioran folosește cele două puncte (!)

6 sept. – Răspund tuturor scrisorilor lui C. Vișoianu în sensul pe care-l așteptă probabil de atâtea vreme. E rândul lui să nu răspundă. Pentru ca totul să fie în ordine.

7 sept. – Închis toată ziua în casă. O mare voluptate intelectuală citind cursurile lui Jean Wahl despre centenarul ideii de existență: Kierkegaard, Jaspers, Heidegger. Jean Wahl e o minte limpede cu pasiuni, cu secrete și accente de profesor unic.

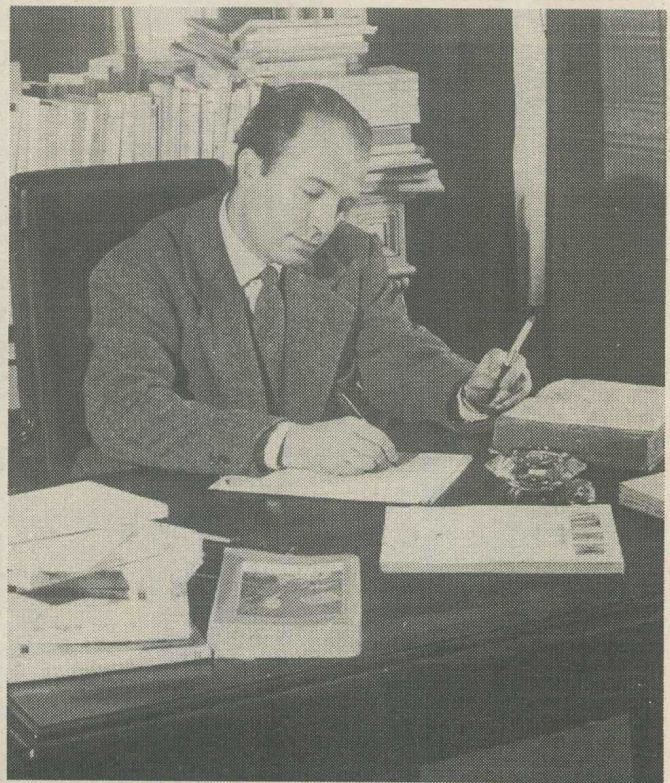
9 sept. – Zilele acestea de ploaie care fac din liniște normă. Tot în casă cu partea a II-a a *Metafizică* lui Nae Ionescu.

– Câtă stepă, câtă nostalgie, ce așteptare în acest al treilea concert în do major din faza „decadent-occidentală” a lui Prokofiev! Tentație de absolut, chemare, esențe tănuite.

10 sept. – Amăriuței îmi explică ceea ce îl bântuie ca o certitudine mare: „sunt un creator” îmi spune și-mi pomeneste insinuante de Eminescu. Va da „neamului”, o fenomenologie a lui în care, pe tipare husserliene și heideggeriene, vor renaște Miorița, Făt-Frumos... Ce să mai zic!

12 sept. – La Națională dau de profesorul N.I. Herescu. E speriat de spectrul războiului. Pomeneste de cjanură și alte perspective.

– Toată seara ascult Mozart.
13 sept. – Iulian Petrescu îmi bate în ușă dis de dimineață să-mi anunțe „crima metafizică” a prietenului Calmulschi. Titluri de-o șchioapă în toate ziarele despre crima pasională a studentului român. Însurat cu o contesă italiancă și înșelat de ea, a tras în rivalul său. Totul s-a petrecut pe culoarele Sorbonei unde asistasă trei zile în șir la congresul de... criminologie. M-aș duce

La masa de lucru

la proces să-l apăr. Să le povestesc judecătorilor cum pescuia raci din Sena – singurul lui fel de mâncare. Ultima oară l-am văzut acum vreo două săptămâni când i-am împrumutat *Situațiile* lui Sartre. Va avea tot timpul să le citească... la închisoare.

– După amiază, *France Soir* publică o mare fotografie a contesei fatale.

– Seara îl văd pe Cismărescu împreună cu Amăriuței. O duce prost mai departe: acum face fișe pentru nu știu cine. Bem cidru și cădem de acord asupra unei soluții: „mântuirea” prin literatură.

14 sept. – Un aperitiv la Deux Magots cu Mihai Niculescu. Vrea să-mi dea să-i citesc un manuscris. Pleacă în Anglia pe vreo trei luni și se pregătește pentru Argentina. Crede că ar fi bine să merg și eu acolo unde cu Vintilă Horia, Mateescu și Bădescu să alcătuim un grup românesc. Zilele acestea l-a recitat pe Anton Pann și e entuziasmat. Ca și mine.

– Târziu în noapte termin de citit romanul lui Pavel Chihaia, *Blocada*. Câte amintiri mă leagă de el! Parcă-l văd timid venind să se împrietenească – eram în anul II și scosesem cu Geo Albatrosul. Târziu, după 23 august, când Comarnescu îl publicase prima carte la Fundație și-i găsisse de lucru la Direcția Teatrelor, continuam să luăm împreună tramvaiul 6. Stătea în Bucureștii Noi și odată – parcă ar fi ieri – mi-a povestit o parte din roman. Povestirea a durat de la Teatrul Național până la Podul Grant. Pavel Chihaia are talent însă romanul e inexistent. Stângăcii și lipsă de conținut, imposibilitate de organizare și transcendere. O pastă epică: nu rețin din ea decât unele perioade romantice când Constanța se numește Tomis. Atunci, un vagabond ce vinde otravă de șoareci devine singura apariție preg-

nantă. În prima lui carte, Dobrogea respira. Chihaia e un fantast și limitele romanului nu-i priesc. *Blocada* nu rezistă și sunt întristat că nu regăsesc în ea vocea prietenului meu rămas să putrezească acolo.

15 sept. – Seara la *Nibelungii* lui Fritz Lang. Nu fusesem la cinematograful de multă vreme și foamea de imagine mă devora.

16 sept. – Cum romanul său tradus în franceză va apare peste câteva zile, Mircea Eliade mă anunță că a vorbit cu Aimé Patri pentru articolul meu despre *Maitreyi*. Cum să-l scriu? Va fi probabil de o imensă mediocritate dat fiind că n-am nici o poftă să-l dau în franceză. Să scrii despre *Șarpele* sau *Nuntă în cer* în altă limbă mi se pare un trist amuzament de grămătic.

17 sept. – Cinez cu Cerbii. S-au întors din vacanță, după ce au făcut sute de kilometri pe „tandem”. Sunt la ei acasă în toate sensurile. Fără griji și neliniști reale.

18 sept. – Am stat închis în casă, fără a lăsa o clipă din mână *1984* de George Orwell. Roman capital ce pune cenușă în ore, în nădejdi, în vreri. După Koestler, Sperber (care se mențineau în limitele realismului), după Walter Jens (obsedat și el de contra-mitul ultimului om), Orwell aruncă asupra structurii tiraniei comuniste lumina definitivă a unei contra-utopii. Neantizează ființa umană e, firește, scopul dintăi al utopiei. În *1984* omul este cu adevărat distrus. Nu ucis, nu numai bătut și schingiuit, ci descompus psihic și răspunzând mecanic oricăror comenzi ale lui Big Brother. Această de-realizare din *1984* este însă – și de aici groaza cu care citești această carte unică – un 1948 răsturnat. Orwell aruncă spre viitor un prezent insuportabil dar suportat azi de o jumătate din Europa. Nu mai pot nici să ascult

muzică. Îmi spun doar – fiindcă avem mereu nevoie să ne încredem cel puțin în memorie – că dacă toate bibliotecile vremii noastre ar cunoaște soarta celei din Alexandria, ar fi de ajuns ca supra-viețitorii să citească o singură carte, acest 1984, spre a putea reconstitui, până în cele mai mărunte detalii, orografia celor care au trăit sub comunism.

19 sept. – Eugen Ionescu îi spune lui Amărieștii că nu s-a putut face nimic pentru stânga în exil din cauza mea. Mă bucur încă o dată.

– La Națională, îl văd pe Horia Rădulescu care a fost numit la CNRS. Speră că-mi va face rost să intru vânzător într-o brutărie.

22 sept. – Pe rue des Ecoles mă întâlneșcu cu Paul Celan. Stăm la taifas liniștiți în hotelul lui (e la doi pași). A tradus pe nemțește **Scrisorile către Americani** ale lui Cocteau și are noi proiecte. Dejunăm împreună la același restaurant dintr-un gang ce dă în bd. St-Germain.

23 sept. – Primesc de la Maja Gots **Les pierres blanches** ale lui Landsberg pe care i le împrumutasem de mai multă vreme. O lungă scrisoare îmi dezvăluie răceala ei față de întâlnirile noastre. De fapt, e vorba de lipsa ei de curaj, de frica de mine, de frica de tot. Mai sunt oameni discreți!

24 sept. – Dezleg o nefericită enigmă. Nu-mi puteam explica de ce tocmai acum când sunt atât de prost hrănit mă îngraș ca niciodată. Aflu că e doar „*la fausse graisse des mal-nourris*”. Sunt bolnav și mă așteaptă atâtea complicații (regim, doctori, medicamente). Îmi port deci nefericirea până și în măruntaie. Umflat de mizerie și de finitudine.

26 sept. – Seara cu Mihai Niculescu. L-am înapoiat manuscrisul pe care mi-l încredinșase. Are drept titlu **Amintiri în uniformă** și a fost scris la îndemnul Marianei Șora, după cum îmi mărturisește autorul. Situații de pe front, dintr-un spital cu răniți etc. Ideea de a debuta la 40 de ani cu amintiri cazono nu mi se pare prea fericită. În sine, însă, cartea nu e lipsită de calitate: o mare dragoste de oameni reiese din aceste pagini scrise cu multă – prea multă? – grijă pentru cuvinte. Faptul că autorul, altfel detașat de rosturile lumii, găsește un sens, tocmai în momentele cele mai obscure ale războiului, în gesturile, suferința și nădejdea oamenilor simpli care luptă alături de el, mi se pare vrednic de reținut. Marile clipe (ca aceea când un soldat anunță apocaliptic și agramat „*vine morții pe Nistru*”) sunt ratate prin preocuparea autorului de a face realism cu orice preț. O singură dată, atunci când e rănit și-și re-cunoaște sângele, scriitorul transcende minuția detaliului.

Altfel Mihai Niculescu e afabil. Prea bine însă cu toată lumea și cu femeile îndeosebi. El nu le iubește, e prieten cu ele – prietenul femeilor, cum îi numește majlișos Cioran. Are mereu planuri pentru Argentina: am înfăptuit acolo ceea ce n-am putut realiza aici.

27 sept. – Surpriză inedită: în bogata corespondență de azi cineva îmi trimite, fără un cuvânt, un nume, o adresă, 1000 de franci împăturită într-o hârtie albă. Ca un prunc de mari urzite, mia aceasta (una, mia anonimă) mă face să uit câteva momente de mine, cel de fiecare oră.

– Seara cinez la Basil Munteanu. Sunt feroce mișcat de grija părintească nu doar a lui dar și a soției sale, Ella. Mă invită chiar să iau în fiecare zi prânzul cu ei, deși înduioșat, refuz imediat. În rest, nu se poate face nimic. Fundația – dixit Basil Munteanu – e în mâinile unor Marinescu și Sergescu care nu vor să audă de mine – prea la stînga, firește – și nici de Mircea Eliade, prea puțin „universitar” pesemne.

Sunt bucuros să aflu că Basil Munteanu a publicat un mare studiu despre „solitudinea la Rousseau”, studiu cerut de Marcel Raymond cu care e în excelente raporturi. L-a cunoscut în Elveția și pe Jean Starobinski. În plus, la

UNESCO pregătește „acte” congresului de istorie literară de anul trecut. Volumul va fi prefăcut de el, ceea ce înseamnă un succes pentru cei interesați de istoria literară.

28 sept. – În pustulul orelor mele a început să cadă mana cerească a arginților. Din Canada, Dvorschak care acum nu mai e bucătar ci asistent-doctor într-un spital îmi trimite un dolar. Mă uit lung la el și nu știu ce să fac. Noroc că rândurile simple, prietenești ale colegului meu de liceu, îmi interzic orice problemă. Primesc deci dolarul. E unul singur. E unic.

– Cred că mă voi muta la Montrouge unde am arvnuit două camere pentru mine și Amărieștii, pe o stradă Pascal, cu garaje și lângă un cimitir. Amărieștii se arată încântat, e sigur că va începe în sfârșit să scrie metafizica românească „la gura sobei” (deoarece – zic eu – va trebui să ne cumpărăm lemne singuri).

29 sept. – Bădescu îmi mărturisește că cei 800 de fr. pe săptămână pe care-i primeam pentru cercetări bibliografice de la Casa de export sunt în fond ruși din salariul lui. Așa că mă voi duce în fiecare zi la Națională spre a completa bibliografia tezei sale de doctorat asupra unui poet parnasian pe care – pe bună dreptate – nu-l cunosc.

30 sept. – Continuă ciclul „mamei” neprevăzute. Primesc din New York 50

niseră să mă ia la masă. Sunt încurcat, n-am loc pentru ei și – ridicol – conversăm pe palier. Mă gândesc la decanul care a urcat șase etaje ca să i se închină ușa în nas. Nu știu cum să mă mai scuz. Vreau să scap cât mai repede de camera asta ce nu poate cuprinde trei oameni deodată, să scap de praful ce se depune și crește văzând cu ochii, să scap de atâtea etaje, să scap de tot.

7 oct. – Mă mut. Iulian Petrescu vine, ca totdeauna, să mă ajute. Sosește la 11 dimineața cu o camionetă hodorogită condusă de trei sărăntoci, ca trei magi ai tristeții. După ce încărcăm lucrurile – câte și cum sunt – Iulian rămâne afară cu cei doi tineri iar eu mă instalez la volan cu „moșul” (e scund, strâmb, ciudat și bun). Traversăm Parisul de la un cap la altul. E un soare de primăvară neîncepută – una din acele zile care fac din toamna pariziană un anotimp aparte. Treceam printre mașinile americane, lungi ca niște șopârle, ajungem la destinație și totul intră-n ordine, altă ordine. Camera de acum e spațioasă, are aer, poate fi încălzită (în principiu) și e pusă la adăpost de arșița verii. În plus, e situată între două cimitire. Iulian e încântat, se și vede instalat în camera lui Amărieștii, în cazul când acesta ar renunța.

Pe la două după-amiaza îl invit pe Iulian la restaurant – lucru extrem de rar și pentru el și pentru mine. Ne instalăm

cu totul personal. Mă pun la dispoziția lui pentru cercetări bibliografice prin bibliotecă. Mă întrerupe, asigurându-mă cu un fel de eternitate răgușită în glas, că nimeni nu-l poate ajuta în acest sens. Îmi repetă că el nu știe să facă nimic (ceea ce este frumos), că Hitler trăiește (Alfred Rosenberg a plecat din Germania în 1935), că lumea e plină de nemții. Caut să-l mai liniștesc și nu știu ce să fac cu el. N-are unde dormi, probabil că n-a mâncat de câteva zile. Îi ofer o șocolată caldă, refuză. Îmi atrage atenția că nu primește bani de la nimeni deci nu pot să-i strecor câteva sute de franci. Îi comunic adrese (în timp ce-mi trec prin cap fraze neprecise din **Cartea lui Iov**) și mă feresc să-i dau vreă nădejde. Nici n-are avere ce face cu ea.

8 oct. – Mă duc să văd **Macbeth** cu Orson Welles. Nimic extraordinar.

9 oct. – Mă internez la Cité Universitaire. Mi se „oferă” o cameră de două persoane. Mă mir de norocul ce a dat peste mine. Voi fi izolat și singur. După o jumătate de oră însă vine o infirmieră, îmi ia pantalonii, trenul, eu mai strâng restul și mă instaleză într-o cameră cu alți patru inși: un francez, un bibliotecar din Haiti (care înjură toată ziua pe Americani), un belgian (nu-i taste gura) și un chinez bolnav de chimie și de stomac. Eu mă mulțumesc cu băibăieii de circumstanță.

10 oct. – Amărieștii mă vizitează și-mi aduce cărți (**Patul lui Procust**, un Noica inedit pentru mine și **La nostalgia de l'être**, de Alquié). Aflu de la el că Șerban Voinea se interesează de mine.

11 oct. – **Pagini despre sufletul românesc** se intitulăză cartea lui Noica pe care am fericirea s-o citesc. Studiul despre învățăturile lui Neagoe și divanul lui Cantemir (ce frumos este să-l întâlnești citat pe Husserl! la propo de Neagoe!) mă fac să-mi promit a citi „In-vățăturile” imediat ce voi ieși din spital. Aș vrea să copiez totul. În afară de fraza „*mai întâi de toate este tăcerea*” pe care Noica o analizează pe larg nu pot trece peste „*râsul face deslipire de Dumnezeu*” și mai cu seamă „*Adu-ți aminte adeseori de moartea ta și nu vei greși mult lui Dumnezeu*”. Paginile despre păstori, acești „*marinari ai uscatului*” sau cele în care Noica apăară bisericile Bucovinei mi se par antologice („*lar sfînșii ne mor pe pereți și în sflele...*”).

12 oct. – O vizită generală a tuturor medicilor însoții de o ciread! întreagă de interni și infirmiere. Mă consultă in-suși medicul-șef (e gras și fumist). Mă simt jenat, intimidat cu atât mai mult cu cât declară că sunt un „caz interesant”. – Au fost schimbați doi bolnavi. La stânga mea se află acum un argentinian: vorbește tot timpul despre R.M. Albères și Victoria Ocampo. În față, e un egiptean care, după ce s-a scaldat în Nil, a căpătat o boală stranie și fără de leac. Egipteanul meu crede în Dumnezeu, în moarte și în... radio Luxemburg.

13 oct. – Au început examene de laborator. Sunt măsurat, cântărit, înțepat, radiografiat de dimineața până seara, ca tot „bolnavul interesant”.

15 oct. – Mă vizitează Cismărescu. Odată cu biscuiții pe care mi-i dăruiește începe să mă insulte. Din senin. Că îl susțin pe Vișoianu, că sunt prieten cu Mircea Eliade, că rămân insensibil la exploatarea negrilor din America, nedescoperind decât un singur vinovat pentru tot răul din lume: Uniunea Sovietică. Nu-mi mai recunosc. E furios, își bălăbea pornirile. Parcă i-a luat Dumnezeu mîntea de altădată. După ce pleacă, deschid fereastra.

16 oct. – Spre surprinderea mea, vine să mă vadă Nandriș. Specialistul în diftongi, cum îi spuneau eu și, îndeosebi, Bădescu, îmi aduce struguri și îmi vorbește de E.Ar. Zaharia. Au stat împreună la Fontenay-aux-Roses. Aflu că poetul a vrut să se arunce în Sena din pricină că iubea prea mult... Parisul.

Între discuri și cărți. Anii '50, Paris

de dolari pentru două articole destinate Europei Libere.

1 oct. – Scrisoare de acasă. De câte ori mama primește o scrisoare de la mine parcă-i dă Dumnezeu puteri pentru a afla un sens suferințelor și așteptărilor ei. Mi-o închipui plângând cu mine în gând. Dacă îmi va fi dat s-o regăsesc și să-i sărut mâinile, nu voi mai cere altceva de la soartă. De câte ori mă gândesc la ea, am impresia că dispar de dor, de absențe. O singură dată – îmi amintesc – am întrebat-o câți ani are. Mi-a răspuns simplu: 32. Pentru mine a rămas imuabil înveșmântată în aceeași vârstă. Cum arată de fapt acum când fiul ei nu-i departe de pragul celor 32 de ani? A albit oare? Dar lacrimile sunt tot așa de binecuvântate.

2 oct. – Gripat în pat. După-amiază, Amărieștii și Iulian în vizită. Amărieștii dezamăgit de Montrouge, Iulian gata să părăsească Parisul pentru un post de profesor de matematică într-un „châlet” din Alpii elvețieni. Tocmai când reușeam să-i înghesui în cutia de chibrituri care este camera mea, îmi bat la ușă Lucienne Idoine și decanul Maloré. Ve-

într-unul de la République și – evident – patronul e român. Suntem serviți pe românește și plătesc cu accent.

– Seara la Cité Universitaire am întâlnire cu Alfred Rosenberg. Mi-a lăsat un billet la portăreasă, asigurându-mă că vine din partea lui Charles Lacaze. L-am răspuns că mă va identifica după **Figaro Littéraire** pe care-l voi ține în mână la bar, la 8 fix. Alfred Rosenberg sosește la oră. Am știut imediat că e el. L-aș fi recunoscut și în Place de la Concorde de un 14 iulie. A deschis ușa încet și a intrat cu tot titlul rătăcitorului, ieșit parcă de câteva clipe dintr-un ghetou. Purta în mână dreaptă o valiză crăpată, legată cu sfori groase, înnodate. Nebărbierit, cocoșat, murdar și uliutor de biblic. Mi-a spus bună seara de parcă ne-am fi cunoscut de două mii de ani. Ne-am așezat în holul cel mare și toată lumea se uita atentă, aproape înfricoșată la noi. Alfred Rosenberg a venit să-i spun cum se poate trăi la Paris o lună de zile deoarece el a venit din Suedia pentru niște „importante studii” la Paris. Îl întreb ce anume studiază și nu-mi răspunde. Insist. Degeaba. Ceva

București

„ô mes sombres trésors, mes enfers, ma mémoire“
Valéry (Mon Faust)

Când am redeschis în 1996 Jurnalul meu din România (din iunie 1941 până în septembrie 1947 – sosirea la Paris) n-am făcut-o din vreo nostalgie a adolescenței. Presupun că n-am mai rezistat ispitei de a încerca să alcătuiesc un fel de Jurnal al Jurnalului sau, cel puțin, să-mi verific „biografia“.

Or, din 1941 până în 1947, Jurnalul este intolerabil de prost, romantic, sentimentaloid, atât de penibil încât am simțit nevoia să rup și să arunc la coș pagină de pagină. Din foarte puținele rămase intacte, ca și din câteva note, fixând momente mai semnificative, am alcătuit doar o rubrică de repere necesare deoarece decalajul între ceea ce credeam că am fost atunci și ce-a rămas fixat pe hârtie este atât de mare încât mă pânzeste o „criză de identitate“ (pentru a mă sluji de un stereotip al zilei).

Dacă se confirmă această impresie, înseamnă că Istoria, cu majusculele și dezastrele ei, împiedicându-mă să-mi duc la îndeplinire vasterile mele planuri literare, m-a salvat pur și simplu nu doar de eșec dar și de ridicol. Suspend verdictul, deși caricatura unei adolescențe ce mi se părea mirifică mi-a lăsat un gust de cenușă de care nu voi scăpa ușor. Chiar distrugând cele vreo 900 de pagini (cine mai sta să le numere, există numărătoare în neant?) scrise mai întâi în strada Wilson, apoi în bulevardul Elisabeta la „anii falnici douăzeci“ (bietul Ion Barbu, dac-ar fi știut cui dedica versurile sale glorioase!), nu m-am descotorosit de amărăciune. E ca și cum singură mi-aș fi răpit tinerețea, pătând-o cu zădărnici.

Reperetele – deși n-ar fi imposibil să n-am nimic de „reperat“ – vor reconstitui doar traseul meu existențial, așa cum reiese din Jurnal. Rămâne, firește, de știut dacă el merită să fie reconstituit. În clipa de față nu sunt sigură.

Din exterior, lipsa mea de valoare nu era, pesemne, perceptibilă. Când Camil Petrescu îmi spunea că n-ar fi imposibil să înnebunesc de atâta luciditate (mai 1946), nu se putea înșela cu totul. Mai ales că lucram la Seminarul lui de artă dramatică – îi eram un fel de asistentă. Asistam și la repetițiile de la Studio cu Mioara mai întâi – în sală doar Rebreanu și Camil – cu Mitică Popescu apoi. În amândouă, juca Maria Botta, după Camil – îi împărțeam impresia – cea mai dotată artistă a generației ei, cu o sensibilitate exacerbată ce-i ținea loc de inteligență. Nimeni n-a recitat din Ion Barbu ca ea, fără a mai pomeni de poemele lui Blaga pe care le aducea într-o prielnică lumină a asfințitului. Ea aplica cel mai profund indicațiile scenice și teoriile lui Camil, parcă numai de noocrație ar fi auzit vorbindu-i-se din copilărie. (Recitalul de poezie pe care avea să-l dea la Fundația Regală din Paris, în cursul scurtului și dezastruosului ei exil de la începutul anilor '60, nu poate să nu rămână memorabil pentru cei ce-au ascultat-o atunci.) Așa am prins, ca și din discuțiile dealungul cărora Camil îl „distrugea“ pe Gordon Craig, iar Ion Sava îl exalta, gustul scenei și al culiselor până la a nu mai putea să mă proiectez într-un viitor din care ele ar fi lipsit sau s-ar fi lipsit de mine. Nu numai că voi monta în 1945 o piesă în cadrul Institutului francez de la Bu-

curești, dar, de câte ori ne întâlneam între prieteni, ne lansam imediat în improvizații de parcă am fi presimțit că soarta ce ne era rezervată nu ne va conveni, cerându-se înlocuită de jocul de-a altceva. În orice caz, alături de scris, regia teatrală se desena frenetic pentru mine în acei ani ca cea mai certă dintre vocații.

Apoi, făceam prea multe și cu ecouri favorabile în diverse domenii, e improbabil ca în jurul meu să se fi constituit un complot al elogiului. Dețineam, imediat după război, cronica dramatică la *Democrația* lui Anton Dumitriu unde, teribilistă și definitivă, desființam spectacole și actori. Ca-

scrisă timp de vreo două decenii în coșmarurile recurente unde mă vedeam obligată să mai trec încă o dată bacalaureatul și mă prezentam inocent în fața comisiei până îmi dădeam seama, în fața tablei negre cu semne albe, că nu mai știu nimic.

Ciclul universitar nu mai pune nici o problemă din moment ce scap de unele „materii“ pentru care sunt profund inaptă, începând cu matematica și sfârșind cu absolut orice ține de știință. Nu e deci de mirare că trec fără efort toate examenele de la filologia modernă (mă înscriu în toamna lui 1942, la franceză, română, italiană, istoria artei și istoria modernă). Îi am

MONICA LOVINESCU

Jurnalul

care o transcriu deoarece e singură redând, cât de cât, atmosfera de la Litere.

„Dimineața la ora 8 în amfiteatrul Hasdeu. Examen oral la Oprescu. Stau în rândul al doilea cu o fată blondă de la Iași. Din față, una din rarele studente care nu pare înfricoșată se întoarce spre noi și șoptește: «Am auzit că nu lasă niciodată la oral». Peste un ceas va pleca alături de alte două colege cu nasul în pământ: le-a lăsat». Se știe că așa e Oprescu, trăneste sistematic dintr-o serie de 7 câte 6! Fata blondă se întoarce, își ia o carte și geanta și iese din sală. A eșuat și ea. În locul ei se instalează Cosma, cel care ne cântă jazz la seminariile lui Basil Munteanu.

Îmi vine rândul deabia pe la 12. Nu mi-e frică. Am mai trecut în 1943 în ea și, grație unui citat bine ales din Focillon (marea lui slăbiciune, unii studenți inventă chiar citate imaginare, totul e să rostești magicul nume: Focillon), am ajuns spre uimirea sălii înghețate să discutăm cu un oarecare haz de ce doamnele din înalta societate pariziană pozau pentru nuduri la Rodin. Povestea cu nudurile nu e nouă. La un curs cu diapozitive, Oprescu în fața reproducerii de pe tabloul lui Cézanne *Les Grandes Baigneuses* declarase sus și tare: «sunt niște femei goale. Personal, nu-mi plac».

Din fericire, azi termin repede. Oprescu pare satisfăcut de primele mele răspunsuri și-mi lansează:

«Păi, dta știi carte și te exprimi frumos. Ce să-mi mai pierd timpul cu dta? Ai „bine“. Poți să pleci».

Îmi iau, la rândul meu, din bancă haina, un mic album Holbein și cum ajung pe culoar aprind o țigară. Am citit undeva că singurul lucru pentru care merită să treci un examen sau un concurs este senzația de disponibilitate resimțită după aceea. Habar n-am dacă din «disponibilitate» nu-mi vine încă să părăsesc facultatea. În orice caz, pașii mă poartă spre seminarul de italiană unde se dă examen cu G. Călinescu. Găsesc un loc pe o masă, mă instalez și mă amuz prodigios. Călinescu e pe scenă, își joacă rolul de la 8 dimineața și încă n-a obosit. Perorează, pozează și din când în când polemizează cu tata. Iar candidații ce-i stau în față sunt doar pretexte de ironie destul de facilă din moment ce nu-și pot oferi luxul de a-i replica. În orice caz, ar fi învinși de acest perpetuu foc de artificii. Își apostrofează o victimă: «Cum îți zice?» Apoi: «Eih, zi ceva.» Candidatul nu înțelege. Băiguie: «Ce?» «Pe mine mă întrebi? Zi și dta. Despre vreme, despre scriitori. Pe Argehi l-ai citit?» «Nu.» «Da' pe Lovinescu?» «Nu.» «Păi sigur, că de aia scriu bieții scriitori să-i citim noi? Te mai prezinți la anul.»

Lasă și el pe capete dar o face cu umor, cu strălucire, și apoi «capetele» ce vor să-și facă o specialitate din literatura română fără a fi citii clasicii nici nu merită prea multă milă.

Când oboseala înfrânge disponibilitatea, pe la orele 2, mă agăț de un tramvai și mă întorc acasă.

Aceasă unde mă îndeletnicim cu compunerea prozelor mele. Și aici se complică totul. Nu numai azi le găsesc ridicole, dar și atunci eram plină de dubii asupra valorii lor. Am însă circumstanțe atenuante: din exterior „recepția“ era sărbătorească. Până la moartea tatei le publicam cu un pseu-

Monica Lovinescu

randino lansase în *Dreptatea* (ianuarie 1944) o campanie împotriva mea prin Oscar Lemnaru interpus fiindcă îmi îngăduisem să pretind că soția sa, celebra actriță Lily Carandino, stă pe scenă inertă și inexpressivă ca o bucată de lemn.

Școala (Notre Dame de Sion) o încheiasem în 1942 cu „grand prix d'excellence“, iar la bacalaureatul de la Școala Centrală fuseseam a doua din serie, în ciuda dificultății temei latine – ce se apropia mai curând de rebus – pe care ne-o rezervase președintele comisiei, N. Herescu. Panica de dinainte de bacalaureat n-o voi mai retrăi la nici un examen, însă va rămâne în-

profesori pe Vianu, Ralea, Basil Munteanu, Călinescu, Michel Dard, Marcu, Hudă și sunt atât de lipsită de sfială încât după un an de italiană transcriu în Jurnal pagini întregi din Dante și nu mai puțin din Shakespeare (începusem să învăț engleza încă din liceu). Termin în vara lui 1946 cu „magna cum laudae“; o lucrare a mea de seminar despre Nerval a făcut vâlvă. Teza de licență o trec cu Michel Dard: *Le sentiment de la mort chez Pascal*. Cu elogii.

Chiar și la Oprescu (istoria artei), atât de puțin sensibil la prestigiul numelui, mă prezint onorabil. Martoră, această filă din 5 decembrie 1945 pe

unui Jurnal

domin – Ioana Tăutu – nutrină iluzia, puerilă, că astfel mă voi putea impune – dacă mă impun – prin mine iar nu ca fiica tatei. De fapt, toată lumea știa cine sunt și doar nu pentru mine venea Ivașcu în bulevardul Elisabeta să-mi ia cât mai repede textele să le publice în *Vremea*. Nu cred s-o fi știut și Rădulescu-Motru care-i scria astfel Aidei Vrioni ce-mi publicase în *Revista scriitorilor și scriitoarelor* o proză intitulată *Stanca* (extrag din Jurnal pe data de 19 aprilie 1942):

„Are talent domnișoara Ioana Tăutu. Titlul însă este greșit. În loc de *Stanca* trebuie pus *Stancky*. Bucata, pentru cine o citește cu puțină atenție, se prezintă ca o scenă umoristică ușoară, scrisă în stil viu și plăcut. Pentru cine o citește însă cu mai multă atenție (eu am citit-o de două ori) se prezintă ca o reușită descriere ironică a unui interior de familie burgheză. Două fete la o mamă – căci tatăl nu se arată – una cufundată în cărți, cealaltă în sport, mama steersă ca figură; – servite de o fată-n casă semi-idoată – ce interior delicios! Toată deșertăciunea culturii românești stă prinsă în contrastul dintre Dana și Stanca. Dana din societatea lui Vicky și Jicky – cu maniere de englezoaică, în intimitate servită totuși de o «măiere de serviciu», Dana care-și râde de Stanca este ca acel copil teribil care întreabă pe mamă-sa: mamă să mă spal pe mâini, sau să-mi pun mânușile? Pentru așa o Dană trebuie *Stancky*. Domnișoara Ioana Tăutu are meritul că a descris în mod admirabil acest interior de familie burgheză, fără să facă pe moralista ci ca o adevărată artistă”.

Bine, știam eu că Rădulescu-Motru nu e critic literar dar ceva tot reprezenta. Dovadă că i-am transcris scrisoarea. Și apoi „criticii” nu se lăsau mai prejos. Citesc cu „succes prea mare” – notez eu cu o modestie suspectă – în *enacuul Sburătorul*, la 5 martie 1942, alte trei nuvele și până la moartea tatei continui în același ritm. Apar notițe elogioase în *Timpul*, *Vremea*, *Viața*. Iar după moartea tatei, compun și primul meu roman, *În Contraintimp*, ce va fi publicat începând din ianuarie 1945, în trei numere consecutive din *Revista Fundațiilor Regale*, cu acordul exigentului Camil P. Și, în fond, ceea ce împunea tăcere – sau cel puțin surdina – îndoielilor mele era reacția tatei, primul și marele meu lector. El mă îndemna să perseverez.

Dealtminteri, din pricina lui am început să scriu. Trebuia, neapărat trebuia, să răscumpăr în ochii lui prima mea „gafă” intelectuală. Spre a o descrie (la acest stadiu a devenit inevitabil) mă voi strădui să lupt cu averșiunea față de anecdotele din copilărie, cultivate cu atâtă risipă de urmașii unor părinți celebri. Aici amintirile nu mai știu cât sunt ale mele și cât mi-au fost apoi povestite și răspovestite de mama (pe tata nu-l prea văd prada unor duioși atât de necamuflate).

Aveam deci vreo 5-6 ani, eram un fir de om, doar ochii de mine. În afară de mama pentru care existența mea era necesară ca o poruncă din Decalog, cei din jur nici nu credeau că voi trăi de filiformă ce eram, dar capul părea că-mi merge bine. Atât de bine încât tata a hotărât să mă învețe alfabetul. Înghetașem dinainte. Tata mi se părea un uriaș din toate punctele de vedere. Degeaba mă văram eu la Fălțiceni în coșul lui de hârtie, sau la

București mă cățaram pe fotoliul său, inventând cele mai năstrușnice și stupide diminutive. Lui E. Lovinescu să-i susuri în urechi „tăticonțule”, ideea mi se pare acum delirantă. Nu și atunci. Nu și lui: mă accepta pesemne ca pe pisica noastră persană, Djala (adusă cu avionul de Cella Delavrancea din Egipt) prin blana căreia își trecea mâna când scria la birou. Cu condiția să nu-l surprindă cineva, cu toate că întreaga casă știa că locul Djalei, acordat de tata, era pe biroul lui când scria. Dacă se deschidea ușa, gonea pisica, negându-i astfel orice farmec baudelairian. O pudoare zbrălită pe care o înțeleg prea bine: mi-a trecut-o și mie. Acum din statutul afectiv de gănganie (a descris în *Aqua forte* plimbările noastre prin grădina de la Fălțiceni în căutare de greieri în așa fel încât, dacă m-ar fi confundat cu unul dintre ei, aș fi și azi fericită) voia să mă treacă în cel de învățcel. Aș fi rezistat, terorizată la gândul că l-aș putea dezamăgi, dacă mama nu m-ar fi momit cu un obiect irezistibil: un pupitru minuscul. Am fost transportată odată cu pupitru în biroul tatei și prin comparație cu micimea noastră parcă el a devenit un gigant. Pierdută, găngăvită, tremurândă, nu știu cum am trecut fără accident prin A și B, La C însă s-a produs catastrofa. Abecedarul de pe pupitru îl văd și azi. Deschis tocmai la C. Deasupra literelor era desenată o pasăre neagră privind cam firos de pe ramura unui pom. C-U-C rostea tata calm, îndemnându-mă să repet după el: C-U-C. Silabiseam și eu, ce să fac? După vreo două-trei aplicații practice, tata a hotărât brusc să treacă la stadiul superior. Și s-a precipitat: – acum repede, spune-le împreună, repede, auzi, hai, ce aștepti?! Deodată singură, pierdută, neînțelegând ce mi se cere, zbătându-mă fără ajutor, am aruncat o privire panicată pe ilustrația din abecedar spre pasărea tuturor nenorocirilor mele și am spus într-un suflu: Cioară. Chiar așa, Cioară în loc de Cuc. S-a lăsat o mare tăcere. Ca la Judecata de Apoi a tuturor abecedarilor. După care, cu pasul lui cel mai ferm (nu se glumea în casa noastră cu cultura), tata s-a dus s-o cheme pe mama și din pragul ușii, arătându-mă cu degetul a lansat: „ia-ți fiica de aici: e o imbecilă”. Exit Monica cu pupitru cu tot.

De aici mi s-au tras toate. Înainte chiar de nuvelele adolescenței, așa s-au născut primele mele încercări epice și poetice. În vara aceluiași an, ieșind din mare val vârtej la Mangalia, m-am repezit spre mama să-i trimtă imediat tatei poemul compus după ce un val dase cu mine de fundul apei: „am intrat în mare și-am băut sare”. Nu cred că l-a convins. Mai ales că de la primele bolboroseli, mai știu eu dacă pe la 2 sau 3 ani, compusesem deja o cântare: „Moș Pățum, Moș Pățum / nu mai ta pe dum / vin la noi apum”. Eram, după cum se vede, certată cu consoanele și mă aflam în conflict mai ales cu litera C. Mama a înțeles sensul „crizei (mele) de creație” și m-a ajutat să trec de handicap, îngăduindu-mi să-i dictez primul meu „roman” apărut în *Dimineața copiilor*. Dezvăluim cum păpușile mele preferate, Berta și Apașu, își făceau de cap în Bucharest by night. Nu-mi era de ajuns pentru a mă dezvăra de complexul cu pupitru și cioară. Și nuvelele mele de tinerete să fi izvorât tot de acolo? Ar fi totuși o scuză.

Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu, mama Monicăi Lovinescu

Nu doar atunci, ci mereu, la fiecare ananghie, mă scăpa mama. Îmi oblojea toate rănile, imaginare și reale. Grație fanteziei ei mereu proaspete, nu trăiam doar o existență, ci improvizam oricâte doream, în fiecare zi alta. Era prietena mea cea mai bună de joc și de serios, dublul meu innobilat, conștiința mea cea mai înaltă. Profesoara din ea nu glumea însă cu educația. Nu mă răsfăța, mă crea. Încrederea ei mă obliga să mă mențin, cât de cât, la înălțimea imaginii pe care și-o făurea despre mine. E chiar singurul lucru ce l-am putut face pentru ea: să n-o dezamăgesc. Altfel, ea mă îngrijea pe mine, eu prea rareori. Inspectiile ei (era inspectoare generală de franceză) o duceau prin toată țara și uneori câte o boală o țintuia departe de casă, pe la Timișoara sau Craiova, de unde a întârziat o dată să se întoarcă nepermis de mult. Nu i-am fost de ajutor decât după o operație de apendicită, și doar o noapte albă am petrecut-o punându-i comprese – avea o criză de ficat. O singură noapte albă când ar fi trebuit să i le dau pe toate... Mai ales acolo, în închisoare, unde a refuzat „oferta” Securității: eliberarea ei contra unei scrisori prin care m-ar fi îndemnat să colaborez cu „ei”. Și s-a lăsat să moară pentru a mă naște a doua oară spre libertatea de a fi eu însămi. Despre coșmarul închisorii ei, din 1958 când a fost arestată până în 1960 când a murit, ea și despre felul în care a fost, în fond, asasinată, sunt mai departe incapabilă să scriu.¹

1. A făcut-o, în locul meu, Doina Jela, în *Această dragoste care ne leagă* (Humanitas, 1998) iar recunoștința mea nu cunoaște limite.

Eram mândră și chiar la micimea mea priveam lumea de sus: mă pregăteam conștiințios pentru subiectul zilei, apoi orientam convorbirea spre Creangă, Sadoveanu, Calistrat Hoegaș din care devorasem în ajun pagini și pagini, iar tata mă lăsa să-mi spun părerea, se prefăcea chiar c-o ia în serios: cine, dar cine mai era ca mine? Plimbarea pedestră fusese încununată într-una din veri printr-o excursie (o mașină cu șofer numai pentru noi doi), la mănăstirile din Bucovina și la „bojdeuca“ lui Creangă. La Iași, pe Copou, băusem chiar o jumătate de sticlă de Cotnar amândoi și adormisem în cinematograful unde ne dusem după prânz. Ne trezise plasatoarea, filmul se terminase demult și sala era goală: să faci un chef cu tata în Iași lui Eminescu și Junimii, după ce tot el ți-a arătat „albastrul de Voronet“, nu știu câți ani mi-am hrănit orgoliile din această amintire. La toate părea a le pune capăt nefericita lui inițiativă din vara ce preceda primul an de latină la liceu. „Nu se poate ca fata lui Lovinescu să nu știe latină“ – tata descoperise brusc această falie în cultura mea ce risca să-l facă de răs. Luase și măsuri în consecință. La negustorul de pe strada mare din Fălticeni unde aveam cont deschis pentru „langues de chat“ îl blocase. Ciocolata intrase în posesia și în sertarul său: ca să am dreptul la ea trebuia să-i recit câte o declinare. Când le-am învățat pe toate – cu chiu cu vai, eram revoltată de procedeu – și am mai deprins și puține verbe, tata a găsit că e momentul marii probe. Leșisem pe uliță, să ne îndreptăm spre Băncuța, eu gata împodobită cu toate întrebările mele „literare“ ce-mi deschideau calea de acces spre el. Îi pun prima, îmi răspunde sec: –Pe latinește! Nu înțeleg. –Cum adică? –Foarte simplu, acum știu declinările, și verbele. Formeze fraza pe latinește! Am înghetăt. Eram izgonită din rai. Între mine și duetul intelectual cu tata prin care curgea miera literaturii, se interpunea, ca un zid umed, născător de singurătați și tăceri, declinațiile latine. N-am fost salvată decât de rumoarea târgului:

fiind auziți de alți trecători cum nu ajungeam să comunicăm în limba lui Tacit, se deduse că „fata lui Lovinescu a rămas corijentă la latină“. Nu știu dacă din această pricină, fiind vexat, sau pentru că eu mă încăpățanam să nu învăț cum ar fi vrut el, tata a pus capăt experienței. N-am rămas după aceea corijentă la latină, dar antipatia mea față de clasică limbă n-a fost atenuată de trecerea anilor. De data asta până și mama debarcând pe plaja de la Mangalia cu *De Bello Galico*, să citim sub cort, a dat greș: făcusem o adevărată alergie.

De latină, tata nu mi-a mai vorbit niciodată. Viitoarea – și foarte tardivă – gafă mi-a aparținut: în clasa a 8-a, primul și singurul an de greacă la liceu, hotărâsem, terorizându-ne profesora, deabia ieșită din facultate, că decât să ne pierdem vremea făcând puțină gramatică, mai bine să studiem – servindu-ne evident de traduceri – pe clasici. Îmi alesesem pe Eschil. Uitând de epizoadele didactice ale trecutului, m-am dus la tata, rugându-l să-mi dea din bibliotecă pe Eschil. Evident, mi-a înmănat textul în greacă. Plină de răbdare, i-am amintit că nu învăț această limbă decât de câteva săptămâni și nu știu încă bine nici alfabetul. A recunoscut că am dreptate. S-a îndreptat spre alt raft și mi-a întins ediția salvatoare: textul grecesc cu juxta în... latină. N-am mai zis nimic. Am dosit cartea și-am plecat în oraș să-mi cumpăr un Eschil tradus în franceză. Despre marea pierdere pe care singură mi-o provocasem nu mi-am dat seama decât mai târziu. Real umilită n-am fost însă decât primind de la mama, în ajunul arestării ei, o carte poștală în care se bucura că mai reușește să citească pe Eschil în original, e drept slujindu-se și de juxta latină. Probabil aceeași ediție care scăpase de rugul în care arseese, sub comuniști, în 1948, întreaga bibliotecă a tatei. Nu doar de tata nu fusesem deci demnă, dar nici de mama pentru care latina era un ajutor și nu suprema corvoadă ce căzuse pe capul meu într-o zi de vară în același Fălticeni unde „bunica se pre-

Eugen Lovinescu

gătise să moară“ și în realitate și în proza vărului meu mult mai mare, dar excelent tovarăș de joc, Turel (Anton Holban), iar tata mă învățase, cu Maiorescu alături, cum să mă feresc (cel puțin asta asimilasem) de orice „beție de cuvinte“.

Am revenit prea îndelung asupra copilăriei. Aveam însă nevoie de câteva momente precise (de unde și aspectul anecdotic) pentru a arăta de ce pentru mine mama și tata trebuiau neapărat să fie eterni. Uimirea în fața morții tatei (în iulie 1943), așa cum o regăseam în primul Caiet al Jurnalului (1941–1943), depășește limitele zise normale. Știam că tata era de peste un an bolnav de ficat. Îl însoțisem la 12 mai la clinica doctorului Lupu unde ar fi urmat să fie operat. M-am întors acasă în strada Wilson – părinții mei erau divorțați, stăteam cu mama, dar mergeam și la tata zi de zi, experiență ce nu m-a traumatizat de fel, despărțirea lor petrecându-se fără scene ca între oameni nefiresc de civilizați; de fapt mama îl redase complet pe E. Lovinescu literaturii, dezbărându-l de obligațiile cotidiene ale unei banale vieți de familie. Acolo, singură – mama era tot prin provincie, în inspecție –, îmi oferisem luxul de a plânge din plin, ceea ce mi se întâmpla extrem de rar. Știam deci că este grav, deși tata nu se arătase față de mine prea îngrijorat, ba chiar discutase și răsese cu Tudor Vianu (și el convalescent) și Dinu Nicodim, veniți să-l vadă în dupamiază aceea. La 19 mai, un început de icter: e nevoie să renunțe la orele de lucru pe care și le oferea în fiecare după-miază în biblioteca clinicii spre a-și încheia volumul asupra posterității maioreșiene.

Dar la 20 mai îl readuc acasă: nu se mai vorbește de operație. Nici el, nici doctorul Lupu nu-mi spun că mai dăinuie vreo primejdie. E încă obosit, dar – așa sunt lăsată să cred – convalescent. Așa că în iulie, plec, ca în fiecare an, la Mangalia. Acolo, pe plajă, la mijlocul lunii, aflui moartea lui. Vine fugind spre cortul nostru pictorul Lucian Grigorescu și ne aduce vestea, auzită dimineața la radio. Plecăm imediat: mama mă transportă ca pe un obiect. Sunt surdo-mută, nu scot nici un cuvânt, cu lumea din afară nu mai am contact. Fiindcă nu înțeleg. Nu vreau să înțeleg. Zumzăie cuvintele în jurul meu: cancer, ciroză, par-

că sunt pronunțate într-o limbă străină. Întrerup Jurnalul, nu mai știu să țin un creion în mână. Școlul e atât de puternic încât mi se schimbă cu totul grafia: scrisul meu începe să semene cu al tatei. Mă străduiesc să văd în asta un semn de dincolo, deși împărțesc cu părintele meu același gust de cenușă, aceeași certitudine a neantului. Nu mă întorc spre Jurnal, la două săptămâni de la incinerare, decât pentru a-i trimite tatei scrisori în care-l înștiințez că mă voi sinucide. Interminabile scrisori lacrimogene compuse pe când la pick-up pun repetitiv, până la exasperare, prima mișcare din Simfonia a V-a de Beethoven cu Furtwängler, aleasă de tata pentru ceremonia funebrelor spre a o pune sub semnul acelor „ciocănituri ale destinului“ ce-l obsedaseră mai mult decât fusesem eu în stare să pricep (până azi nu pot să ascult o altă interpretare a Simfoniei, din care ar lipsi pauzele introduse de Furtwängler între „ciocănituri“ și, tot până azi, e singura muzică pe care n-o ascult pentru ea însăși, ci doar într-o amintire. Împreună cu gustul caiseilor mâncate zilele acelea pe balconul din bulevardul Elisabeta – nu puteam înghiți altceva –, discul lui Furtwängler reprezintă „ma petite madeleine“). Îl explic tatei în aceste scrisori motivările gestului pe care intenționez să-l înfăptuiesc: nu numai absența lui intolerabilă, ci și teama că, fără îndrumarea lui, voi rata totul, voi fi nedemnă de el (vezi accidentul „alfabetic“). Frazele sunt insuportabil de lirice și livrestice, criza e însă autentică și... metafizică. Prima întrebare înforțată despre moarte (– există un dincolo unde ne vom întâlni?) i-am pus-o mamei pe la vreo 4–5 ani într-o stare de angoasă ce-a cutremurat-o.

Nu în acest Jurnal care-i nega realitatea voi afla deci vreo descriere a ceremoniei funebre. Nici măcar muzica lui Beethoven ce-a răsunat în final de pe discurile aduse de mine. Totul mi-a rămas însă împărit în minte. Slujba scurtă (o ceruse tata prin testament, deși agnostic, pentru ca botezul să-și aibe perechea în rânduiala lumii), spusă de un răspopit – pe atunci, nu mai știu dacă și azi, Biserica ortodoxă nu tolera prezența preoților la incinerări. Și, mai ales, imaginea scriului deschis, deci tata prin vindu-mă încă pentru ca înceata coborâre spre subsolul cuptorului și arderea să devină și mai intolerabilă. Cu ea am rămas luni de zile în ochi. Crematoriul era atât de ticsit încât nu-mi revin toate figurile, îl văd mai ales pe Minulescu plângând șgomotos, dau de el la ieșire. Sunt cu mama ce continuă să susțină o ființă inertă, dar fiind atentă să nu se dea în spectacol. (Când i-am scris de la Paris, că ne vom căsători Virgil și cu mine, mama mi-a răspuns – nu fără emoție – că „reportajul“ lui Virgil despre incinerarea tatei, apărut în *Timpu*, scăpase mototolit prin cine știe ce colț de sertar nevizitat la percheziția Securității, de după plecarea mea. Nu știu dacă-mi va fi dat să-l citesc vreodată, dar mamei îi plăcuse.)

Când ne-am întors cu urna pe care un timp am ținut-o în bibliotecă alături de masca mortuară, mi-am spus că nefericire mai mare nu poate exista. Nu știam că din viitor mă pân-dește moartea cumplită a mamei, trezindu-se mai întâi din comă la morgă și urlând printre cadavre, deabia după acest chin dându-și duhul la spitalul închisorii Văcărești unde nu i se făcuse nici un tratament. După cum ignoram că groapa comună și neidentificabilă în care îi va fi fost asvârlit trupul va transforma pentru mine orice colț de pământ românesc într-un posibil mormânt. Nu luasem încă măsura unicității în teroare a veacului al

XX-lea, singurul suficient de demențial spre a încerca implantarea precisă a utopiilor până atunci îngrădite între copertile unor cărți. Durerea din 1943 mai avea dimensiuni omenești – chiar dacă mie mi se părea fără seamăn. Urna o dusesem până la urmă la Crematoriu. Voi căuta s-o regăsesse la prima călătorie în țară, în aprilie 1990, de două-trei ori în van; sinistru clădire era mereu închisă. Deabia în septembrie 1992, am reușit să-i dau de urmă la Fălțiceni unde fusese, cu acordul meu, transportată în cavoul familial, pe placa căruia se înscrisese și numele mamei. Era să nu se întâmple nici asta: directorul Muzeului din Fălțiceni căutase ore întregi numele lui E. Lovinescu în arhiva Crematoriului din București: fusese înscris sub alt nume, Isopescu, Iscodescu, sau așa ceva. Deabia în acea toamnă când dădusem, cu Virgil, Gabriel și Carmen Liceanu, ocol mănăstirilor din nordul Moldovei, mi se oferise libertatea de a depune flori pe... un mormânt. De unde raportul meu problematic cu cimitirele, nici o rădăcină nu mă leagă de ele.

N-aveam cum s-o bănuiesc în 1943. La 3 noiembrie 1943, când ne mutăm, mama și cu mine, din strada Wilson 15 în bulevardul Elisabeta 95b, primul meu gest – deloc teatral – este de a pune pe biroul tatei o foaie albă, de a așeza tocul de argint cu care-și scrisese E. Lovinescu toate cărțile, la locul lui și de a nota: „*Mai are încă de scris*”. Cum să prevăd că și ceea ce scrisese va dispărea din bibliotecă și librării, că va fi censurat, interzis, injuriat timp de două decenii pentru a fi apoi republicat doar cu puncte, puncte? Că biblioteca lui va fi arsă? Că pentru a-i salva *Jurnalul și Mălureni*, mama, în timp ce Securitatea percheziționa, se va îmbrăca la propriu nu la figurat cu aceste caiete legate în jurul corpului cu o sfoară și va face două-trei drumuri până la ambasada Franței spre a mi le trimite prin curier diplomatic? E bine că imaginația mea – bolnăvicioasă de fertilă – n-a ajuns totuși până la astfel de plâsmuriri. Cu mama lângă mine, cu masca tatei veghindu-mă de pe rafturi, cu foaia albă pe birou și tocul oferit unui gest ce nu se mai putea manifesta și cu cei 20 de ani încă neimpliniți, atinsesem deja limitele suportabilului. Mai mult se spune că putem totdeauna îndura.

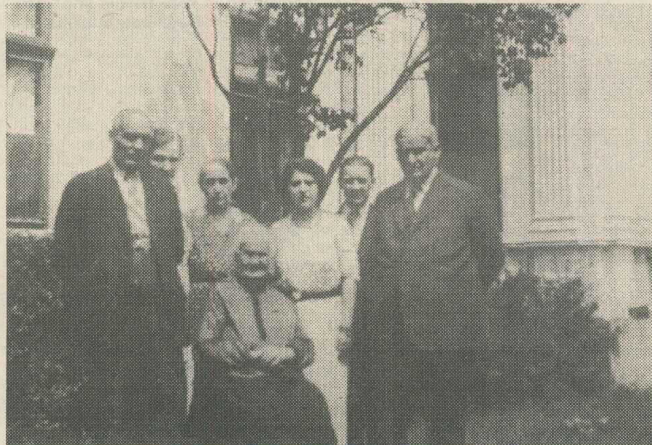
Dar e un timp pentru toate și n-o voi afla decât mai târziu. Atunci eram la vremea durerii, nu încă și a oroarei.

După acest prea lung ocol prin trecutul trecutului, cum să revin de unde plecasem, la *Jurnalele* din 1941-47? Cu „succesele” la Facultate (oare nu le-am consacrat atunci nici o pagină dintr-o reală modestie sau, cum par a arăta paginile aruncate azi la coș, din neîncrederea profundă față de mine și de posibilitățile mele reale?). La 14 noiembrie 1945, ieșind seara de la Dalles, dau peste Basil Munteanu care, pentru prima oară, mă anunță că mă va propune pentru o bursă la Paris. (O voi primi „oficial” deabia în iulie 1947 și mă voi bucura firește. Înspăimântată, voi nota însă la 16 iulie prețul călătoriei: 168 de milioane ca vasul Transilvania, și 120 de milioane ca avionul. În septembrie 1947 nu voi putea pleca, după o stabilizare a prețurilor pusă la cale și punct ca un jaf, decât cu trenul și fără bani mărunți la mine, cu merinde de drum la pachet și o carușă de „Carpați”). Din paranteză în paranteză, iar mă îndepărtez de seara aceea din 1945 când deabia întoarsă acasă, deschid, iremediabil livresc, *Jurnalul*, insist cu privirea asupra reproducerii din *La femme qui lit* de Vermeer ce veghea pe secretarul meu și scriu pe fila albă, inspirat și „ă

propos” versurile lui Baudelaire pe care le știam pe dinafară (le mai știu și azi): „*Mais les vrais voyageurs sont ceux-là seuls/Qui partent pour partir*”.

Nu e singurul citat. Pagini întregi cu versuri de Rimbaud, Rilke, Apollinaire, Maurice Scève, Mallarmé, Valéry, Claudel (și nu pot să-i înșir pe toți), prezintă marelui avantaj de a mă

et *Mélisande* și în afară de Debussy mă îmbăt cu Satie și Stravinsky. Acasă, muzica răsună non-stop: Bach, Beethoven, Brahms, Wagner la radio sau pe discuri de la Feder – magazinul era pe Calea Victoriei, iar cabinetele de ascultare, în fund, acolo mi-am cumpărat nu doar Brandenburgicele, ci și primele „plăci” – așa li se spunea pe acea vreme – de jazz

Familia Lovinescu în fața casei de la Fălțiceni

împiedica să caut eu însămi – așa cum mi s-a întâmplat s-o fac, din fericeori nu prea deseori – a-mi exprima „simțăminte” (altfel nu le pot spune) în versuri total prozaice în ciuda aparenței lor moderniste. Paginile versificate le-am rupt în bucățele cât mai mici, să nu rămână literă pe literă, într-atât m-au iritat.

Citeam. Mult. Și nu prost. Cam deevalma: Leibniz cu Proust, Bergson cu Valéry, Kant cu Gide (*Jurnalul* lui G., trecusem de perioada *Nourritures terrestres* sau *Paludes*), Schopenhauer cu Kafka, Dostoievski, Goethe, Tolstoi, Balzac, Flaubert, Céline, Malraux (mi-e strict imposibil și dealtfel nu mi se pare important să-i

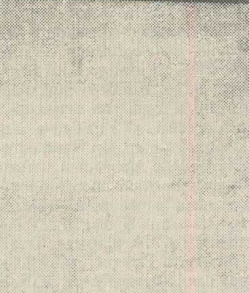
new-orleans. Concertele, evident. Entuziasm pentru recitalurile Menuhin-Enescu din care nu ratez niciunul. Oare faptul de a fi primul interpret francez venit să dea concerte în România imediat după război a contribuit la imensul succes dobândit de Monique de la Bruchollerie? N-am regăsit, reasultând-o la Paris, în afară de patetismul ei dezlănțuit în Ceikovski, magia ce făcea să delireze la București presa de specialitate, pe muzicolog, dar și pe noi, tinerii ce roiam prin Institut. Am improvizat o vacanță cu toții la Mangalia unde nu doar noi, adolescenții, căzusem într-o stare de admirație cam nătângă, reacționând cu entuziasm la fiecare reflec-

ca german – în Rusia – experiență descrisă mai târziu la Paris, sub pseudonimul Jean Rouault, într-o carte ce s-a bucurat de o bună primire printre „sovietologii” anilor '50: *Mon ami Vassia*). Pentru unii dintre noi, printre care mă număr, prietenia cu Monique de la Bruchollerie va continua și în Franța. Fără a mai atinge, firește, intensitatea provocată nu doar de talentul ei pianistic, dar și de unicătatea momentului istoric – era unul dintre rari soli a căror prezență ne făcea să sperăm că n-am fost uitați și lăsați pradă Rusiei comuniste, ceea ce nu putea fi cazul unui Aragon, sosit, dimpotrivă, ca exponent al ideologiei de ocupație.

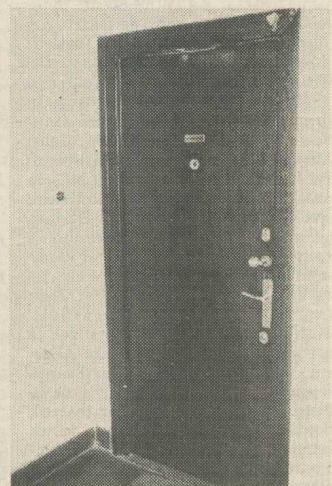
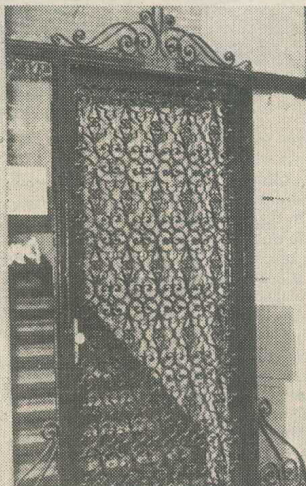
Mai erau și dupamiezele muzicale ale Cellei Delavrancea pe care sunt departe de a le judeca cu severitatea lui Jeni Aterian (cum aveam s-o descopăr după '89, în *Jurnalul* ei publicat la Humanitas). Nu asupra interpretării mă opresc în nota din 25 februarie 1946. Pe Cella o știam de copil; instalată sub pianul ei și jucându-mă cu pisici, adevărații stăpâni ai casei, descoperisem muzica. Nu-mi puteam permite luxul și ingratitudinea obiectivității. În pagina de Jurnal par sensibilă mai ales la atmosfera din încăperile atât de familiare.

„*Azi e prezent și Filip (Lahovary, soțul Cellei) cu figura sa de păpușă cernită și distinsă.*” Apoi enumăr: „*Tante Margot (Miller-Verghi), Pica (Dona, sora Cellei, pictoriță), Nuni (fica ei, pictoriță și ea), Riri (Gibory, altă soră, arhitectă), Lișcu (Lily Teodoreanu, în literatură Stefana Velisar) redescoperindu-mă cu uimire. Evident m-am mai schimbat de la cei 7-8 ani când mă jucam la Mangalia cu băiețaii ei. Gogo încăpățânându-se să mă boxeze, iar Afane să mă apere. Mai departe: Floria Capsali, Cioculescu, Pompiliu Constantinescu*” etc...

Dealungul recitalului, amintirile – care sunt și ale mamei din tineretea lor comună – îmi revin în minte. Și nu evoc în filele *Jurnalului* doar pe Cella căreia Fauré îi dedica o compoziție, mă duce gândul și spre Caragiale la Berlin (la el stătea Cella când mergea

Stînga: B-dul Elisabeta nr. 95, intrarea imobilului în care a locuit Eugen Lovinescu și în care s-au ținut ședințele cenacului Sburătorul. Dreapta: Etajul I, ap. 45. Ușa apartamentului, de unde Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu a fost arestată și dusă la închisoare și în care s-a mutat imediat Nestor Ion, procuror militar? ofițer de securitate? Oricum respectivul locuiește aici și astăzi.

enumăr metodic și mai ales nu pe scriitorii români, s-ar lungi într-un adevărat catalog). Imediat după război, citesc cu înclinații „existențialiste” în Biblioteca Institutului francez pe Sartre și Simone de Beauvoir. Tot la Institut ascult pentru prima oară integrala pe discuri a lui Pelléas

ție poetică a pianistei (gen „*il y a un tel silence qu'on entend le temps passer*”), dar și prietenul nostru mai mare, Rainer Biemel – traducătorul lui Rilke – cu o mai deplină experiență literară (fusese înainte de război mâna dreaptă a lui Grasset) și de viață (toemai revenea din deportarea –

în Germania), apoi, fără legătură directă, spre Maiorescu și Junimea, neuitându-l, evident pe Eminescu, pentru ca ancorarea mea în trecut să fie mai deplină.

În fond, restul e literatură, deci foarte prezentabil, cu condiția ca „literatură” să nu fie a mea. Altfel, o for-

mație intelectuală decentă, fără merit personal dat fiind mediul în care am crescut. Ce mă irită îndeosebi în acest Jurnal în afara lacrimilor recurente? Cred că excesiva mondenitate. Urmele iritării figurează și în Jurnal; nu mă împiedică însă să mă duc la „ceaiuri” cel puțin de două ori pe săptămână, dansând până-n zori. Tata mă ironizează însă îmi oferă apartamentul său din bulevardul Elisabeta, mai mare decât al nostru de pe Wilson, pentru un „ceai” de 44 de persoane, plecând de acasă și nerevenind până a doua zi dimineața. Acum nici nu-mi dau seama cum de-am îndrăznit să-i cer așa ceva. Probabil pentru că, în ciuda ironiei – împărtășită de noi ca o complicitate – mă lăsa să-i descriu grupul nostru de „zazous” și chiar mă descosea. Aveam să înțeleg de ce citind primele capitole, apărute prin reviste, din romanul său inedit, *Mălureni*: de fapt se documenta pentru a descrie „pe viu” moravurile tinerilor. Numai că în roman, destul de inocentele noastre seri de dans frenetic deveneau un loc de pierzanie înecat în erotism. Eram prostuți, ne anglicizam numele, formam grupuri și coterii, dar n-aveam decât imbrăcămintea „malagambistă”, nu și desfrânarea. Malagamba nu era decât un cunoscut interpret de jazz, ce inspirose și o modă vestimentară: fuste scurte, pantaloni strâmți, cravate țâșnitoare și veste căzând de pe umeri și de pe noi, de largi ce erau. Se pornise sub Antonescu și o campanie împotriva lor, soldată cu câteva băți de stradă. În Jurnal, îi disprețuiesc, le deplâng nulitatea intelectuală, nu e mai puțin adevărat că dintr-un mai vechi și nepurtat costum al tatei îmi fac și eu un tair cam în stilul de care îmi băteam joc.

Deabia la Universitate, vom alcătui un adevărat grup, unul din acelea în care adolescenții au impresia – uneori e chiar o realitate, așa a fost pentru mine cu Georges și cu Grég – că se vor lega pe viață. Ne numeam „Les Chameaux”, ne „autoînființam” în februarie 1945 în chiar ziua când Camil Petrescu își deschidea Seminarul de regie experimentală la care participam mai mulți dintre noi. Constituise și propria noastră companie teatrală „La Petite Scène” la temelia căreia sta o piesă de teatru, *Les Jours heureux*, jucată pentru Institutul direct în franțuzește, la Maison des Français. Premiera, la 15 aprilie 1945, fusese un succes. Regăsesc în jurnal numele personalităților „franco-române” de la premieră: Jean Mouton, bineînțeles (nu era el directorul Institutului francez unde luasem această inițiativă?), Basil Munteanu (profesorul nostru), Michel Dard (era „chameau d'honneur” și venea la toate repetițiile), Monseigneur Vladimir Ghica (ce avea el de a face cu asemenea copilării?), Camil Petrescu (normal, eram la Seminarul lui), Maria Botta, Alice Voinescu (tot ce era teatru o pasiona pe tante Alice, cum îi spuneam de mică, dar Franța însemna pentru ea întâlnirile de la Pontigny sau Montaigne, iar teatrul, Sofocle și Eschil, prezența ei la un astfel de spectacol era foarte probabil o pură amabilitate). Adevărul e că în afara unui joc actoricesc remarcabil pentru niște amatori, aplauzele interminabile, florile, șampania reprezentau tot atâtea semne de regăsire a Franței și a Occidentului al căror preț devenea cu atât mai mare cu cât se accentua presiunea sovietică. Spectacolul, în ciuda tinerității interpretelor, avea însă rigoare. Sică Alexandrescu îmi ceruse chiar să-l continui la teatrul lui. În orice caz, replicile din *Les Jours heureux* deveniseră pentru cei din trupă, un al doilea cod, secret. Niciunul dintre noi nu crezuse o clipă că Puget (e numele autorului) e un scriitor de valoare. Ne oferise însă pretextul de a ne prelungi adolescen-

ța, jucându-ne de-a alta. Jocul a continuat multă vreme după aceea. Cu „Les Chameaux” și numai cu ei, în dreapta și-n stânga. De la Yacht-Club pe lacuri, la Snagov. De la Dalles la Universitate. Și, când la unii, când la alții pentru improvizatii teatrale sau noul proiect de spectacol cu *Antigona* lui Anouilh, nedus până la capăt: istoria se precipita și de pe scenă, *Antigona* era chemată să se coboare din nou în cetate. Ritualul redevenea sacrificial. Când am citit, mai târziu la Paris, sub semnătura lui Thierry

în Elveția, mort și el –, Ion și Gheorghies Lecca, Mitella... Și mai sunt, și mai sunt! Privită retrospectiv, generația mea pare a se împărți, în liniile ei mari, între exilați și pușcăriași. Au fost desigur din același leat și invingătorii comuniști (adică deveniți comuniști după învingere prin armata roșie interpusă). Pe aceeași, în schimb, îi cunoșteam mai puțin sau deloc. Înainte chiar să înțeleg ce este istoria, mă aflam printre păguboșii ei.

Revenind la nota frivolă și pentru a încheia acest fragment, la urma ur-

Deseori notațiile nu sunt rezervate prietenilor, ci unor personaje mai periferice. De pildă, Măriuca Vulcănescu care vine pentru mama acasă. Are – notez eu la 31 ianuarie '46 – „o *inspăimântătoare sensibilitate*”. Revăzută după 1989, i-am regăsit privirea aceea profund interogativă ce mi se părea a face din ea o excepție. Sau, la antipod, o fostă colegă de școală, reîntâlnită în 1945 pe culoarele Universității, proclamându-se virulent comunistă. Mă izbește aroganța ei deoarece studenții declarându-se comuniști erau rarissimi printre noi la Litere în '45-'46; vor deveni legiune mai târziu.

Dintre studenții „de stânga” doar unul mi se părea credibil deoarece se declarase cu ostentație troțkist (fără a fi înscris în partidul comunist) pe vremea când moda, puterea și o mare parte din studențime înclinau spre extrema dreaptă. Virgil Ierunca era un anticonformist autentic. Și sistematic. (Altfel cum să-i stea mereu pe buze Troțki când puterea ce se instala la noi era stalinistă și Stalin își trimisese ucigașii până-n Mexic să-iucidă rivalul?) O astfel de atitudine în contrast nu-mi displăcea. Mă enerva în schimb „teribilismul” său, și politic și estetic. Polemist deja temut în lumea literară, scriind cu vervă, inteligentă, cultură și har, îmbina provocator pe James Joyce cu Troțki și, deși ar fi trebuit să știu că astfel de logodne ideologice fuseseră curente la suprarealiști, mă irita. De altfel, iritarea era reciprocă. „*Fata lui Lovinescu* – îi spunea el lui Dinu Pillat – *să facă medicina sau ingineria. Ce caută cu numele ăsta la... litere. Nu știu că locul e ocupat de E. Lovinescu?*” Pe scurt, ne cam detestam. Aveam o viață întregă în față să ne dezicem. Și dezicerea se va produce la Paris, unde voi regăsi un Virgil Ierunca mai anticomunist decât mine, „ultimul dintre reacționari” cum îi place să-și spună.

Între timp, în țară își ilustrase anticonformismul, dând de furcă tocmai comuniștilor. Cel mai spectacular moment a fost lansarea în 30 septembrie '46 a „crizismului” printr-un articol tocmai în oficiosul partidului comunist, *România Liberă*. „*Există o criză a culturii românești*”. Apoi, a publicat un text ditirambic despre romanul *Frunzele nu mai sunt aceleași* de Mihail Villara. Sub pseudonim se ascunde Mihail Fărcășanu vânat de comuniști (pe tramvaie sta scris „*Moarte lui Fărcășanu*”), președinte al tineretului liberal pe care-l antrena în toate manifestările împotriva regimului pe cale de instalare. Din pricina aceluși articol al lui Virgil Ierunca – el știa prea bine cine este Mihail Villara și pe ce inamic implacabil al comuniștilor ridică-n slăvi – a fost suprimată *Lumea* lui Călinescu, al cărei secretar de redacție era. Deși nu mai venea la Universitate decât pentru a trece o licență de care nu se mai sinchisise vreo doi ani, îmi amintesc de o lucrare a lui de seminar despre atât de puțin cunoscutul la noi Robert Desnos. De atunci mi-a rămas familiar poemul cu „*les quatre sans cour*”.

Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Anii '50, Franța.

Maulnier, în comentariul la procesul cardinalului Mindszenty din Ungaria, că în fața unui tribunal popular *Antigona* nu mai are dreptul să fie *Antigona*, am înțeles că, prin alegerea celei de a doua piese, intram în sfârșit în rolurile ce vor fi ale noastre.

În așteptarea aceluși prag pe care unii îl vor trece spre închisoare, alții spre exil, zumzăie Jurnalul de toate aceste nume. Pe lângă Michel Dard, Georges Rosetti, Grég (Constantin Grigorescu), Gaby Bossie (când am reîntâlnit-o după '89 nu ne-am mai regăsit), Irène (Hanciu și mai tâziu Eliade), Ina (Don, apoi Paleologu – cel mai frumos cuplu al Bucureștiului – și în sfârșit Naumescu), Mira Davidoglu (și-a pierdut vocația de pictor, ca și propria-i persoană, într-un Paris unde a dispărut fără urmă), Packa (i-am uitat numele de familie – a murit mai demult) punând capăt oricărei crize de melancolie colectivă (aveam, slavă Domnului, motive) printr-un „lete floșc” ieșit din nu știu ce folclor: universitar sau personal? Fără a-i mai numi pe ceilalți, aglutinați sau nu grupului: Léon Ghica, Lucie și ea Ghica, căsătorită cu un văr al mamei, Graur – a murit zilele trecute –, Dan Brătianu – rezistență, închisoare, exil

mei derizoriu, dintre „mondenități” n-am insistat în Jurnal decât asupra unui mini-bal neavând nimic de-a face cu „cămilele” mele cotidiene: cel din 29 ianuarie 1946 în atelierul lui Mircea Marosin. De ce? Fiindcă aparținea celeilalte lumi a mea: cea artistică? Fiindcă era costum? Fiindcă acolo am avut o explicație cu Ion Sava care tocmai își pregătea *Macbeth*-ul ratat din pricina măștilor, sau în ciuda lor? În orice caz, dau multe detalii. Sunt încântată de a mă fi deghizat în Carmen, descriu și alte costume: Trixi Checais (jumătate Pierrot, jumătate Colombină, nimic mai firesc), Mihai Rădulescu, muzicologul pe atunci logodnic al Irinei și bun prieten al meu (se va spânzura mai târziu în închisoare), în Hamlet. Notez în Jurnal că ne-am întors, Irène, el și cu mine cu tramvaiul pe la 7 dimineața, tremurând de frig. Nu spun singurul lucru ce m-ar interesa acum: dacă era înainte sau după publicarea atât de incitantului eseu al lui Mihai Rădulescu despre Mozart. Apare în pagina de jurnal și Barbu Brezianu, dar nu mă ocup de costumația lui, nu era probabil destul de excentrică. Nu știu dacă atunci era mai adolescent decât azi când a trecut – bine și cu bine – de 80 de ani.

Responsabil de proiect:

Gabriela Adămeșteanu

Grafician: Dan Perjovschi

Proiect economic:

Mihaela Cucu

Redactori:

Raluca Mărculescu, Iulian Anghel

Corectură, procesare text: Mara

Stelian, Aurelian Crăciun, Cătălina

Florea, Rodica Toader

Supliment apărut cu sprijinul

Ministerului Culturii

VIOREL LIS, primar general interimar, candidat din partea CDR pentru Primăria Bucureștiului

„Am scos din oraș 300 mii de tone de gunoarie“

Domnul primar, se spune că vă înliniți cu foarte mulți oameni care vin să vă ceară cite ceva. Cum rezolvați problemele celor care vă solicită?

Nu am persoane care să doarmă în parcuri. Tuturor evacuaților, în general, am reușit să le repartez ceva – de la cei mai săraci până la oamenii din presă, care mă critică că n-am dat mai multe case. Acesta este un aspect al problemei. Al doilea: Bucureștiul n-a avut niciodată căldura pe care a avut-o anul trecut și, în același timp, mai puține probleme de alimentare cu apă. În oraș, presiunea la apă a crescut și va crește. La fel și alimentarea cu căldură. Același lucru pot să spun despre intervențiile noastre în ajutorul școlilor. Cu toate că MEN își anexează în general școlile, noi am încercat să-i ajutăm.

Îi ajută și pe cei care mă înjură, și pe cei care mă laudă

În fața clădirii *Senatului* sînt niște oameni care stau de luni de zile în corturi.

Nu protestează împotriva Primăriei. E un protest împotriva nerespectării protocolului încheiat cu revoluționarii.

În fața Primăriei, este o cutie pe care scrie „corespondența pentru primar“. Cîte scrisori primiți?

Circa 50-60 de scrisori pe săptămână.

Și cîte citiți?

Le citesc pe toate. Am un consilier care se ocupă de ele. Dacă poate rezolva ceva fără intervenția mea, rezolv. Dacă nu, mi le aduce. Dar le citesc, în general, pe toate, și pe cele care mă înjură și pe cele care mă laudă.

Joaia, dumneavoastră aveți zi de audiență. Într-o astfel de zi v-am așteptat și eu. Cînd audiențele s-au terminat, 50-60 dintre cei care așteptau nu reușiseră să-și rezolve în nici un fel problema cu care veniseră.

Nu se poate rezolva nimic imediat. Faceți socoteala la repartițiile de locuințe. Anul acesta, s-au construit 5 blocuri pentru că n-au existat fonduri. Din totalul de repartizări pe 1998, la Primăria Capitalei s-au repartizat 120 de case. La primăriile de sector, 678. În total au fost 1.053 de repartizări pe anul acesta.

Sînt oameni care vin la dumneavoastră trimiși de primăriile de sector, dumneavoastră îi retrimiți la primăriile de sector și există acest du-te-vino de la o primărie la alta.

Nu există! Dinșii își fac singuri de lucru. Pentru că procedura spune că e clar cine trebuie să meargă la sector și cine la Capitală. Dar foarte mulți vin aici și spun că nu au fost trimiși la sectoare, deși sînt înscrși pe listele de acolo. Pentru repartițiile de locuințe avem 60.000 de cereri. Vă închipuiți că, oricum, aici sînt probleme. În rest, alte probleme se rezolvă foarte ușor.

După cum vă prezentați, păreți a fi un primar eficace. Mai mulți dintre colaboratorii dumneavoastră spun însă că aveți „apucături dictatoriale“. Comentați?

Un primar trebuie să conducă, de aceea e ales. Dacă nu conduce, dacă conduc salariații sau alții înseamnă că nu face nimic. Pot să spun că la ora actuală cunosco orice loc, de la cele în care se pune o piatră pînă la cele unde se efectuează mari lucrări.

Care a fost relația dumneavoastră cu fostul arhitect-șef?

Au fost mai multe probleme cu funcționarea acestui departament, care nici acum nu merge bine. Alina timp cît nu se dau autorizații, cît nu se dau răspunsuri la timp, este clar că departamentul nu este bun. Fostul arhitect-șef s-a legat de proiectul Catedralei Neamului, pe care eu l-am susținut – nu neapărat în suprafața respectivă, dar l-am susținut. Se discuta despre amplasare. Pînă la urmă nu s-a făcut nimic, nu au fost de acord cu părerea mea. Și, oricum, niciodată n-am să dau eu indicații cum se face o construcție. În același timp, supărarea mea a pornit de la lipsa de răspunsuri venite la timp. De exemplu, eu am amplasat statuia *Lupa Capitolina*, și am primit autorizația peste 3 luni. În cazul statuii, venea prim-ministrul italian și era nevoie să-i prezentăm ceva. *Ambasada Italiei* ne-a solicitat în scris ca o piață să fie numită Piața Romană și am făcut legătura între *Lupoaică* și Piața Romană. Am amplasat *Lupoaică* și eu, ca primar, am primit autorizația peste 3 luni! Sau exemplul cu str. *Fiantropia* pe care am fost solicitat să o numim „*Ion Mihai*“. Era o cerere a partidului din care fac parte. El a fost împotriva. La ora actuală acest departament e singurul care nu funcționează cum trebuie. Noul arhitect s-a îmbolnăvit. Proiectele zac în dulap și ar trebui să iau anumite măsuri.

Nu sînt dictatorial. La mine, viceprimarii au dispoziții și se ocupă personal de lucrările respective. Nu mă amestec în treaba lui Nistor, cu economicul, în treaba lui Malu, cu parcurile și grădinile, a domnului Popovăț, cu patrimoniul, etc. Dar, acolo unde văd că lucrurile nu

merg, intervin personal și încerc să fac ordine sau să iau măsurile care se cuvin.

Există corupție în Primărie?

Nu pot să vorbesc de asta. Tot ce este înregistrat ca neregulă în acest sens este dat pe mîna *Procuraturii* sau a *Poliției*. În același timp, din cîte simt și văd, e vorba de aceste eliberări de autorizații care, de multe ori, mă întrece datorită anumitor salariați care, e adevărat, îmi neglijează aceste aspecte.

Să ne aducem aminte de *Terasa Anda*, de *Complexul Puzdrea*, construite cu autorizații eliberate de persoane din Primărie. Care au fost măsurile luate de dumneavoastră?

Persoanele care au eliberat autorizație pentru *Puzdrea* nu mai erau în Primărie. Dosarele sînt acum la *Procuratură*. Eu nu pot să iau altă măsură decît să trimt dosare la *Procuratură* sau la *Poliție*. *La Terasa Anda*, e clar. Trebuie să se construiască o clădire împreună cu firma *Bouygues*, pentru care se încheiase un contract cu Primăria. Nici măcar nu eram aici cînd s-a făcut contractul.

Cîte persoane din Primărie au firme particulare?

Asta nu pot să știu. Oricum, legea permite acest lucru, dacă există persoane nu aduc daune sau dacă nu au lucrări în directă legătură cu Primăria. La ora actuală, nu văd o lege unde să scrie că un salariat de-al nostru nu are voie să aibă firmă: sînt primari care au firmă, au magazine. Condiția e să nu aibă lucrări cu Primăria. Dacă se întâmplă așa ceva, intervin.

Aveți un contract cu *REBU* pentru curățenia în capitală. Cum funcționează *REBU*?

Din ce în ce mai bine. A fost greu la început și

foarte bine, mai bine ca în anii trecuți, dar una este colaborarea, și alta – subordonarea.

Dar gardienii publici?

Nu e o soluție pentru că noi nu putem pune gardienii decît să păzească anumite obiective. Suma e foarte mare și de la buget n-aș putea acoperi cheltuielile dacă i-aș introduce în tot orașul.

Credeți că structura Primăriei funcționează eficient?

Nu pot să spun că funcționează eficient. Pot să spun că funcționează cu mult mai bine, chiar cu un procent de 30-40% mai mare ca în '96. Voi putea să spun că funcționează bine după ce voi pune în aplicare studiul realizat de o firmă, printr-un împrumut de la *Banca Mondială*, în ce privește reorganizarea Primăriei. La ora actuală mi s-a adus acest studiu, l-am dat în analiză *Serviciului Personal*.

Cam în cît timp se rezolvă o doleanță a unui cetățean?

Am încercat să răspundem în 30 de zile. La sfîrșitul anului '97 s-a făcut o statistică. Erau 27.000 de cereri, din care nu se rezolvaseră 2.500-3.000. Cam 10% cereri nerezolvate în 30 de zile, față de alți ani, cînd adresele zăceau cu luni.

N-am beneficiat de pe urma certificatului de revoluționar

Săptămîna trecută a fost un mic „scandal“ cu certificatul dumneavoastră de revoluționar.

E o porcărie. A apărut și în *Academia Cațavencu*. Eu sînt printre primii care au participat la revoluție. Aduc o mie de dovezi în sensul acesta. Dar nu am beneficiat de nici un drept.

Ați făcut o cerere pentru a nu mai plăti impozit?

A fost o cerere de intenție, care a rămas pe biroul meu și care mi s-a furat. Niciodată nu am avut vreo reducere de impozit. Dar, să-ți fure o hîrtie de pe birou și să-ți mai și spună că ai beneficiat de un drept, asta e rea intenție și eu pot să-i dau și în judecată. În campania electorală, oricum, eu nu fac acest lucru, dar după aceea...

Dacă ați fost în primele rînduri ale revoluției, de ce ați obținut certificatul de revoluționar în 1996?

Pentru că nu mă interesa, dar anumite organizații au spus că, dacă tot am participat, de ce să nu îl am? Iar actul îl am ca o dovadă și atîta tot. N-am beneficiat cu nimic de pe urma acestui certificat de revoluționar.

S-a spus că am dat două repartiții la o persoană de la *Televiziune*. Am adresele aici și repartițiile sînt date către *Prima TV*, nu către persoane. *Prima TV* hotărîște cui le dă, nu eu. Atunci se dădeau la întreprinderi.

Neavînd ce scrie, scriu de figura mea, sau că sîntem țigani, și eu, și tatăl meu. Tatăl meu a fost cel mai bun profesor de matematică din raionul Curtea de Argeș, director de școală, nu oricine. Sau spun că am fost șomer în '91-'92, cînd în institutul unde lucram nu știau ce să facă să mă țină, pentru că lucram cît un atelier întreg.

Cine credeți ca va cîștiga cursa pentru Primăria Capitalei?

Nu pot să spun, dar din sondaj apare clar: candidatul CDR e pe locul 1. Diferența față de cel de-al doilea candidat e de peste 20 de procente.

Acest sondaj este comandat de CDR?

Vă arăt un altul, care e comandat de altcineva. Toate sondajele indică un procent de 46-48% pentru candidatul CDR, iar pentru următorul candidat, 20 de procente maximum. În viitor, depinde de cetățenii Capitalei, dacă doresc să continue ce s-a început sau nu. Din punctul meu de vedere, ori în funcția de primar ori în cea de viceprimar, tot atât muncesc. Dar eu consider că n-a făcut nimeni pentru București alt cît am făcut eu, din '92. Din '92 pînă acum eu am stat numai în Primărie.

De ce? Nu v-a dat Primăria casă?

Ba da. Primăria Capitalei mi-a dat casă în 1993; trei camere și hol pentru patru persoane.

V-am văzut la o emisiune, pe Canal 38, cu mult timp urmă, în care dumneavoastră vorbeai despre intenția pe care o aveți la vremea respectivă de a realiza în parteneriat cu o firmă canadiană locuințe sociale.

Da, funcționează! Dar dacă mă întrebai de carnetul de revoluționar, și nu de asta, cum să vă răspund? La ora actuală se întocmește carnetul de sarcini pentru licitație. E vorba de concesionarea a cel puțin 100 ha de teren pentru construcția de locuințe. Licitația va avea loc foarte curînd. Totul e pregătit ca în aprilie-mai viitor să înceapă execuția. Cred că se poate ajunge la construirea a 4-5.000 de apartamente anual.

Viorel I. Lis

n. 19.02.1943, Zărnești (jud. Argeș), căsătorit, are doi copii

studii: Institutul Politehnic București, Facultatea Termoeenergetică activitate profesională: inginer proiectant la IPJ Pitești, IPJ Ploiești, ICPIIL București; din 1992 viceprimar (CDR) Primăria Sector 2; din 1996 viceprimar (CDR) Primăria Municipiului București activitate politică: PNȚCD, membru în *Comitetul de Conducere* al PNȚCD, președinte al Organizației PNȚCD sector 2 București

eram foarte supărat. Dar, ușor-ușor, lucrurile au început să se îmbunătățească. În același timp, mai vreau să vă spun că *REBU* e o societate la care Primăria e datoare cu 60 de miliarde de lei. Totul depinde de bani. Eu am un contract semnat cu ei, 174 miliarde lei/an, pentru a face curat în București. Dar nu în tot Bucureștiul. Pentru anul viitor, aș vrea să cuprind tot orașul, dar îmi trebuie foarte mulți bani. Din taxe nu pot să plătesc decît foarte puțin. Am 300 de miliarde anul acesta și fac curat în București, din care, din taxe mai mulț de 100 de miliarde nu se obțin. Dacă am bani aceștia, fac curat în București, deși vor fi critici din partea contracandidaților mei. Dar, față de ce a fost...

Ei vor veni cu un program, iar dumneavoastră trebuie să vă prezentați practic cu un bilant...

Bineînțeles. Dar să văd și eu primarul acela care a scos din oraș, fără nici o altă societate, prin acțiuni, peste 300 de mii de tone de resturi și gunoarie. Asta e acțiunea mea personală.

Și domnul Ciorbea vorbea de aceeași cifră.

200 de mii atunci, 300 de mii acum – acestea sînt cifrele. Cifra era realizată împreună, atunci eram viceprimar. Toate astea s-au scos gratuit, prin sponsorizări, prin firme de construcții.

Primăria și Poliția

Îmi aduc aminte de o intenție a fostului primar, domnul Victor Ciorbea, care dorea ca Poliția să fie în subordinea Primăriei.

Noi am propus, prin *Federația Municipiilor*, mai multe măsuri de descentralizare. Dacă vreți să vorbiți de descentralizare, sînt două măsuri: una de la nivel central la Primăria municipiului și alta de la Primăria municipiului la primăriile de sector. Problema pusă atunci era descentralizarea de la nivel central la nivel local: era vorba, în primul rînd, de întreprinderile de electricitate, de gaze, aeroport, care trebuiau să intre în administrația locală. În același timp, ca să poți să păstrezi legea și ordinea în oraș, conform *Legii 69*, trebuie să ai pîrghia și Poliția. Trebuie să ai neapărat în administrație Poliția, paza și ordinea, evidența populației și circulația. Cu Poliția se colaborează

Interviu realizat de Iulian Anghel

Antifeminism și

Ce vrem să păstrăm?

„Se poate spune că a fi conservator înseamnă mai degrabă o stare de spirit decât o ideologie politică. Pentru ca cineva să fie conservator, acea persoană trebuie să aibă ce păstra: putere, status, un mod de viață. Prin urmare, conservatorii sînt mai ales aceia care au putere, avere sau status și vor pur și simplu să păstreze lucrurile așa cum sînt. De asemenea, un număr însemnat de oameni, cei mai mulți din lumea satelor, cei ce trăiesc în orașe mici, cei vîrstnici și cei needucați, nu și pot încipui un mod de viață diferit sau, mai simplu, se tem de schimbare”.

Pentru ca cineva să fie înclinat spre ideologia conservatoare, acea persoană trebuie să aibă ceva de păstrat. Ii convinie identitatea pe care o are, crede că o avantajează atît categoria din care face parte, cît și normele și practicile sociale. Pentru ca cineva să fie feminist, acea persoană trebuie să se aplece asupra aspectelor de gen ale culturii, societății și politicii și să cerceteze (cu intenția de a le elimina) aspectele de gen ale nedreptății.

O democrație liberală este un tip de organizare politică în care se acceptă faptul că ideologiile și practicile sociale sînt mai degrabă convenabile decît „adevărate” sau decît „adevărate moduri de viață”. Democrațiile liberale nu îi împiedică pe oameni să fie conservatori, dar lasă spațiu liber atît pentru cei cu opțiuni diferite, cît și pentru schimbări sociale.

O „democrație de vitrină”³ sau o democrație neliberală cum este cea românească actuală, cu un stadiu minimal al cetățeniei (în sens descriptiv, nu în sens normativ), lasă destul spațiu pentru toate felurile de conservatorism, după cum lasă un spațiu mult mai redus pentru schimbare și inovare socială. În timpul

ultimilor opt ani, electoratul și majoritatea partidelor politice au avut tendința să promoveze politici ale schimbării cu privirea orientată spre trecut.

a) „Schimbarea în liniște”: regimul Iliescu (1990–1996) a avut ca tendință păstrarea moștenirii anilor '70, „vîrsta de aur” a comunismului deschis. Regimul a fost susținut de majoritatea electoratului, a celui care tinde spre conservatorismul de stînga: păstrarea avantajelor stabilității și certitudinilor date de comunism (status, loc de muncă, diferențe sociale nedureroase, o societate nepolarizată), dar care a fost complet de acord să scape de dictatură și să creeze un cadru democratic.

b) „Schimbarea în bine”: guvernarea instaurată în noiembrie 1996, a cărei politică declarată este aceea de a face schimbări economice rapide, zgîlînd sursele stabilității, dar a cărei tendință este, în multe privințe, tot una de tip conservator: de data aceasta, de dreapta. Este amintirea altei „vîrste de aur”, cea a perioadei 1918–1947. Ea se manifestă prin: accentul pe „dreptate reconstitutivă”: retrocedarea proprietăților

vulnerabile la mesajele conservatoare: a) populația rurală, care a crescut de la 48% la 54% și care cuprinde 74% din ceea ce statisticile numesc „lucrători familiali neremunerați” (citește femei); b) locuitorii orașelor mici, care sînt mai dezorientați și mai neajutorați odată cu descreșterea industrială; c) vîrstnicii care sînt marginalizați social și proporția lor în totalul populației crește în condițiile în care scade rata nașterilor (în România sînt la această oră 5,2 milioane de salariați și 5,6 milioane pensionari).

Pentru cei mai mulți dintre ei, statutul și resursele lor actuale sînt neconvenabile, dacă nu cumva sînt chiar la limita mizeriei. În mod straniu, ei par să fie mult mai adaptați la acest mod de viață din cauza lungii experiențe în strategii de supraviețuire. Tutturor acestor categorii le pasă de dezvoltare și schimbare, dar le lipsește pregătirea în producerea lor.

Consecința este aceea că încă trăim într-o „societate de supraviețuire”. Acest fapt nu este surprinzător fiindcă în această societate sărăcia reprezintă un atac permanent împotriva supraviețuirii

România actuală este o democrație de vitrină, cu un stadiu minimal al cetățeniei ● s-au practicat doar politici ale schimbării cu privirea orientată spre trecut ● încă trăim într-o societate de supraviețuire ● inteligența românească produce mai degrabă cultură decît fertilizează civilizația ● mulți intelectuali sînt elitiști și ajută clasa politică să fie paternalistă ● femeile împărtășesc mai mult frica de schimbare și teama de necunoscut ● femeile din societatea românească nu s-au emancipat niciodată

celor expropriate sau urmașilor lor, tradiția morală creștină, familia tradițională, toate acestea în condițiile unui atașament puternic față de cadrele democrației, atașament însoțit paradoxal de creșterea prestigiului celor mai autoritate instituții: armata, biserica, președinția și de descreșterea autorității celor mai democratice: parlamentul și societatea civilă.

Tinînd cont de sursele conservatorismului menționate înainte, cred că aceste tendințe sînt destul de normale în România. Cei ce au influență socială au nostalgii ale „vîrstei de aur” sau față de multe din valorile ei. Cei din prima categorie urmăreau să-și păstreze statutul și status-quo-ul. Cei din a doua categorie au de recuperat proprietatea și statutul. Ceilalți (citește: electoratul), al căror rol într-o democrație de vitrină este mai degrabă acela de a legitima ambele categorii, aparțin în special grupurilor mai

biologice. „Societatea de supraviețuire” generează și este generată de stări de spirit conservatoare. Această situație poate fi legată în mare măsură, după părerea mea, de dispoziția „inteligenței” românești de a produce mai degrabă cultură decît de a genera și fertiliza civilizație. Intelectualii contribuie și ei la cercul vicios al subdezvoltării. Mulți dintre ei nu probează minimă cunoaștere a culturii democratice; mulți sînt elitiști și ajută clasa politică să fie paternalistă.

Oricum, frica de schimbare, sentimentul nesiguranței și teama de necunoscut par să fie împărtășite mai mult de către femei. Sociologii remarcă înclinația lor spre conservatorism, spre „un sindrom tradiționalist prin definiție opus schimbării”⁴. Rezultatele cercetărilor lor arată faptul că femeile au un comportament mai puțin centrat pe sine (pe autofirmarea proprie), sînt mai colectiviste, mai localiste și mai conformiste. Din aceste trăsături, ei deduc faptul că femeile sînt, statistic vorbind, mai conservatoare, mai puțin înclinate spre liberalism și se opun în mai mare măsură valorilor moderne și strategiilor competitionale.

Ce au de păstrat femeile? De ce generează, într-o măsură ceva mai mare decît bărbații, societatea de supraviețuire în care trăim? Ce are de-a face această tendință spre conservatorism cu atitudinea antifeministă (care precede feminismul) în societatea românească? Acestor întrebări încearcă să le schițeze un răspuns paginile următoare.

De ce par femeile mai conservatoare?

Voi începe cu ceea ce consider că este problema centrală. După părerea mea, femeile din societatea românească nu s-au emancipat niciodată. Trăim într-o societate în care au existat miș-

cări de modernizare. O primă astfel de mișcare (1834–1914) a fost coerentă cu valorile secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Acea perioadă nu a fost cituși de puțin emancipatoare civico-politic pentru majoritatea femeilor în termeni de drepturi și mod de viață. Pornirea spre emanciparea femeilor o putem găsi în jurul discuțiilor legate de Constituția din 1866, dar votul excludea „minorii, femeile, idiotii, străinii și emigranții”. Următoarea Constituție, cea din 1923, a preluat problema drepturilor politice pentru femei, dar nu a reglementat-o în textul legii fundamentale, rămînd practic la fel de puțin emancipatoare ca și prima. Cu o mică breșă irelevantă în plan practic (Constituția lui Carol al II-lea), femeilor li s-au acordat drepturi politice în România exact cînd aceste drepturi și-au pierdut sensul: în regimul comunist. Un regim în care, ca substitut al libertății și dreptului de a-ți căuta fericirea, am avut dreptul și obligația de a munci. Prin urmare, înainte de a fi avut drepturi la modul propriu, femeile au mai dobîndit o obligație în plus: pe aceea de a lucra pentru stat. Aceasta a creat fenomenul „dublei zile de muncă” și a hrănit mesajul autosacrificiului ca substitut total al autofirmării.

Cauzele care au contribuit din plin, ca moștenire a comunismului, la existența atitudinii mai conservatoare a femeilor sînt, după părerea mea, următoarele:

a) Femeile au fost mai umiliate (controlul statal al nașterilor, controalele ginecologice forțate, intervenția statului în planificarea familială).

b) Femeile au fost mai speriate și mai stresate (pentru supraviețuirea membrilor familiei, pentru toate categoriile de hărțuri, inclusiv a celor politice, și din cauza violenței specifice contra lor).

c) Femeile au fost mai anonime (sfera privată nu a existat în ochiul public, și experiențele femeilor au fost ascunse în curriculum ca irelevante pentru „scopul general”).

d) Femeile au suferit o dublă exploatare (atît în familie, ca forță de muncă neplătită și neîntreținută financiar, și de către stat, ca singur proprietar al mijloacelor de producție).

Cine și cum hrănește actual conservatorismul de gen?

Un răspuns scurt la această întrebare este acela că acest tip de conservatorism are multiple surse: lipsa tradiției emancipatoare, moștenirea comunistă, interesul bărbaților să li se presteze servicii domestice gratuit, inclusiv tendința bărbaților de a menține ultima redută a inferiorității ca să poată, pe de-o parte, să-și mențină o autopercepție pozitivă prin comparație și, pe de altă parte, ca să delegitimeze jumătate din competiția potențială în diferite tipuri de cariere.

O altă sursă o reprezintă femeile de succes în viața publică, femei care se percep pe ele însele ca scăpate din categoria de oameni inferiori fiindcă sînt acceptate în „lumea bărbaților”⁵.

Dar nimic nu are puterea de influență a mass-media, a editoriaștilor și a „oamenilor de cultură”. Aceste surse, așa cum voi arăta mai încolo, contribuie substanțial la conservatorismul de gen în România.

În fapt, imaginea de „tovarășe de viață” a femeilor a dispărut ca ideologie, dar nu și ca practică. În ultimii 50 de ani femeile din România au devenit colege ale bărbaților. De la grădiniță pînă la

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Volume în colecția
Maeștrii spiritului

MAEȘTRII SPIRITULUI

KANT

ROGER SCRIBTON

MAEȘTRII SPIRITULUI

FREUD

ANTHONY STORR

MAEȘTRII SPIRITULUI

RAȚIONALISTI:

DESCARTES, SPINOZA, LEIBNIZ

JOHN COTTINGHAM

MAEȘTRII SPIRITULUI

TOMA D'AQUINO

ANTHONY KENNY

NOU

ÎN LIBRĂRII

conservatorism

sfrîșitului carierei ei trăiesc împreună, muncesc împreună, învață împreună. Dar nu sînt și parteneri. *Parteneriatul are trei limitări majore: statutul social, rolurile private și imaginea publică.*

În termenii de statut social, femeile se află la cel mai jos nivel, indiferent de tipul de statistici la care ne referim. În *Gubern* nu am avut nici o ministră, în *Parlament* femeile au depășit cu greu 4 procente, nu avem nici o femeie pe post de rector, reprezentarea în orice nivel de vîrf este minoră. În presă, cu mici excepții, nu au poziții de lider. Chiar și în educația general-obligatorie, deși reprezintă 83% din personal, cei mai mulți directori sînt bărbați (*MEN* nu a avut nici o ministră, nici măcar la nivel de secretară de stat).

În termenii vieții private, femeile sînt crypto-servitoare într-o condiție economică pe care am numit-o „patriarhat fără tați”: bărbații nu sînt singurii întreținători ai familiei, iar numărul familiilor monoparentale (citește: al mamelor singure), crește dramatic de 1,5 ori în ultimii șapte ani. Majoritatea femeilor continuă „să luze de muncă (a doua parte neplătită), fapt care le ține departe de performanțe profesionale și de activități publice (serviciile continuă să reprezinte un procent extrem de scăzut din PIB).

În termenii imaginii publice, discursul dominant nu e doar conservator în privința genului (mai ales în cazul persoanelor de influență), dar de asemenea este unul brutal sexist (în special în cazul media). Pentru ca o femeie să intereseze jurnaliștii români, ea trebuie să intre în următoarele categorii (le-am menționat în ordinea frecvenței și importanței):

- dacă este bătută sau violată (și în aceste situații problema este tratată ca simplu fapt divers, necomentat din punct de vedere etic);

- dacă este dezbrăcată și promite „șoapte fierbinți și fantezii romantice” sau „sex fierbinte” (prostituție telefonică);

- dacă este top-model sau alt tip de „obiect decorativ”;

- dacă este autoarea unor acte de violență sau a unei crime (și în acest caz, comentariul este acela că ea s-a abătut de la propria „natură”);

- dacă este anexa unui personaj public important, tace și rămîne pur decorativă;

- dacă este în politică, dar în acest caz riscă să capete o imagine malefică și să fie asociată cu personajele feminine „malefice” ale istoriei României.⁷

Toate aceste imagini întăresc mesajul că femeile trebuie să rămînă tăcute și îndepărtate de viața publică: ele trebuie să rămînă ascunse în gineceu sau în performanțe profesionale invizibile.

Discursurile oamenilor de cultură sînt o altă sursă de conservatorism de gen. Putem găsi în conținutul lor caracteristici limpezi ale ideologiei conservatoare: „mindria de a fi bărbat alb european”, sfatul amabil de a evita feminismul ca fiind „prea primitiv sau prea radical”, sau prea periculos și prea resentimentar, sursă a „societății barbare”⁸, în fine, o ideologie, și noi am fost deja sufocați de ideologii. „Ca orice ideologie, nici feminismul nu poate aduce altceva decît, alături de fanatismul citorva comisari politici, otrava unei dezbătări savante și, în așteptare, sirna ghimpată a lagărelor de reducere”⁹.

Potrivit acestor autori, pentru ca o societate să crească „organic”, trebuie să evită toate „forțările și presiunile nenaturale”; să trăim într-o economie de

piață în care mecanismele „mîinii invizibile” ne salvează de la sine de toate nedreptățile sociale.¹⁰

O altă perspectivă, nu mai puțin conservatoare, este cea romantică. Ea susține că relațiile între bărbați și femei sînt esențialmente relații de iubire. Ei își pot împărtăși împreună în cuplu sensul vieții, via femeie, și sensul culturii, via bărbat, acceptîndu-și „superioritatea reciprocă”¹¹. Feminismul ca ideologie și mișcare este mai degrabă o atitudine rece anti-iubire. Problemele „genului social” (ale relațiilor culturale, politice, profesionale între femei și bărbați) sînt eludate și substituie de cele de cuplu, un cuplu văzut ca neproblematic în eternitatea sa tradițional-patriarhală.

Dincolo de aceasta, există discursuri cu mult mai periculoase: cele ale conservatorilor naționaliști și ale fundamentalistilor religioși care tratează femeile ca permanente producătoare de copii, avînd sacra datorie „să țină în viață ființa națională”¹². În cele mai multe programe ale partidelor politice, problemele femeilor sînt incluse la protecție socială, împreună cu cele ale copiilor, handicapaților și vîrstnicilor, și nu ca programe pentru egalitatea de șanse și politici afirmative¹³ (la ora finalizării acestui articol, *Gubernul României* a aprobat proiectul legii pentru egalitatea de șanse între bărbați și femei, grație presiunilor externe și eforturilor parlamentarelor Partidului Democrat și celor ale Partidului Democrației Sociale).

În ciuda multor diferențe, toate aceste discursuri au în comun „alianța de aur” a conservatorismului de gen: refuzul unei atitudini reflexiv-critice în privința prejudecăților de gen și convingerea că rolurile existente acum sînt „sanctificate de tradiție și trebuie să rămînă neatînse”¹⁴. Ei împărtășesc ideea că a adopta o ideologie revoluționară în privința genului este un simptom de degenerare morală, de decadență, de zordine socială¹⁵, sau, așa cum susțin mulți intelectuali români, o reințoarcere la ideologia comunistă egalitară și la promovarea forțată a femeilor.

Din aceste rațiuni, formula esențialistă clasică: „femeia” își păstrează viabilitatea în spațiul cultural românesc odată cu toate stereotipurile care o însoțesc: vulnerabilitate, incapacitate de autogovernare, incapacitatea de a trăi fără protector, nevoia unui alt cap decît al ei înseși. În sfîrșit, mesajul pentru femei poate să fie redus la: stați la locul vostru, rămîineți anonime la bucătărie și în slujbele voastre minore. Noi vă vom admira și vă vom proteja. Admițem că, prin excepție, unele dintre voi sînteți în stare să ieșiți din umbră, să ne fiți colege și concurente, dar numai prin excepție.

Multe din aceste atitudini nu sînt explicit conservatoare, ci mai degrabă oarbe la discriminările reale, ca refuz al aplecării asupra altor probleme sociale într-o lume copleșită de prea multe probleme nerezolvate. O altă categorie de motive derivă din influența crescută a Bisericii și din prestigiul ei de „unică salvare morală” într-o societate care trece printr-o criză adîncă a valorilor. Biserica este sursa de autoritate cea mai importantă a antifeminismului (în zona rurală, ONG-urile sînt aproape inexistente, singura viață asociativă cu semnificație este cea desfășurată în jurul Bisericii; religia este unica formă de educație morală în curriculum-ul oficial, etica nu este acceptată ca alternativă, iar cultura civică este încă în faza incipientă de dezvoltare).

Costurile antifeminismului

Voi defini feminismul ca teorie, ideologie și mișcare al cărei scop este depășirea obstacolelor sociale, culturale, politice și economice care împiedică femeile să-și exprime întregul potențial de autoafirmare, indiferent de domeniu. O societate care promovează drepturile femeilor și egalitatea de șanse nu creează doar o viață mai convenabilă pentru femei, dar e capabilă să-și pună în valoare întregul potențial uman. Prin contrast, o abordare dominant antifeministă are ca efect pervers întreținerea surselor subdezvoltării prin aservirea și inferiorizarea femeilor. Există multe asemănări între ideologia totalitară și cea patriarhală. Ambele împărtășesc ideea incapacității de autogovernare și joacă un rol important în construirea obstacolelor în calea formării și exprimării identității personale caracterizată prin integritate, autoafirmare și reciprocitate. Ambele văd autosacrificiul (pentru familie sau pentru „scopul final”) ca o virtute majoră. Ambele sînt profund anti-hedoniste și văd autointeresul ca un păcat de moarte. Patriarhatul tradițional accentuează pe destinul biologic al femeilor, așa cum ideologia totalitară accentuează pe destinul social al oamenilor. În interiorul acestor ideologii nu e loc pentru conștiință liberă, contractualism sau utilitarism, fiindcă subiectul lor nu este „scop în sine”, ci doar mijloc pentru scopurile conducătorilor. Ambele ideologii au un efect devastator pentru indivizi și societate fiindcă devin „profetii care se autoîmplinesc”.

Efectul cel mai important al lipsei emancipării femeilor în societatea românească este acela că acest fapt devine o forță subversivă care se opune modernizării și democrației liberale. Am temeri să susțin că trăim într-o epocă pre-feministă (în termenii exersării drepturilor și ai egalității de șanse) și că acest stadiu este coerent cu cel al societății de supraviețuire cu democrație ne-liberală.

Comunicare prezentată la Simpoziunul *Cultura și politica identității în România modernă* (București, 27-30 mai 1998)

Note

1. Roy Macridis, Mark Hulliung, *Contemporary Political Ideologies*, Harper Collins College Publishers,

New York, 1996.

2. Am dezvoltat pe larg ceea ce eu numesc „teoria convenibilității” în *Convenio. Despre femei, natură și morală*, Alternative, București, 1996.

3. Am introdus acest concept în lucrarea *România: starea de fapt. Societatea* (autori V. Pasti, M. Miroiu. C. Codjă, Nemira, București, 1997).

4. Dintre cercetările comportamentului politic al românilor, cea a lui Dumitru Sandu se remarcă prin astfel de analize (vezi *Sociologia tranziției, Staff*, București, 1996, p. 39).

5. Ana Blandiana a menționat în citeva rînduri că ea vorbește întotdeauna în calitate de persoană și niciodată în cea de femeie.

6. Categoriile pe care le menționez rezultă din monitorizarea presei făcută de studenții *Facultății de Științe Politice, SNSPA*, în septembrie 1997 și de către *Societatea de Analize Feministe ANA*. Monitorizarea a inclus zilnic: *Adevărul, România liberă, Evenimentul zilei, Libertatea, Național, Ziua*.

7. Pentru mai multe detalii vezi M. Miroiu *Feminismul ca politică a modernizării* în vol. citat la nota 4.

8. Vezi Horia-Roman Patapievici: *Comunismul american*, revista 22, republicată în *Politice, Humanitas*, 1996.

9. Vezi Andrei Oigșteanu, *Frumosul, frumoasa și bestia, Secolul XX, 7-9*, 1996

10. În aceeași revistă, intervenția lui Alexandru Paleologu și în *Dilema*, 105-1995, Cristian Preda, *Feminismul și efinizarea totală*.

11. Horia-R. Patapievici, *Deriva ideologică*, 22, nr. 21, 1998.

12. Acest discurs este tipic pentru „conservatorii liberali” care supraestimează rolul mesianic al pieții (vezi, de exemplu, opoziția la toate tipurile de politici afirmative în discursul parlamentarilor liberali).

13. Vezi simpatia lui Gabriel Liceanu pentru discursul romantic în *Filosofia și paradigma feminină a auditoriului, Cearta cu filosofia, Humanitas*, București, 1992 și discursul lui Andrei Pleșu despre „superioritatea reciprocă” și feminism ca atac împotriva iubirii în cadrul dezbaterii *Feminism-antifeminism*, organizată de către *Colegiul Noua Europă* la București în decembrie, 1997.

14. Vezi de exemplu asemănările de argumentare în proiectul legii împotriva avorturilor între Biserica, unii creștin-democrați și discursurile partidelor declarate naționaliste.

15. Cu excepția unor partide social-democrate (PD și PDSR).

16. O abordare tipic conservatoare. Vezi Burke, *Reflection on the Revolution in France*.

17. Vezi caracteristicile mentalității conservatoare în lucrarea Barbarei Goodwin, *Using Political Ideas*, John Wiley & Sons, New York, reed. 1995.

NEMIRA

François de Rose AL TREILEA RĂZBOI MONDIAL NU A AVUT LOC. NATO ȘI PACEA

Traducere din limba franceză
de CRISTIAN UNTEANU
Ediția românească e însoțită de o cronologie care fixează principalele date din istoria NATO, ca și de traducerea importantei Declarații de la Madrid din iulie 1997, referitoare la extinderea către Est.

Francisco Vergara TEMEIURILE FILOZOFICE ALE LIBERALISMULUI

Traducere din limba franceză
de FELIX OPRESCU
Cartea lui Vergara este o excelentă introducere în filosofia politică liberală, un instrument de lucru prețios pentru studenți, ca și pentru oricine e interesat de chestiunile politice.

Comenzi: C.P. 26-38 București

**Exil,
Diasporă,
Refugiu.****Noi nu sîntem de-aici,**

Nu știu dacă Lucian Boia s-a ocupat și de miturile legate de românii „din afară”. Ar merita. Pentru că unele dintre ele stau la baza multor neînțelegeri, supărări și reproșuri reciproce.

Mă refer la cei plecați în perioada dintre cel de al doilea război mondial și... ziua de azi.

Românii din Banatul sîrbesc, Timoc, Ungaria sau sudul Dunării, aromânii, megleno-românii sau istro-românii, transnistrenii sau cei împrăștiați prin fostul imperiu sovietic constituind **alte realități**, punînd alte întrebări și așteptînd alte răspunsuri, **niciodată primite**. Chiar și emigranții ardeleni din SUA, care continuă să șofeze **carul** alimentat cu **fotoghen**, sînt „altceva”, deși coabitarea cu noii veniți i-a marcat, fără doar și poate. Privit „dinăuntru-n afară”, unul dintre cele mai răspîndite mituri este cel al existenței unui „**exil**” românesc puternic și unit. (Sau, cel puțin, al imperioasei nevoi de-a exista.) „De ce n-am avea și noi, ca ungiurii sau polonezii, un lobby al celor din Paris, Londra sau München, respectat de birocrații din Bruxelles...”, îmi spunea, recent, un bucureștean, adăugînd: „un **exil** ce nu poate fi ignorat de președinții, senatorii, guvernatorii sau reprezentanții americani?”. „**Exil**” care, de fapt, interesează doar în funcție de **raportul** lui cu țara. Restul e basm sau material de cercetare pentru antropologi americani în pană de găselițe științifice (n.b.: ghilimelele de la cuvîntul **exil** le voi explica ceva mai încolo).

Mitul solidarității obligatorii

Un alt mit – și mai imperativ – e cel al solidarității obligatorii a celor plecați cu cei rămași. A datoriei „primilor” de-a ajuta „secunzii”. Că, dacă tot i-a ajutat Dumnezeu să scape de comunism, de ce nu și-ar plăti datoria, creștinește, monoteist, cu bucurie și fără să ceară nici o răsplată?! Vorba doamnei Paula Munteanu, din **Ultima oră** (1-7 iulie '98): „Nouă, care am muncit și suferit 50 de ani, ce ni se dă?”. Și cine, dacă nu „exilul”, ar trebui să dea banii pentru ca cererea doamnei să fie îndeplinită, ocotindu-se înrobitorile pretenții ale **FMI**-ului?!

Vizitîndu-și compatrioții plecați, **oficialii** sau **non-oficialii** români au surprize, nu totdeauna plăcute. Realitatea contrazice dorința. „**Exilații**” se arată a fi tot români. Cu **miturile** lor. Cu **dorințele** lor. Așteaptă, de la **democrații** de-acasă, dacă nu ajutoare, că știu că-s săraci, măcar, ceva, o lege care să le dea înapoi cîte ceva din ce le-au furat **comuniștii**. Nu înțeleg, în **mitica** lor naivitate, că n-o să se certe **dom** Vasile cu **Don** Pedro din cauza unor copii de păpucar. E frumos să afli că echipa de fotbal a lui Mociorniță, **Carmen**, primise liber de la proprietar, numai să nu fie **obligată** să joace cu **eNKA** **VeDiștii** gruzini și că de aici i s-a tras pieiera. Dar ce are asta de-a face cu copiii și nepoții și – mai ales – cu vila lui Mociorniță? **A lui** și, deci, și **a lor**, după stupidele legi capitaliste, ce recunosc dreptul la proprietate, la moștenire, chiar dacă, între timp, ai reușit să-ți iei o diplomă prin cele universități apusene. Vorba, în continuare, a aceleiași doamne din Sectorul 3 al Bucureștiului: „**Dacă în Occident a fost așa de bine încă s-au realizat, de ce mai vin și cerșesc, umilindu-ne pe noi, cei ce-am suferit 50 de ani în țară?**”.

Confruntări româno-române

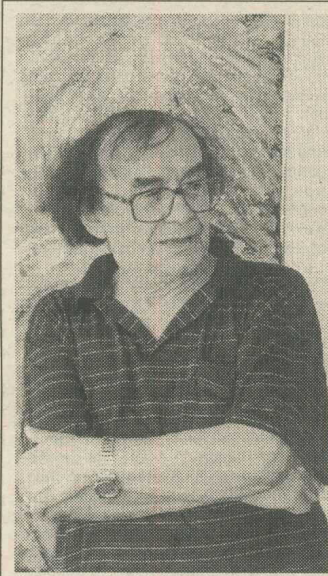
Bogdan Costea, într-o relate de la Washington (9 iulie '98), referindu-se la întîlnirea președintelui cu românii-americani, sublinia **mîhnirea** domnului Constantinescu față de „**faptul că (...)** **încă o dată** (n.n., s-a demonstrat) **cît de dezbinată este comunitatea românească din străinătate**” și observația domniei sale că: „**din păcate, continuă să fie o imensă criză de comunicare între cei din țară și exil**”. Sîntem informați, mai apoi, că președintele, „**evident supărat**”, n-a mai răspuns la întrebările venite din public. Trist. Trist că românii sînt dezbinați. Trist că domnul profesor Constantinescu s-a supărat și... și mai trist că președintele (măcar simbolic) al românilor de pretutindeni

noaște pozițiile politice pe care s-au situat, de cele mai multe ori, autorii, mai că-ți ar veni să crezi că a puiat cu **Vadimi** pe malurile Hudson-ului. Aici, intervine, desigur, și mitul „geniului pamphletar” la românii de pretutindeni, care ar conferi valoare argeheziană oricărui spurcăciuni. (Nu e de admirat Goma, care, modest, își spune doar înjurător?) Neîncredere reciprocă – pe care a remarcat-o și președintele –, dificultatea de a-l înțelege pe celălalt (nu mă refer la cazurile, reciproce, de rea-voință patentă), a rezumat-o excelent un poet român din Germania, Theodor Vasilache: „**Noi, care din capul locului nu.../Voi, care din păcate, bineînțeles.../Noi, care am găsit de cuvîntă.../Voi, care n-ați avut de ales/Noi, care vorbim aceeași limbă**

în străinătate: „**Tovarășul s-a înapoiat**”. De aici și termenul de **înapoiat**, care, în folclorul vremii, era sinonim cu prost, naiv, fricos sau... mai știu eu ce... ce ar fi putut interesa, pe atunci, pe domni Păcepa sau Romus Dima și azi – pe dos... ce-i drept – pe Ticu Dumitrescu.)

**Ghilimelele
de la cuvîntul „exil”**

Și acum, cite ceva despre ghilimelele de la cuvîntul „**exil**”. Pînă în 1990 românii care reușiseră să ajungă într-o țară democrată se socoteau **refugiați**. Refugiați politici. De altfel asta și era statutul juridic al majorității. **Excepție** făceau cei ce emigraseră, pe considerente naționale, în Germania de Vest

Lucian Giurcescu

Născut în 1930 la Petroșani. (Nici un fel de rudenie cu vestii concetățeni ai lui Miron Cozma sau Kovács Pius – fostul general de securitate, șeful Direcției Urmări și Arestări –, ci doar cu profesori, directori de licee și ingineri, directori generali minieri.) • **Studii**: la București, **IATC** – secția regie ('49-'53) • **Debut**, ca figurant, la **Teatrul Municipal**, actualmente **Bulandra** ('49). Ca asistent, la **Teatrul Tîndărică** ('50). Ca regizor, la **Teatrul Giulești** ('52). Ca regizor „internțional”, la **Theater der Freundschaft-Berlin** ('62) • **Angajat permanent** la **Teatrul Giulești** ('51-'60) și **Teatrul de Comedie** ('60-'79/'80 și '90-'94) • **Am pus în scenă** (cca 120 spectacole) în Bulgaria, Canada, Danemarca, Finlanda, Germania (și fosta RDG), Israel, România, Suedia • **Am introdus** și impus în România (scuzați lipsa de modestie, dar nu se mai poartă de mult) teatrul lui Eugen Ionescu (în colaborare cu Radu Beligan, director și interpret principal) și Brecht (în colaborare cu Mircea Sepilici, coautorul adaptărilor) • **Am montat** piese de Aristofan, Plaut, Shakespeare, Calderon, Molière, Marivaux, Goldoni, Labiche, Feydeau, Alecsandri, Cehov, Caragiale, Jarry, Strindberg, Pirandello, Rebreaun, Schnitzler, Anouilh, Dürrenmatt, McCoy, Saunders, Wolinski-Confortes, Enquist, Al. Popovici, Kushner, Al. Popescu, Havel, Kopit, Fugard, Dario Fo, Kessey, Solomon etc. și chiar cîte o piesă, cu adevărat realist-socialistă, de Sütö András și Paul Everac • **Am luat** cîteva **premier** • **Am tradus și adaptat** (singur sau în colaborare) din Brecht, Cehov, Molière, Shakespeare, Enquist, Kushner, Schnitzler, Havel, Jarry, Kessey, Pirandello etc. • **Am scris articole** și chiar studii. Mi-am dat cu presupusul prin **seminarii** internaționale • **Am lucrat în învățămîntul artistic** din România, Canada și Danemarca (asistent, lector, profesor, profesor asociat) • **Am fost directorul Teatrului de Comedie** din București ('69-'79 și '90-'94) și mulți ani... „*free-lance*” prin diverse țări. Amănunte în legătură cu „**drumurile**” mele tur-retur, Est-Vest, în articolul de față.

n-a considerat că, dacă tot ai acceptat să te întîlnești cu niște oameni (știind că unii dintre ei nu-ți mai sînt prieteni credincioși de altă dată), dialogul rămîne dialog și întrebarea presupune răspuns. La rătății sau dezinformări, se poate replica tăios sau ironic. La mojicii, așijderea. Nu cred că tăcerea (care, în asemenea cazuri, poate fi, pe drept sau nu, egalizată cu dispreț sau lipsă de argumente) e cel mai bun remediu al „**crizei de comunicare**”.

Din alte relatări de presă aflăm că vizita prezidențială în Statele Unite a mai înregistrat cîteva „confruntări” româno-române. Pe „adversari”, domnul Constantinescu (ne spune **Evenimentul zilei** din 27/7) i-ar fi caracterizat drept „**neralizați, nesemnificați, incapabili să înțeleagă situația din România (...)**”. Ce-i drept, nici contradictorii valahio-nord-americani ai președintelui nu s-au arătat mai înțelegători, nici înainte, nici după vizită. Cineva scria amicalilor europeni: „(...) **miercuri 15 iulie sîntem la Washington să-i facem viață amară celui mai mare „turist” al României!**”. Iar tonul multor articole din presa de limbă română era/este de-a dreptul insultător. Un supărat din principiu ne „informează”: „**Constantinescu a fost ales de Securitate** (n.n., ca președinte) **tocmai pentru că este așa de prost!**”. Asta, după ce-l făcuse mai înainte „**mocofete**”. Dacă n-ai cu-

vara.../Voi, care tăceți cu alte cuvinte.../Voi, care nu vă vindeți țara.../Noi, care n-avem ce vinde...

La care s-ar putea adăuga, ca încheiere, vorba unuia „din-afară”, care, decolînd de la Otopeni spre... casă, a exclamat: „**Noi nu sîntem de-aici. Noi sîntem de niciunde!**”.

**Și fugit, și înapoiat,
și alungat**

Cunosc destul de bine „problema”, avînd o triplă experiență personală. În 1979 am cerut azil politic în Danemarca. În ianuarie 1990 m-am înapoiat în țară și în martie, același an, Andrei Pleșu, m-a numit, din nou, director al **Teatrului de Comedie**. Tot în martie, dar după patru ani, primarul liberal Halaicu și ministrul neocomunist Marin Sorescu (sprijinindu-se pe denunțurile calomnioase ale unui grup de veletari – ca să folosesc eufemisme –, grup încurajat și practic dirijat din interiorul **Primăriei**) m-au dat afară. Și cum mi-au oferit un post **inexistent**, am fost obligat să mă reintorc în Danemarca. (Din fericire, îmi păstrasem dubla cetățenie.)

Am fost deci, cum s-ar spune, și **fugit**, și **înapoiat**, și **alungat**. Sau – pentru a mă exprima mai „ales” – și **refugiat**, și **repatriat**, și **exilat**. (Unii își mai amintesc, poate, de formula oficială ce desemna pe cei reînțorși dintr-un voiaj

sau Israel (cînd n-o cotiseră elegant spre Paris, Düsseldorf, Philadelphia, San Diego, Los Angeles sau New York), adevînd valabilitatea cîerii pseudopopulare: „**Fie pîinea cît de rea/Tot mai bine-i-n America**”... în Franța, Germania sau oriunde, numai spre soare-apune să fie. (Deși mult mai mici, trebuie amintite și alte grupuri de repatriat: greci, turci, armeni – spre Statele Unite?! – etc. Cunosc chiar și un tînăr care, vișînd la Canada, se repatriase în Polonia. Și visul i s-a îndeplinit.)

Tot printre **excepții** pot fi numărați emigranții religioși, (neo-)protestanți, românii ce primiseră dreptul de-a se re-uniona... cu familia, cei și – mai ales – **cele** ce se stabileau în străinătate pe bază de căsătorii și rari emigranți **fără atribute explicative** și deasupra căora, pînă și azi, mai plutesc norii nedumeririi sau chiar ai suspiciunii.

Dar nici unii nu fuseseră **exilați**, ca Ovidiu la Tomis. Fugiseră, rămăseseră sau emigraseră. Nici măcar „**excepțiile la excepție**”, cei realmente **exilați**, ca Victor Frunză sau Paul Goma, nu primiseră un firmen de alungare, ci, potrivit ipocriziei bolșevice, un pașaport turistic, pentru că, nu cumva, danezii sau francezii să pretindă că RSR-ul își silește cetățenii să părăsească raiul socialist. Sigur e că, la vremea aceea, se vorbea de refugiați politici și nu de exilați. Asta poate și pentru că la noi nu

noi sîntem de niciunde

**Mituri,
realități,
supărări**

se întîlniseră cazuri ca cele ale lui Soljenițin sau Bukovski. Nu se plecaseră de la Băneasa sau Otopeni cu cătușele la mîni și nici nu se schimbaseră exilații români cu secretari generali comunisti, la Zürich sau prin alte aeroporturi.

Moda plecării din țară

"Cei din afară", nu de puține ori, sînt o perfectă *mini-societate-română-transpusă-pe-alt-meridian*, cu aceleași calități, defecte, divergențe, invidii, egoisme și exagerări individualiste pe care le cunoaștem "de acasă". Dacă adăugăm și unele date obiective, ce țin de timp, mediu, împrejurări, țeluri și chiar mode (da, mode!), care au determinat sau condiționat evadarea, vom înțelege mai bine de ce: a preținde unitate e pură utopie, cădere în legendă, în mit.

(Prin anii '80, un antropolog american, ce studiasse și la "Ștefan Gheorghiu", vorbea de existența unei adevărate "mode a plecării". *Standingul* nu mai depindea doar de mașina mică, de video și posibilitatea procurării ultimelor copii de film, ci și de existența copilului stabilit în străinătate, prin căsătorie. De obicei, cu o nepoaică sau un evreu ce primiseră "plecare". Natural, străinii get-beget erau și mai prețuiți. Nici băieții de prăvălie italieni nu erau de lepădat. Singura condiție dorită era legalitatea operației, ce permitea copilului să viziteze România, în prima vacanță, și oferea părinților posibilitatea de-a se fuduli cu odrasla ajunsă.)

S-a fugit, s-a rămas, s-a plecat, s-a emigrat, s-au reintregit familiile în perioade foarte diferite și în condiții total deosebite. Cel care trecuse Dunărea înodînd era funciarmente diferit de cel ce luase avionul de la București. Experiența celui care fusese obligat să treacă prin lagărele de refugiați de la Sandholm sau Treiskirchen nu putea fi asemănată cu a celui așteptat de rude la scara trenului.

Nu toți proveneau dintr-un mediu anticomunist. Fugiseră, emigraseră și "hoții" și vardiștii. În țările de azil nu-i înțlneau doar pe Ilie Păunescu, Gerda Müller, Monica Lovinescu sau Shlomo Leibovici, ci și Bărlădeni, Bunaci, Bodnărași, Paukeri, Răuți. Doamna Cerkez din Zürich se înșală cînd afirmă (în 22-ul din 14-20.7.'98) că: "...sifriștești prin a da dreptate autorităților respective. Am dreptul, dacă invit pe cineva, să știi *cine este*", ca și cum vizele apăsene ar avea vreo legătură cu deschiderile dosarelor *Securității*. Înaintea de '89 am întîlnit colonelii de securitate și după, generali de miliție sau foști miniștrii ai regimului totalitar. Nici unul nu se

lepădase de "păcatele tinereții", iar permisul de ședere, pașaportul capitalist sau noua cetățenie nu le fuseseră condiționate de asemenea mizilicuri.

Revenind la "hoți", putem constata că nu toți erau "activi", mulți "hibernau". În ultimii ani ai comunismului, scriam în *Alergătorul de la Maraton*, revista lui Frunză: "La manifestația de protest, din fața Ambasadei, organizată în comun cu ungurii, ne-am strîns vreo 20 de români. Unguri erau cam 150. Danezi? Vreo 25. Noi, românii, sîntem familiști. Cu familia în România. Nu ne ocupăm de politică. Nu vrem să fim notați sau, Doamne ferește!, filmajii de securității Amasadei. Așteptăm mame și tați, mătuși și nași și frați și cumetri. Și la vară... dacă Dumnezeu să ne dea danezii cetățenia, mergem și noi la ei. La mame și tați și mătuși și nași și frați și cumetri. Să ne vadă fostul șef coborînd dintr-un Volvo și să crape de ciudă! Nu de aia am plecat noi din România, ca să ne ținem de prostii. Ca aia de scriu pe la Frunză, ca aia de duc pancarte, ca aia de vorbesc la Europa Liberă. Nul!".

Unii visau să se vor întoarce acasă

Dar toți... - mai puțin unii din cei amintiți mai sus - ...știau că au plecat definitiv. Și - mărturisit sau nu - visau că, într-o bună zi, regimul comunist va dispărea și ei se vor întoarce acasă. Visau. Dar nu mai credeau. (Oh, Doamne! Ce realist-coșmarești sînt visurile refugiaților, ce la fel... la mai toți!) Și... deodată, ca din senin (amintiți-vă de hora din Piața Palatului jucată de Ceaușescu și poporul, după ce zidul se deschisese și Honecker era o amintire), hora s-a spart, elicopterul a înlocuit taraful, în balcon au apărut figurile noi și cum "armata era cu noi", securitatea s-a făcut că dispăre, iar Roman a devenit prim-ministru, miruit de Nelu și Brucan, că Teoclist o ștersese... temporar. Refugiul, emigrația, a plîns de bucurie, și-a schimbat, repede și degrabă, numele în exil sau diasporă și... A venit? Nu. A rămas.

Au venit cîtiva... destui..., dar nu prea mulți... în ianuarie-februarie '90 și unii chiar mai înainte. Dar au constatat că Nelu și Brucan nu sînt chiar democrați după chipul și asemănarea lui Kohl, că nu prea vor avea unde-și odihni oasele, că... deh... nu numai că nu ne vindem țara, dar nici nu dăm înapoi ce s-a "expropriat", că posturi nu prea există și meseriile liberale sînt încă deziderate, că Înalt Prea Sfîntul s-a reintors și că, împreună cu Eminența Sa

Rosen, fac din cîcănărie politică virtute monotetăistă... Dar, hai să n-o lungim, că le știți și dumneavoastră prea bine. Doar le-ați fost contemporani. Nu toți. Doamne ferește!... dar destui, nu i-ați primit cu brațele deschise... decît pînă și deschideau geamantanele... V-ați plîns. Și aveți de ce. Le-ați cerut. Și ei... v-au dat sau nu. Apoi... au plecat și majoritatea nu s-au mai întors. Nu puțin pricepînd foarte repede că a se reîntoarce ar fi egal cu a renunța la o anumită viață. Bună, comparată cu cea de acasă. Deseori modestă, comparată cu cea a "indigenilor" ajunși.

După '89, cuvintele *refugiat/refugiul* au început să dispară. Să fie înlocuite de vocabulele *exilat/exil* și - mai apoi - *diasporă*. Ca și cum și pe noi ne-ar fi alungat românii ("Diasporean", nefiind de origine "sănătoasă" anglo-germanică, n-a fost încă implementat în limbă, ca monitorizare, audit, mediatizare, summit, a defecta, a aplica sau a se involucra.) Cei plecați după '90 nu mai erau, de fapt, refugiați, deși mineriada justifică unele plecări, deși mineriadele, paradoxal, îi ajutaseră pe unii să mai obțină acest statut.

Cei vechi erau foști refugiați, pentru că refugiatul, conform altui mit, se reîntoarce cînd motivul fugii lui a dispărut. Dar cum majoritatea nu se întorcea, cum numărul celor ce plecau devenea, în schimb, tot mai mare (s-a vorbit de cifre de sute de mii sau chiar un milion și... ceva), trebuia găsită o nouă titulatură. Și cea mai bună era: *exil*. Emigrație nu sună bine. E mult mai nobil, mai demn, mai "ideologic", mai "rezistent" *exilul* sau *autoexilul* (nu numai pe vremea lui Dej sau Ceaușescu, dar chiar și pe cea a lui Ilescu și Brucan și - din păcate - chiar și a lui Constantinescu).

Simpli emigranți sau membrii unei diaspore?

Emigrez pentru că vreau să trăiesc mai bine. (Și nu e nimic de rușine în asta. Așa au apărut pe mapamond și Statele Unite, și Canada, și Australia.) Mă exilez din incompatibilitate doctrinar-ideologic-politică. Cu cine? Cu oricine. (Un neo-francez îmi explica motivul autoexilului său. În nici un caz, nu material. Ideologic? Moral? Da! "Trebuie să le asigur copiilor mei un viitor liber, într-o țară în care comunismul nu mai are nici o șansă. Și asta-i Franța!", "De acord - i-am răspuns, cu vocabular galic - dar oare... înainte de-a ne gîndi la viitor, nu e cazul să primim în jur și să... constatăm că singurul guvern european care se sprijinea și pe comunisti e cel francez?" M-am așteptat să rîd. Să-mi răspundă că e vorba de un accident, o manevră strategică pentru a-i compromite. Nu. Nu mi-a răspuns. Îl jignisem în onoarea lui de exilat. *Autoexilat*.) Cum însă nu toți au copii de protejat, mineriade de uitat, nici noțiunea de "diasporă" nu e de lepădat. Presupunem și ea suferință, nedreptate și - în multe cazuri - valoare. Strămoșii lui Erasmus sau Rothschild nu fuseseră simpli emigranți, ci membrii unei diaspore. De ce n-am fi și noi?

Lăsînd gluma de o parte e cazul să ne întrebăm: oare cum s-ar putea schimba direcția valului? Dacă ar fi bine să se schimbe? Dacă venirea specialiștilor români din Vest, acum, după nouă ani, ar ajuta? Există, fără doar și poate, o opoziție, mai mult sau mai puțin zgomotoasă, mai mult sau mai puțin parșivă la... revenire. Ce te face să pleci prin insinuare, calomnie, mizerie morală, sa-

botaj material, prin ziaristi, prin consilieri, prin primari și miniștrii. Și ceea ce e mult mai grav... prin legi. Legi care nu numai că-ți pretind să plătești preț de străin la hotelul din țara ta, dar îți cer și să renunți la dubla cetățenie, ca și cum asta te-ar transforma automat într-un potențial spion al țării ce ți-a oferit adăpost. Ca și cum și Luxemburgul, și Statele Unite, Danemarca și Anglia, ca să nu mai vorbim de Franța, Germania sau Italia n-au altă treabă decît să plănuiască înrobirea Țării Românești, transformarea lor în șafulciori, ca și cum prima vorbă ce-o scoate Clinton, cînd face ochi, e să-și întrebă consilierul cu securitatea Statelor: "Azi ce le-ai mai pregătit românilor? Îl terminăm pe Dumitrușcu și ocupăm Tomisu' sau pe Cătrinel Oproiu și bombardăm Casa Șcînteii?".

Un amic, om de litere, a fost propus (de oameni - zău! - responsabili și serioși) pentru o ambasadă. Într-o țară pe care el o cunoștea mult prea bine, în care era cunoscut și prețuit, în care putea face adevărată propagandă României. Și? S-a ales prafu'. Că legea, cea toantă și strîmbă, nu prevedea măsură creative, ci doar restricții menite să ne apere provincialismul înspăimîntat de "străin" de cel din satul vecin. Întrebînd, întîmplător, o oficialitate dacă așa stau lucrurile, mi-a răspuns, cu superioritate elitară: "Cu X? Dumneaia-i crezi? Un mitoman!". Nu știu dacă voi mai întîlni înalți personaje. Dacă... da, va trebui să-i spun că nu era vorba de minciună, ci de adevărat-adevărat. Compromișori nu pentru "mitoman", ci pentru cei ce vor să intre în Europa cu gașca, nu cu nația.

Începerea unui adevărat dialog între noi și noi

"Exilul" - să fim bine înțeleși - nu duce, nici el, lipsă de veleități. Ce se veaază demnitari, consilieri, miniștrii, chiar președinți. Deși singurul merit personal e adresa: *dincolo de fosta Cortină de fier*. Și care, dacă nu-și văd visul cu ochii, încep să muște, să injure, dînd apă la moara "izolaționiștilor", a șovinilor care urăsc mai abilit conaționalii decît străinii. Deci, în privința asta rezultatul ar fi cam 1-1. Pardon! Scuzaji! Am greșit. România a cîștigat și de data asta. Cu 2-1. Din 11 metri. Penalty transformat imparabil, nu de un "străner" de pe malurile Bosforului, ci de *Parlament...* cu "știnga".

Și ne mai mirăm că într-o asemenea atmosferă Pleșiță vrea, în continuare, să-l execute pe Pacea. Doar au fost colegi. Numai că el... patriot, a rămas toată viața la Dinamo, pe lei, în timp ce John Michael s-a transferat la Washington pe dolari, zic unii.

Studiind miturile, relațiile dintre noi, admițînd că intoleranța are forța de a transforma visul în coșmar, am putea, poate, ajunge la o înțelegere reciprocă. Nu completă. Dar care să faciliteze începerea unui adevărat dialog. Între noi și noi. Tăcerea, așa cum aminteam, nefiind o soluție. Niși ea, nici lipsa l respingerea informației, din comoditate, din tembelism, din frică de adevăr. Adevăr deranjant și care te cam lasă cu nădrăgii pe vine.

Sau... mai știi... poate are dreptate Revel cînd afirmă că "*Nu e sigur că omul iubeste... adevărul, chiar (n.n.), dacă această atitudine e contrară interesului lui. Dar... citeodată omul e tare dezinteresat*".

(Subtitlurile aparțin redacției)

Librăriile din țară în care găsiți în fiecare săptămînă revista 22:

IMPORTANT

- Arad - C&M Anticariat, Str. Lucian Blaga nr.2-4, tel. 057/28.47.49
- Bacău - Librăria Humanitas (în incinta Fondului Plastic), Str. N. Bălcescu nr. 12, tel. 034/14.60.42
- Brașov - SC Simpozion Anticariat, Piața Teatrului nr. 2, tel. 068/47.17.65
- București - Librăria Sadoveanu, Bd. Magheru nr. 6, tel. 211.29.65
Librăria Humanitas (Librăria din fundul curții), Cal. Victoriei nr. 120, tel. 659.44.30
Librăria Humanitas Kretzulescu, tel. 613.50.35
Librăria Franceză (în incinta Institutului Francez), Bd. Dacia nr. 77, tel. 210.02.24
- Iași - Librăria Humanitas, Piața Unirii nr. 6, tel. 032/21.55.68
- Pitești - Librăria Humanitas, Pasajul Victoriei nr. 89 (în incinta Galeriei de Artă Naivă), tel. 048/63.41.10
- Piatra-Neamț - Librăria Humanitas (în incinta Galeriei de Artă), P-ja Ștefan cel Mare nr. 15, tel. 033/21.20.15
- Sibiu - Librăria Humanitas, Bd. N. Bălcescu nr.16, tel. 069/21.14.34
- Timișoara - Librăria Humanitas, Str. Mercy nr.1, tel. 056/13.31.80
- Tîrgu Mureș - Librăria Humanitas-Palás, Piața Trandafirilor nr. 57, tel. 065/16.78.63

O exaltare bine măsurată

Retrospectiva
Marin Gherasim,
Muzeul Național
de Artă, 1998

ALEX. ȘTEFĂNESCU

Întâlnire ratată

Cred că, în afară de a fi un eveniment artistic important, *retrospectiva Marin Gherasim* deschisă în cadrul departamentului de artă contemporană al Muzeului Național de Artă readeuce în discuție un subiect „fierbinte” nu doar pentru mediul cultural autohton, și anume:

Nu s-ar putea zice că *spiritualul în artă*, ca să preia o celebră formulă a lui Kandinsky, a avut o existență ușoară în modernitate. Deși se știe că inițiatori precum nu doar Kandinsky, ci și Mondrian, Malevici sau Brâncuși, ca și promotori importanți ai artei abstracte de-a lungul acestui secol precum Pollock, Rothko, Barnett Newman, Frank Stella etc. au mărturisit adeseori intenții spirituale clare în felul în care concepeau și trăiau *non-figurativitatea* discursului plastic – acest element important (unii ar spune esențial) al artei moderne a fost adeseori, poate chiar sistematic, trecut cu vederea de critici și teoreticieni, ca și de marele public. Din motive extrem de complexe – între care presiunea democrației culturale de masă, mecanismul repetitiv și reificat al economiei de piață în artă, dar mai ales apropierea adeseori falacioasă între spiritualism și cultura de dreapta în prima jumătate a secolului – a fost multă vreme dificil, chiar riscant, să se vorbească despre dimensiunea spirituală în arta modernă a ultimilor 50 de ani, pe plan internațional. Iar pe plan național, cenzura comunistă a făcut acest lucru aproape imposibil.

Or, de prin a doua jumătate a anilor '70, dar mai ales de-a lungul anilor '80 și după aceea, s-a produs treptat o recuperare a acestor uitate, ocultate sau distorsionate rădăcini și motivații ale limbajului artistic modern – așa cum o serie de expoziții și de cataloage importante, studii de specialitate, dar mai ales o direcție *retro*, *neo-tradiționalistă*, sau *neo-spiritualistă*, în ambianța artistică internațională au demonstrat-o. Fără îndoială, climatul intelectual mai receptiv față de „chestiuni” larg spirituale sau circumscris religioase s-a datorat și se datorează în bună măsură „democrației estetice” promovate de mentalitatea culturală postmodernă, cu relativizanta ei viziune asupra paradigmei vizuale moderniste și cu toleranța ei acceptare eclectică a pluralismului stilistic și confesional.

În mediul artistic românesc, *neo-bizantinismul* a fost, cum se știe, curentul care a ilustrat cel mai elocvent această revenire a artei moderne asupra rădăcinilor sale, într-un efort de recuperare a unei continuități nostalgice sau vitale cu tradiția, ori de relansare într-o posibilă sinteză modern/postmodernă. Așa cum am încercat să demonstrez cu alte ocazii, *neo-bizantinismul* constituie un răspuns autohton specific la o conjuncție aparte de condiționări politice și culturale complexe, între care închiderea neo-stalinistă de la finele regimului comunist, dar și subterana deschidere către *zeitgeist-ul* internațional postmodern au jucat un rol important.

Cred că evoluția picturii lui Marin Gherasim, așa cum e ilustrată în ampla retrospectivă de acum, e paradigmatică pentru acest complex de împrejurări. Tenace, sistematic, constant, Marin Gherasim s-a impus în prima linie a generației sale încă de pe la debutul lui întâmplat în a doua jumătate a anilor '60. Liberalizarea culturală din acel moment îi facilitează un contact mai puțin mediat, mai direct cu arta modernă europeană pre și postbelică – și arta sa din jurul lui 1970 mărturisește din plin jubilația unei eliberări romantice și gestuale participând din plin la intensă ecloziune artistică generală a momentului. Suculentele și descătusele guașe cu mult roșu din 1968, dar mai ales ciclul *Protec* din 1970, în care peste plaje întinse de roșu intervin șabloane negre cu conture rigide, tăioase, pun în evidență din start un temperament energic, sangvin, hotărât însă să se supună imperativelor raționale ale intelectului. Deja în ciclul *Urban* din 1971–1973, decizia de a căuta forma clară, pregnantă, signaletică pentru o idee sau un domeniu de explorare își face loc cu insistență: mari semne negre pe fond argintiu – siluete umane, semne de circulație, hărți, stilizate sau geometrize – transmit cu forță vizuală real impactul pe care civilizația urbană îl produce asupra spiritului tânăr al artistului, urmărind să extragă o esență abstractă revelatorie din agitația vizuală cotidiană și participând la optimismul general al momentului. Nu e întâmplător că acest ciclu, ca și altele înrudite, precum *Megalopolis* sau *Orașul*, împărtășește o stare de spirit influențată de

un anume pozitivism științific și un fel de utopism tehnologic, regăsită și la alți artiști congeneri și teoretizată în epocă de criticul Virgil Mocanu. După cum nu e întâmplător că aceste cicluri au figurat la loc de cinstă în mari expoziții colective din epocă, precum *Arta și Orașul*, *Arta și Energie*, organizate în 1974 la *Galeria Nouă* de criticii Dan Hăulică, Anca Arghir, Anatol Măndrescu.

Deja spre mijlocul anilor '70, dar mai ales spre finele lor, își face loc o epurare mai severă a imagini, o „retragere a semnelor din lume”, să zicem așa, ilustrată de apariția unei unice mari forme sintetice pe o mare suprafață lăisă, monocromă. Lucrări ca *Agora*, *Marele Semn* sau *Poarta de aur*, forme circulare auriu sau argintiu amintind îndepărtat de motivul urban inițial, fac trecerea spre seria formelor arhitecturale simplificate – *Incinta*, *Temelia*, *Absida*, *Trep-te* – care vor constitui preocuparea constantă a artistului de-a lungul anilor '80. E momentul în care Marin Gherasim își găsește „matricea stilistică” proprie, vocabularul și sintaxa personală – ca și cum, debarasindu-se de mimetisme juvenile și de ambianța vizuală de obște, artistul are acum curajul să-și asume natura reală a creativității sale, care e mai degrabă rațională, intelectuală, și să se „închidă” în fața influențelor externe, fie ele sociale, politice, culturale sau artistice. Cit din această „închidere în sine” se datorează evoluției sale lăuntrice (să-i spunem spirituale?) și cit circumstanțelor exterioare, apropiate sau îndepărtate, e o departajare pe care n-o poate face nimeni.

În orice caz, din anii '80 asistăm la marile serii de lucrări – *Cupola*, *Cetate*, *Tron*, *Poarta*, apoi *Tronul*, *Fintina* etc. – care i-au adus consacrarea. Asemenea titlurilor lor apelând substantive generice, lucrările

„Trep-te” – 1977

propun impozante forme sintetice, apodictice, masive, monumentale, care invocă și urmăresc să facă sensibilă, perceptibilă vizual și emoțional, „ideea” pe care o întrupează și care le leagă pe de o parte de planul material și pe de altă parte de alte planuri mai generale, culturale, simbolice, spirituale. Preocupat și teoretic de *simbol*, Marin Gherasim împărtășește pasiunea *forme arhetipale* și cu alți pictori precum Sorin Dumitrescu sau Paul Gherasim, dar el e mai sistematic și mai coerent în tentativa lui de a propune o *artă edificatoare* cu mijloace pur vizuale, care – făcând apel la forme geometrice elementare, nimbate doar discret de o atmosferă arheologică sau devoțională – face apel în fapt la nevoia noastră de ordine și de cristalizare interioară ierarhică, cu sens, din adîncul subconștientului nostru personal, dar și cultural.

Căci Marin Gherasim e structural un „artist-cărturar”, care teoretizează, scrie, publică fragmente de jurnal, eseuri, studii savante, un plastician preocupat de actul artistic ca *demers cultural total*, ceea ce e rarism în cultura română. Pentru Marin Gherasim a picta e tot atât o edificare de sine pe cit e o edificare de imagini – și actul artistic astfel înțeles are ceva esențial în comun cu actul arhitectural, al legiuitorului sau al teologului. A te apropia de formă înseamnă la el a invoca *ideea de Formă*, care, manifestată în nenumăratele regnuri ale realului, pune ordine în haos asemeni actului divin de creație din neant. Pe această linie de gândire, Marin Ghera-

sim e un fel de *arhitect-teolog vizual* care-și vede profesia în termeni extatici sau devoționali. Iar arta sa poate fi definită ca o *exaltare bine măsurată*, căci ea îmbină exigența formei aulice cu excelența picturală și cu controlul rațional al efectului.

Probabil că nu e întâmplător că datorită acestor premise personale, ambianței artistice bucureștene și disoluției politice din jur, Marin Gherasim s-a îndreptat de pe la mijlocul anilor '80 către direcția *neo-bizantină* sau *neo-ortodoxă*. Așa cum am încercat să demonstrez în altă parte, cred că se poate spune că această direcție – dincolo de afilierea religioasă a unora dintre promotorii ei – a încercat să propună pe plan local o anume sinteză: achiziția modernă a abstracției s-o raporteze la orizontul simbolic și la fundalul spiritual al bizantinismului, încercînd să recupereze astfel rădăcinile spirituale (unii le-au numit mistice) ale artei moderne, despre care vorbeam la începutul acestui articol.

În expoziție, seriile de lucrări din anii '80–'90 – intitulată *Synthronon*, *Cetate*, *Carte*, apoi *Scut*, *Armură*, *Coif*, pentru a culmina mai recent cu *Arheikon*, *Cartea cărților*, *Diptic*, *Poliptic* – relevă prin chiar titlurile lor o evoluție a interesului artistului de la zona arhitectonică, prin zona arheologică, către zona teologală. O evoluție logică, ținînd seama de contextul pomenit, care nu duce lipsă nici de unele accente „patriotice”, „identitare”, în lucrări intitulate prea apăsător *Cămașa*, *Memoria eroilor*, *Pomenirea străbunilor* sau *Crucea Basarabiei*, care totuși nu distorsionează estetic de restul ansamblului. E semnificativ că în acest context Marin Gherasim ar putea fi numit mai degrabă *neo-bizantinist* decît *neo-ortodox*, pentru că implicarea lui în grupul *Prolog* de la sfîrșitul anilor '80 și în aspectul misionar al grupării *Anastasia* din anii '90 au fost minime și discrete, iar arta sa manifestă aceeași măsură în utilizarea emblemelor acestei direcții.

Gîndită contrapunctic, juxtapunînd lucrări din perioade diferite care stau totuși bine împreună, ampla retrospectivă de la Muzeul Național e o demonstrație că Marin Gherasim s-a găsit de vreme ca artist și a rămas fidel vocației lui de *pictor-arhitect de forme esențiale*. Dincolo de opțiunile sale ideologice sau religioase, formele acestea rămîn impresiionante, pure și e uimitor să constăți că în ciuda timpului au păstrat o anumită intensitate și prospețime, care salvează întregul expozițional de la o anticipată datare, repetitivitate și monotonie. Privite de un ochi critic occidental, aceste forme pot părea ca încadrîndu-se pur și simplu curentului arhitectonic din pictura abstractizantă a anilor '60–'70 sau, mai degrabă, datorită plusului de „exotism” spiritualist sau autohtonist, direcției arheologizante din pictura postmodernistă. Privite de un ochi de aici, ele pot provoca apologetice discursuri partizane și confesionale ori acide comentarii sociologizante și politizante, inevitabile în această vreme a „confuziei ideologice”. Dar ele în sine rămîn. Și strălucesc. Și iriază.

Cronologie personală

Presimțind o lectură cu țepi și biciuri de ignoranță, am amintit luni de-a rândul să intru de-a binelea în cartea profesorului Lucian Boia, despre care auzisem și citeam numai lucruri de extremă: că e formidabilă și deschizătoare de drumuri, sau că e o monstruozitate antinațională. Că e în chip acut oportună, în abureala autumestică ce ne înconjoară, sau că e totalmente inoportună, într-o vreme marcată de revanșism maghiar, de planurile vizind federalizarea României, sau de-a dreptul anularea ei ca stat unitar etc. Că, vezi Doamne, demersul și conchiziile lui Boia ar cam reedita linia Rössler-Roller, dat fiind că vestește tocmai pilonii istoriografiei noastre (unitatea și continuitatea) dînd apă la moară campionilor ideii României ca stat multinațional. Dar și că, în fond, omul nu minte deloc și că pledează exact invers, decât în sensul mîndriei naționale ș.a.m.d.

De fapt, ordinea lucrurilor a fost cam așa: cu chiu, cu vai am reușit în 1995, 1996 și 1997, cu ocazia Tirgurilor de carte, să pun mîna pe deja-faimoasele (între specialiști și studenți) volume publicate în regim de curs universitar la Editura Universității București, dedicate **Miturilor istorice românești și Miturilor comunismului românesc** (I-II). Ele conțin studii și comunicări științifice elaborate/prezentate la colocviile organizate de Centrul de istorie a imaginării de la Universitatea Bucuresteană, sub direcția lui Lucian Boia. Așteptam încheierea suitei despre miturile comunismului, pentru a acerca un comentariu „concluziv”, cînd tocmai a apărut la Nemira o selecție reprezentativă (dacă nu curva ambele volume reunite) despre care, așadar, voi scrie aici într-una din săptămînile viitoare.

Dar cum să glosezi lucrarea discipolilor fără să-l citești pe mentor? Astfel încît am început **istorie și mit în conștiința românească** (1997) asediat de, cum spuneam, prejudecățile unor bătrîni prieteni, iritați de toate de absența oricărei dimensiuni comparatiste.

Nimbul legendar cu care sînt înconjurate figurile istorice (mai ales cele care fac obiectul miturilor fondatoare), mitizarea istoriei, cultul eroilor, oculțarea viciorilor, minimalizarea eroilor și, în general, poleirea istoriei în scopuri moral-patriotic-pedagogice – sînt realități existente din *totdeauna* și absolut *la toate* națiile. De ce trebuie, mă întrebam, să rezulte că numai noi suferim de delir de grandoare, de complexul persecuției, vinovații absconse și mitomania istorică? În oricare țară civilizată există o așa variantă de punere a accentului istoric: în manuale, răul (conspirația, trădarea, suita nesfîrșită a crimelor, uzurpările, jocul dublu etc.) rămîne în umbră, dar în tratatele de specialitate trece-n prim-plan. Trimis rapid la un singur exemplu: tratarea Revoluției franceze de la 1789 în istoria pedagogiei în Franța, așa cum este incriminată aceasta de J.F. Revel în **Cunoașterea inutilă**. Tot așa, există o istorie academică și una a gazetăriei, una a retoricii patriotarde sau populiste și o alta a diplomaților, una a militarilor și alta a spionajului etc. etc. Pe scurt, cum spune profesorul Boia, „nu există istorie obiectivă” și „există la toate nivelurile un proces inevitabil de mitificare a istoriei”.

Pe de altă parte, rob al propriilor prejudecăți fiind (doar sîntem, fiecare în felul său, rezultanta unui anumit sistem de propagandă), aveam nevoie de un răstimp de rumegaț cenușă. Într-un interviu acordat **Adevărului** la 11 iulie curent, după ce afirmă că „trebuie puțin corectată imaginea pe care o avem despre propriul nostru trecut. Eu recomand cărțile domnului Boia”; Andrei Pleșu spunea, pe drept cuvînt: „Noi gîndim uneori ca și cum am fi fost o insulă de dezastre într-o lume care era în ordine. Nu sîntem niște victime unice ale istoriei! Au fost spații cel puțin la fel de chinuite ca ale noastre – gîndiți-vă la Polonia, care a dispărut pentru anumite perioade de pe harta Europei. Vreau să spun că nu trebuie să ne facem o psihologie de profesioniști ai suferinței. Asta în primul rînd e fals, iar în al doilea rînd este demobilizator, ne trans-

CRONICA DE CARTE

DAN C. MIHĂILESCU

Pernele istoriei

formă în victime eterne și ne dă o scuză pentru orice amorțeală.

Or, tocmai aici era problema: că neîndăci nicicum o excepție, eram totuși judecați ca atare, în cartea profesorului Boia.

Ei! Am tot pitocit lucrurile pînă cînd – fericire, o venitoare al României! – Lucian Boia și-a dublat analiza imaginării istorice la românii cu o aplicație la istoria universală: **Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune**, apărută recent la Humanitas și în a cărei prefață se scrie: „Cercul este astfel închis. Mi-am propus într-o primă etapă, în istorie și mit în conștiința românească, să descifrez sensurile raportării românilor la propria lor istorie. Însă românii nu fac excepție, decît prin anume accente particulare. Există o logică a istoriei în genere, un mecanism propriu reelaborării și actualizării trecutului”.

Astfel încît, odată ce e, istoricește, mi-am revenit în fire, ne vom înfoia între la cronică: azi despre românii, săptămîna viitoare despre străinii, iar apoi despre **Miturile comunismului românesc**. Însereț mîrgărite!

Insomniile la antipod

Cum în comunism adevărata istorie se perpetua oral, de la bătrîni la tineri și de la specialiștii năpăstuiți de cenzură, dar cu un public redutabil, înspre neofiii prea puțin dispuși să se-mbete cu apă rece, de bună seamă că cei mai mulți dintre noi și-au pierdut de timpuriu virginitatea în cele istorice, ca să zic așa. Știam, adică, de răzmerițele de la 1907, de pildă, cît de mult se legau de Rusia lui 1905 și de propaganda bolșevică trecută granița, sau de Mochi Fișer, precum și de realitatea (de la 200 la o mie) a cifrei mitice de 11.000 de morți. Îl respectam pe Mihai Viteazul cel din manual, dar îl știam și pe „condotierul” lucrînd antiungurește și fără scrupule în numele Vienei coticit-intrigante și abil duplicitar. Știam de masoneria lui Tudor din Vladimiri, ori de faptul că, departe de-a fi fost înalt, alb la chip și cu pletele negre-n vînt, ca-n tabloul lui Aman, omul fusese, se pare, bondoc, blonziu și roșietic la față. Auzisem speculațiile privind componența etnică a legiunilor romane, ori a coloniștilor trimiși aici de imperiu. Știam că exilul multor pașoptiști fusese plătit de turci, într-o proprie-liniștire, sau că și Ghica, și Bălcescu se visaseră bine mersi domnitori în Principate. Știam că fanariotismul era departe de-a fi fost exclusiv o mizerie și o plagă mortală, drept pentru care trebuie dusă mai departe teoria lui Iorga din **Cultura română sub fanariotism** (1898). Auzisem de procesul optanților din Transilvania, de Maniu și minele de aur, de plătită de către Regat a unor frunțași ba-

sarabeni, în scopuri unioniste, de „pactul” Marghiloman/lonel Brătianu de la 1915-’16, de Vasile Roaită ca om al *Siguranței* (ca, de altfel, mare parte dintre comunitățile ilegaliști, ori precum destui dintre legionarii), tot așa cum știam de ce i-a trimis Antonescu în linia întîii pe frontul rusesc pe Haig Acterian și compania, în vreme ce pe Gheorghiu Dej și pe ceilalți „academicieni” de la Doftana și Tg. Jiu îi ținușe la călduț, în vederea eventualei schimb de ștafetă...

În fine, cine nu consideră că istoria bățărilor aeronavale dintre *Wehrmacht* și *Armata Roșie* este o copilărie (vorba vine) față de crîncena, labirintică luptă de la 1945, dintre aliații americani, englezi și ruși pentru a pune mina pe arhivele germane, pe rețelele spionajului nazist și, mai ales, pe fabuloasele rezultate ale experimentelor medicale și aeronautice ale cercetătorilor nemți –, apoi acela nu știe cine va să zică într-adevăr istoria.

Pe scurt, vreau să spun că, pentru mulți din generația mea, istoria mare e potemihiadă, iar istoria mică e totul. Predarea dogmatică, selectivă și stupidă a istoriei ca propagandă de partid, malformarea fapticului nud pe teme ideologice și etice-exemplare, folosirea trecutului ca pretext megalomaniac al prezentului ceaștit și permanentă sacrificare a *detaliilor esențiale* în numele tezismului de ansamblu – n-au făcut decît să ne expedieze direct la antipod. Adică – trebuie s-o recunoșc! – la cealaltă extremă. Acolo unde, fatalmente, vezi totul ca joc dublu și triplu de contrarii complementare, acolo unde ajungi să-ți explici, de-o pildă, *toată* revoluția rusă prin finanțarea lui Lenin de către serviciile lui Parvus, unde familia Elenei Lupescu și priapismul lui Carol II ajung să pară mai importante decît cutare conjunctură internațională ș.a.m.d. Voluptatea de a rătăci prin coltoane, prin arcele istoriei mici, considerînd că absolut tot ce se vede, tot ce se petrece la suprafață este decor de carton și teatru de păpuși este, într-adevăr, un viciu. Ascunzîndu-ni-se adevărul, am devenit perversi. Iar „overdoza” omooară în primul rînd buna-credință și bunul-simț în evaluarea faptelor. Și sîntem mulți, foarte mulți în situația asta, suferînd mai cu seamă de viziunea conspirativă asupra istoriei.

Adevărul e că, și aici, ideală este situația la mijloc. Între, cum ar veni, credința eminesciană cum că „rău și ură dacă nu sînt/nu există istorie” și adevărul lui Tîpătescu, spus lui Cațavencu, suma cinismului jovial care guvernează dintotdeauna marile decizii ale istoriei: „iubite și stimabile, nu înțeleg pentru ce între doi bărbați cu oarecare pretenție de seriozitate, să mai încapă astfel de meșteșuguri și rafinării de maniere, astfel de tirade distilate, cînd situația e așa de limpede! Ei! să lăsam frazele, nene Cațavencule! Astea sînt bune pentru gură-cască... Eu sînt omul pe care d-ta îmbeți cu apă rece? Spune bărbătește: ce vrei de la mine? Ce vrei?”

Ce se vrea de fapt

Pentru cei care, citînd superficial cartea, încă se îndoiesc de buna ei credință și persistă în ideea că ea culpabilizează românitatea, destabilizează istoriografia și furnizează material secesionismului, am selectat mai întîii contextele privind *generalitatea fenomenului* abordat. „*Miturile fondatoare au fost reelaborate*” în funcție de „organismul național actual. Fenomenul este general european” (p. 15). „*Logica imaginării își are regulile ei. Revoluționarii francezi invocau Sparta și Roma republicană*” (p. 29). „*Cît despre fragmentarea teritoriului românesc în Evul Mediu, de ce ar fi existat o Românie unită într-o Europă profund*

fragmentată?” (p. 150). „*Cum se vede, despre românii se poate spune orice. Ca despre oricare alt popor. Pînă la urmă demersul etnopsihologic nu face decît să izoleze și să reliefeze calități și defecte general umane*” (p. 173). „*Cealalt este un personaj omniprezent în imaginările oricărei comunități. Jocurile alterității se constituie într-o structură arhetipală*” (p. 177). „*Nu ne aflăm în fața unui procedeu tipic românesc. Dimpotrivă, nimic nu este mai universal, mai arhetipal, decît personalizarea istoriei și a resorturilor social-politice*” (p. 224). În fine, să nu mi se spună că, la p. 163, unde se pledează în favoarea studiilor regionale, în descendența celui, tablou al Franței” reconstituit de Le Roy Ladurie și Paul Dumont, se pledează în subtext pentru... autonomia Ardealului! Dac-o luăm așa, atunci ar trebui arestați cei care spun bancuri „cu ardeleni” și „cu moldoveni”, partidul lui Simirad ar trebui scos în afara legii și chiar Miorița, cu al ei „*unu-i moldovean, altu-i vîrcean*” etc., ar intra sub incidența acuzației de leznajune.

Fapt este că, precum în cunoscutul final de basm în care, la rostirea fiecărui adevăr, mincinosului îi mai fuge cîte-o pernă de sub șezut pînă ce rămîne cu fundul pe piatra goală, analizele lui Lucian Boia spulberă iluzie după iluzie în ce privește monocromia mitică a imaginării noastre istorice, dar – atenție! – nu intru *anularea* prin demitizare, ci pentru *reevaluarea* și resuscitarea prin nuanțare. Și, mai ales, prin de-dramatizare. Ce se vrea este, așadar, pe cît de limpede, pe atîta de admirabil: „o istorie de nuanțe” (p. 223).

Da, la noi, boierii au fost mai liberali, cel puțin la început, decît burgeoisii și, desigur, nu „*masele de oameni ai muncii*” au impus liberalismul: „*nu clasele de jos și nu o burgeoisie practic inexistentă au fost, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, purtătoarele ideii de progres*” (p. 12). Nu atît luptele cu turcii au salvat existența principatelor, ci simplul fapt că poziția noastră era una excentrică în raport cu direcția lor de înaintare către centrul Europei (p. 63). Iar faptul că lancul de Hunedoara este una și aceeași persoană cu Hunyadi János nu-l face cu nimic mai prejos decît Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul (p. 153). Ei bine, insistența lui Bălcescu – „*marele istoric al unității naționale*” – pentru apropierea dintre revoluția română și cea ungară putea duce la sacrificarea autonomiei Transilvaniei (p. 161).

La fel de adevărat este că, la noi, „*naționalismul cu finalitate europeană este tot mai mult acoperit de naționalismul autohton*” (p. 49), că obsesiile privind sinteza daco-romană ale extremei drepte interbelice s-au transferat la extrema stîngă a ceașismului (p. 110), că „*luptele românilor cu turcii nici nu au salvat Occidentul, nici nu au sărăcit iremediabil România*” și că „*rămînera în urmă a societății românești nu se explică nici prin ineficiența sau prin «lenea» românească, pe care unii sînt tentați să o opună eroismului și luptei necurate, răspunzînd astfel unei mitologii prin mitologie. Pur și simplu, românii aparțin altei zone europene, care a rămas în urmă*” (p. 182). La fel este de adevărat că, astăzi, geopolitic, „*România nu se mai află între Franța și Statele Unite, ci între Rusia și Germania*” (p. 199), că „*tentația imperială nu este dominantă în imaginarii istorico-politice românești*”, ceea ce nu ne poate face să uităm faptul că Burebista a fost un cuceritor, pur și simplu (p. 214), tot așa cum nu se cade să exaltăm exclusiv solidaritatea factorilor de decizie, în unele momente de răscură istorică, uitînd destulele contexte de dezbinare a acestora (v. nota de la p. 282, precum și concluzia: „*în secolul nostru, societatea românească s-a dovedit mai curînd divizată decît unită*”).

Fîrește, din trecut oricine poate lua orice, oricînd; „*istoria justifică întotdeauna orice*”, se spune la p. 32. Cum efectele acestei afirmații sînt foarte serioase, reclamînd o abordare în consecință, vom reveni săptămîna viitoare.

La 3 octombrie 1998 se împlinesc opt ani de la reunificarea Germaniei. După cincizeci de ani de separare impusă și de dezvoltare politică și istorică diferită, Germania divizată și-a regăsit unitatea statală.

În anii care s-au scurs de la reunificare, landurile din vechea Republică Federală Germană au pus la dispoziție și au transferat anual circa 150 miliarde DM în teritoriul fostei RDG pentru așa-numita „reconstrucție a Estului”.

Succesul acestor eforturi, întreprinse în ambele părți ale Germaniei, se vede: ceea ce a fost separat în mod forțat alina vreme este pe cale de a se uni.

Acesta este motivul pentru care – după cum a declarat ambasadorul german în România, domnul Dr. Wolf-Dietrich Schilling, cu ocazia Zilei Unității Germane 1998 – „evenimentul istoric al unificării Germaniei se aniversază în țară într-un cadru festiv, iar în străinătate se sărbătorește cum se cuvine cu partenerii și prietenii noștri ca Zi Națională Germană”.

„Serbarea Zilei Unității Germane aici, în România – a declarat ambasadorul german în continuare –, ne amintește faptul că pentru România și Germania anul 1989 a avut însemnătatea sa în destinul lor. În noiembrie a căzut zidul Berlinului, în decembrie s-a prăbușit dictatura comunistă în România” (...)

Domnul ambasador Dr. Schilling a cerut insistent să nu ne mulțumim cu cele realizate și să nu stăm cu mâinile în sin. Relațiile dintre state și popoare ar necesita o grijă permanentă. „Am toată încrederea că între România și Germania cooperarea va avea succes și în viitor – în interesul țărilor noastre”, a încheiat domnul ambasador.

Date puse la dispoziție de Ambasada Republicii Federale Germania la București

Spectacolul politic german, în fața sa electorală, ne îndeamnă la câteva reflecții, a căror valabilitate, chiar dacă inversată, și-ar descoperi legitimitățile și evoluțiile românești.

Sistemul politic german funcționează, după 1949, în RFG, și după 1990 în Germania reunificată în parametrii statului de drept și ai democrațiilor liberale. Și în România, după 1989, și după intrarea în vigoare a Constituției, în 1991, există, teoretic, stat de drept și democrație liberă. Comparația dintre cele două sisteme politice este așadar legitimă. Ne vom lua însă și măsurile de precauție: în Germania, democrația funcționează de 50 de ani, iar tradițiile culturale politice a liberalismului sînt mai dezvoltate decât în România, în ciuda tradițiilor autoritarismului și diciturii. Germania răsăriteană, atît de asemănătoare României comuniste pînă în 1989, a fost preluată, la reunificare, cu arme și bagaje, fiind inclusă într-un sistem politic performant, în care tranziția sau post-tranziția n-au mai devenit alibiuri obligatorii, ci cel mult realități insulare, de mentalitate, mai mult decît de realitate. Germania a avut apoi șansa unei reducere politice și naționale radicale în 1945, prin prezența militară occidentală, care a dublat ocupația propriu-zisă cu un proces intensiv de grefare a instituțiilor democratice într-un teren minat de nazism. Denazificarea s-a produs, instituțional, în forță și fără excepții, chiar dacă ulterior, la începutul anilor '50, ea a fost oarecum educată și, în cele din urmă, abandonată.

În sfîrșit, Germania s-a bucurat, în măsură mai mare decît a suferit în urma ocupației militare, de beneficiile irepetabile ale Planului Marshall. Această împlinire, unică în istorie, între moștenirea unei vechi culturi liberale, a nazismului, o înfrîngere catastrofală, urmată de prezența benefică a învingătorilor, a conferit sistemului politic german postbelic un start excepțional. Ceea ce a urmat a făcut germanii înșiși. Cu instituții ale unei democrații funcționînd ireproșabil în datele sistemului federal, cu o presă și justiție complet denazificate încă din primii ani, cu un statut internațional regăsit în comunitatea euro-atlantică.

Unde încep comparațiile cu România?

România a cunoscut, în 1989, o victorie împotriva diciturii comuniste. A urmat democrația: o împlinire între instituții noi, cu componența practic neschimbată, asigurată de elitele ceaușismului, între moștenirea economică falimentară și ieșirea în arena economiei de piață, fără experiență și fără mijloacele financiare necesare. Primii guvernanți germani după 1949, inclusiv fostul cancelar Kohl, au avut o experiență directă a războiului și a nazismului. Angajamentul lor prodemocratic a fost deci obligatoriu, chiar vital și pentru ei și pentru clasa politică germană. În România postdecembristă, clasa politică a ceaușismului a preluat firmele și lozincile democrației, cu vechiul personal și vechile mentalități și, ceea ce putea fi în orice caz evitat: cu o voință politică de menținere a tuturor avantajelor ceaușismului plus a avantajelor personale ale capitalismului. Rezultatul este, în cazul Germaniei: o țară prosperă și cu o democrație super-funcțională; în cazul României: o involuție periculoasă spre autoritarism, capitalism etatist și naționalism de stat pavoazat în exterior în euro-atlantism de paradă.

Sînt prea mari, așadar, diferențele dintre cele două republici europene pentru a căuta să găsim similitudini în-

EMIL HUREZEANU

O cale atît de lungă...

curajatoare. Germania de altfel nu se compară cu nici una din țările postcomuniste, în aceste privințe. Există însă, și în România și în Germania, oameni politici cu responsabilități de partid, guvernamentale și naționale, mai mult sau mai puțin onesti și convingători, dar care, la unison profesează, cel puțin în arena publică, principiul democratice. Ei pot fi comparați oricînd: poartă aceleași cravate, nici germane, nici românești, ci, eventual, italienești, vorbesc, mai mult sau mai puțin fluent, îndeosebi vîrgata europeană a seminariilor și conferințelor cu puzderie de steluțe la reverul sacoului marca Boss, sînt mari amatori de talk-show-uri televizate și nu scapă vreodată să folosească telefonul mobil, atunci cînd sînt înconjurați de admiratori sau alegători.

În aparențele vieții mondene, toți politicienii europeni seamănă unii cu alții. Nu mai au timp să citească, electoralul și, în general, problemele oamenilor îi deranjează tocmai cînd își aranjaseră o recepție, un consiliu de administrație retribuit sau o întîlnire de curtoazie cu o practicantă. În spatele aparențelor există însă diferențe fundamentale. În 1996, noiembrie, alegerile au fost pierdute de Ion Iliescu. Membrii guvernului Văcăroiu s-au retras odată cu telefoanele și calculatoarele din birouri. Au pierdut alegerile, și-au pierdut privilegiile imediate. Și-au păstrat aerul de învingători, aplombul și seninătatea, și privilegiile de durată, ca și cum România postnoiebristă, încărcată de datorii și falimentare, ar fi fost desantată miraculos din ceruri, iar ei sînt primii chemați să-i pîngă de milă. Nici o demisie, nici o remușcare, nici o scuză. În schimb, dublarea energiei vocale și triplarea decibelilor nepuținței, mascați în grija față de patria amenințată de capitaliști, unguri, fundația Soros, federalism sau supra-justiția anti-corupție. Domnul Iliescu flanează pe marile bulevarde, tot mai desfundate, ce-i drept, ale puterii din 1965, practic, fărătrerupere. N-a tras concluziile necesare în 1990. Probabil, nu era încă momentul. În 1992 a candidat ca președinte democrat și a cîștigat. Nu mai conta trecutul. În 1996, același Ion Iliescu pierde alegerile, dar nu se predă. Campania electorală, bazată pe împărștirii de gunoi natural pe tarla electorală, n-a încetat niciodată, în ciuda celor 9 ani care-au trecut de la revoluție. Ion Iliescu e încă lider de partid. Ultra-naționalistii învenenează cu aceeași impunute viața publică a țării. Continuitatea comportamentelor obsesive și aberante ale personajelor politice desprinde din partidul comunist și securitate n-a fost întreruptă niciodată, ci a fost mereu îmbunătățită, generalizată și, din păcate, naturalizată ca metodă eficace de acțiune și în democrație. Acesta este un imens prejudiciu, fără șanse de lichidare în viitor apropiat, și menține România în epoca democrației primitive și la periferia Europei.

În Germania, campania electorală a oscilat între două categorii de ofensivă: Kohl l-a acuzat pe Schröder că e superficial și că programul său economic și

politic are consistența unei budinci care, scăpată pe jos, devine de nerecuperat. Schröder l-a acuzat pe Kohl că este omul trecutului și că ce-i prea mult nu-i sănătos.

După alegeri, Kohl și-a anunțat imediat ieșirea din scena politică, de partid și de stat, cu zimbetul pe buze, iar Schröder nu mai prîdidește, de cîteva zile întinzoace, cu omagiile la adresa marilor arcazi al Germaniei reunificate.

Partenerul de la München al fostului cancelar, ministrul de Finanțe Theo Waigel, și-a anunțat și el demisia. Liberalii și-au declarat imediat intenția de a intra într-o opoziție reparatorie, și pentru ei și pentru noua putere.

Împroșcatul cu noroi, așa-zisul „dirty war” – război murdar, pe care Vargas Llosa îl considera de neînving, din păcate, în memoriile sale electorale – nu sînt o fatalitate latino-sud-est-europeană, ci opțiunea în cunoștință de cauză a unor oameni politici iresponsabili, de care România a fost literalmente împinzită în ultimii 9 ani.

Ministrii rămîn în funcții la București pînă cînd sînt demisi, indiferent de erorile lor patente: nimeni nu pleacă niciodată, nici de la dreapta, nici de la stînga. În Belgia ultimului an, au demisionat doi miniștri de Interne din cauza unor scandaluri judiciare și a tembelismului unor subordonați mărunți. În România tuturor proceselor amînate sau cîștigate de borfași, a fărădelegii cu epoleți de polițist și jandarm, miniștrii de Interne sau Justiție își sporesc importanța.

Nu sînt posibile așadar multe comparații între țări ca Germania și România. Între politicienii germani și cei romîni e o groapă uriașă. Cei din urmă o adîncesc fără încetare. Din nenorocire, e aceeași groapă care-i desparte, tot mai mult, și de propria societate.

CITITORII DIN STRĂINĂTATE

se pot abona la revista "22" acitind la redacție (Calea Victoriei 120) costul abonamentului sau depunindu-l în conturile deschise la Banca Comercială Ion Tiriac - Sucursala Doamnei (menționat CODUL SWIFT: CBITROBU).

(pentru dolari în contul 402400230030, pentru mărci în contul 402400230031, pentru franc francezi în contul 402400230035, pentru lire sterline în contul 402400230032, pentru franci elvețieni în contul 402400230033, pentru lire italiene în contul 402400230034) sau (pentru orice fel de valută) trimițînd un cec (money order) pe adresa: Revista "22", Calea Victoriei 120, cod 70179, sector 1, București, România.

Pentru a nu se reține un comision foarte mare de către bănci, rugăm abonații cărora le stă în puțînță acest lucru ca plățile care se fac prin cec (nu virament) să se facă prin ecouri plătibile în SUA și exprimate în dolari SUA sau prin ecouri exprimate în mărci germane și plătibile în Germania.

	1 an	6 luni	3 luni
-Europa	80 \$	40 \$	20 \$
occidentală	140 DM	70 DM	35 DM
și Israel:	500 FF	250 FF	125 FF
	140.000 LIT	70.000 LIT	35.000 LIT
	56 ₺	28 ₺	14 ₺
	100 CHF	50 CHF	25 CHF

-Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia 40 \$ 20 \$ 10 \$

-SUA, Japonia, Australia: 100 \$ 50 \$ 25 \$

sau echivalentul în orice monedă convertibilă.

Revista "22" anunță exclusivitatea difuzării sale în străinătate. Difuzorii de presă neautorizați de redacție (inclusiv RODIPET) vor trebui să răspundă conform prevederilor legale.

DIN SUMARELE VIITOARE

- Suplimente „22 Plus”: „Salonul de carte Cluj-1998”, „Schimburi academice Fulbright în România” • Interviu cu Lucia Hossu-Longin și N.C. Munteanu • Mîineea Berindei: o analiză a perioadei ceaușiste • Gelu Ionescu: „Despre Tudor Vianu în ultimii săi 20 de ani” • Catherine Durandin: „De la liberalism pașoptist la ortodoxismul anilor '30” • Irina Nicolau: „Tece și Miori” • Cazul universității în limba maghiară văzut de Andrei Cornea, Dorin Teodorescu • Lansare de carte: Marea călătorie. Viața și moartea inginerului Gh. Ursu, de Victor Bărsan.

Redactor-sef: GABRIELA ADAMEȘTEANU
Redactor-sef adjunct: RODICA PALADE
Publicist-comentator: GABRIELA ANDREESCU
Grafician: DAN PERMI
Contabil-sef: ALINA NITEL
Sef dep. marketing publicitate: CRISTEA VLAD IONESCULESCU
Asistent marketing publicitate: MIHAELA CLUC
Sef departament Poate: IULIAN ANGHEL

Redacție: Razvan Todor (politică, cultură), Alice Taudor, Raduca Mărculescu (Radulina Șchlop)(social, cultură), Sandu Iordache (social, politic) Difuzare, abonamente: Constantin Satalia, Alexandru Putreas
Secretariat: Alina Nitel
Corectura, operare calculator: Rodica Toder, Maria Stefan, Aurelian Grănciu, Catalina Florea
Căsiene: Mihaela Antonescu
Responsabil de număr: Sandu Iordache

Rubrici

Comentarii politice: EMIL HUREZEANU, H.R. PATAPIEVICI, DAN PAVEL, CRISTIAN PREDĂ, RADU CALIN CRISTEA, I. BOGDAN LEFTER
Comentarii economice: ILIE SÎRBANESCU
Sociologia comunistă: VLADIMIR TISMĂNEANU
Cronica literară: DAN C. MIHĂILESCU
Viața urbană: MARIANA CELAD
Artiste Scriitoare: CLAUDIU ȘECĂȘIU
Coloană și sărbători: IRINA NICOLAU
Jurnalism: ALEX ȘTEFĂNESCU
Teatru: IRINA COROIU
Ecologie: N. RADULESCU DOBROGEA
PS: săptămînia pe scurt: AJDRADA BURDALESCU

Consiliul consultativ „22”: SORIN AIUANDRI SCU, SORIN ANTOIU, MIMI A. BIRINDI, ANA BIANDIANA, MIRCEA MARIN, ȘIRBAN ORI SCU, ȘIRBAN PAPAȘOȘIU, H.R. PATAPIEVICI, MIHAIL ȘORA, VLADIMIR TISMĂNEANU, ION VIANU

Tipărit la RH PRINTING SRL. Tehnoredacție computerizată: „22” Redacția și administrația: București, Calea Victoriei 120. Tel/Fax: 311.22.08, 314.17.76. e-mail: r22@r22.slos.ro, http://www.dntb.ro/22/

Numerar apărut cu sprijinul Fundației pentru o Societate Deschisă și Fund for Central and East European Book Projects